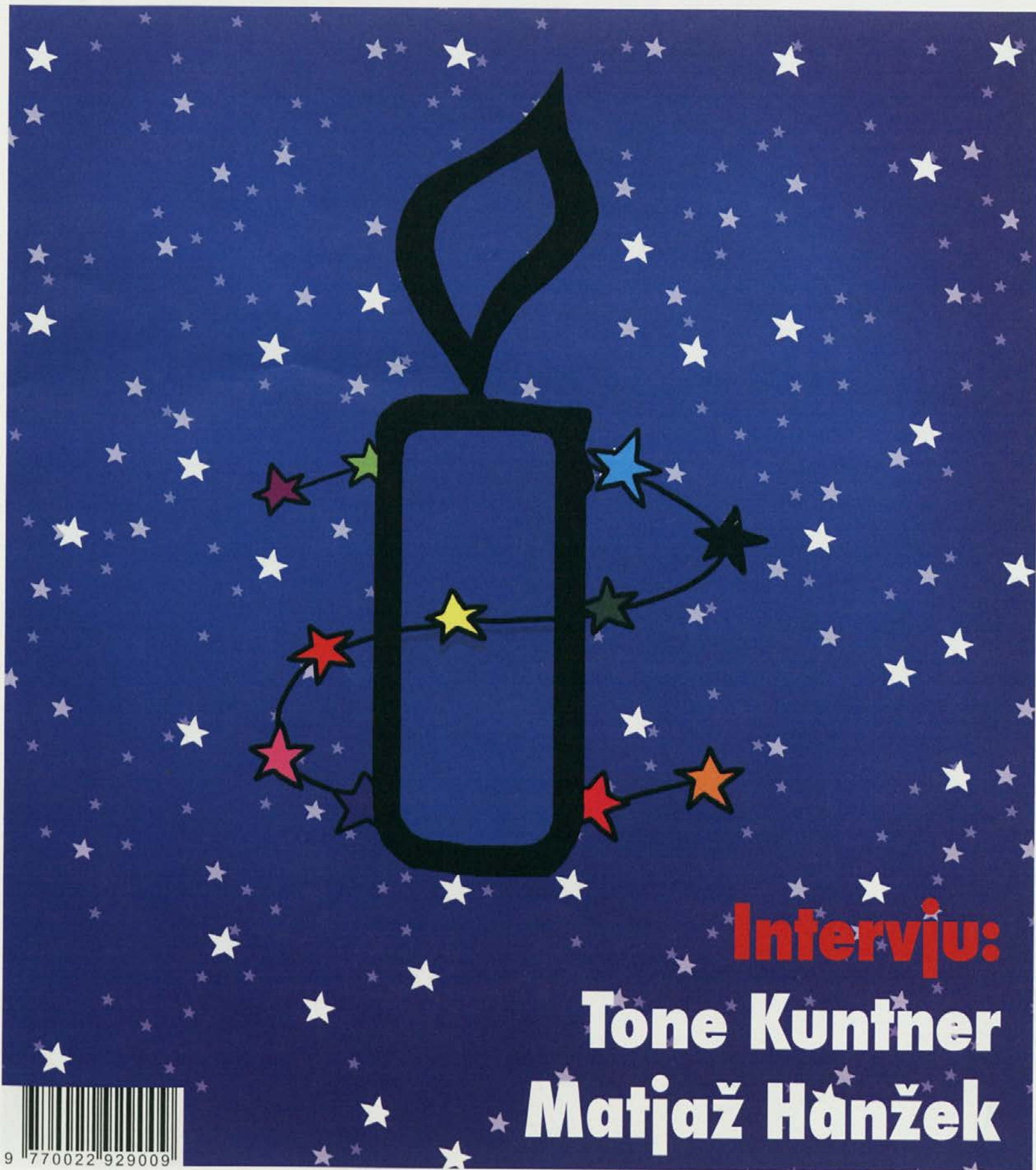


# KATEDRA

Cena 2 EUR



Številka 6 • Letnik 4 • Junij 2009



**Intervju:**  
**Tone Kuntner**  
**Matjaž Hanžek**



Nacionalni radijski program v treh jezikih

# RADIO Si

Radio Slovenia International

*for you*



**Svež, drugačen in  
poln najboljše glasbe!**

[www.radiosi.eu](http://www.radiosi.eu)

# Tolpa bumov

Radio Študent  
od leta 1969

TOLPA!  
SEDEM JE!

MIRKO,  
ZAČENJA SE!  
PRIDI GORI!

RADIO  
STUDENT  
FM89,3

TOLPA BUMOV VSAK DAN OB 19:00, PONOVIČEV PA TEDEN KASNEJE MALO PO POLNOČI NA 89,3 MHz IN [www.radiostudent.si](http://www.radiostudent.si)

UNIVERZA V MARIBORU

ŠTUDENTSKI SVET

[www.studentskismet.uni-mb.si](http://www.studentskismet.uni-mb.si)



ŠTUDENTOM  
PRIJAZNEJŠA  
UNIVERZA

PRAVA STRAN

[www.studentskismet.uni-mb.si](http://www.studentskismet.uni-mb.si)

[www.studentskismet.uni-mb.si](http://www.studentskismet.uni-mb.si)



## SOVRAŽNI GOVOR 6

Sovražni govor nima namena odpreti razprave, nasprotno – zapre jo. Uporablja argument moči in ne moči argumenta, ljudi postavlja v podrejen položaj. Ti pa tako zaradi svoje fizične, retorične ali institucionalne šibkosti ne morejo odgovorjati in tukaj se konča svoboda izražanja in govora za vse.



## DRŽAVLJANSKA VZGOJA 8

Sprejeti bi morali zakonodajo, ki bi prepovedovala sejanje in uporabo vseh GSO na vseh področjih, če so bili ti ustvarjeni v zasebnih podjetjih, če so patentirani kot zasebna last oziroma če raziskave v zasebnih podjetjih niso bile že od samega začetka javno dostopne.



## ZAPISI IZ MRTVEGA DOMA 14

Past v govoru o človekovih pravicah je pravzaprav skrajno enostavna, saj gre pri njej za eno od klasičnih logičnih napak. Kadar so v neki nacionalni državi človekove pravice privilegij pripadnikov te nacije, takrat človekove pravice izgubijo implicirano univerzalnost in postanejo zgolj nacionalne pravice.



## SOCIALNA IZKLJUČENOST 16

»Vseeno je lažje prodajati Kralje ulice, kot pa prosjačiti. To je težko. Moraš se spustiti na takšen nivo. Vsak človek sam sebe ceni in se ima za pametnega. Ti pa nimaš čisto nič in se moraš spustiti čisto na tla in ljudi prosjačiti za nekaj centov, medtem ko te ljudje gledajo, kot da si drek.«



## PROMETEJEV DNEVNIK 22

Tudi če se po čudežu tečajji na borzah umirijo in se svet vrne v »navadno stanje« in gospodarska rast skači v nebo, tudi če se globalno segrevanje neha jutri in najdemo zdravilo za novo gripo, se moramo, če želimo (pre)živeti, soočiti z moralno krizo oz. krizo vrednot, ki je vzrok vseh ostalih kriz.



## INTERVJU 26

»Problem Maribora je absolutno, da nima kritične mase. Pri nas so se komaj pred časom vzpostavile medijske študije in filozofska fakulteta, ampak to je premalo. Maribor ima vendarle zgodovino delavskega mesta, in to se vsekakor pozna v kulturnem kapitalu, ki ga mesto v sebi nosi,« pravi Mojca Planšak.



## VOJNA SVETOV 28

Mednarodna skupnost kriči o novi teroristični grožnji, ki preti ladijskemu prometu skozi Adenski zaliv. Še posebej polovici vseh porabljenih ogljikovodikov, ki na zahodne trge pridejo po nevarnih vodah med Jemnom in Somalijo. Ko je slednja proti svetu vpila s svojimi problemi, ji ni prislunil nihče.



## INTERVJU 34

»O psihiatrskih govorim tako ... malo ironično. Za nekoga umetniki niso normalni ljudje, ali pa so vsaj precej čudni, saj se ukvarjajo z nenehnim vrtenjem vase. Na neki ameriški norišnici piše »Večina je zunaj.« Kar je pravzaprav res. Tudi veliko nevarnih je zunaj,« pravi Tone Kuntner.



## INTERVJU 10

Pri nas je bolj pomembna samostojnost, trdo delo in odločnost. Kot je zapisal slovenski pesnik: 'Trd bodi neizprosni mož jekleni ...' Te vzorce iz recimo obdobja pomladi narodov še vedno vzdržujemo, pa čeprav jih ne potrebujemo več oziroma so po mojem mnenju morda celo že postali škodljivi.



## DENARNI MONOPOL 24

Danes je kar dobrih 97 % skupne denarne mase virtualne. Z vsakim kreditom, ki ga banke odobrijo državljanom, podjetjem in drugim institucijam, se poveča skupna denarna masa v obtoku; denar torej dobesedno »nastane iz nič«. A banke pri tem nimajo popolnoma prostih rok, njihovo delovanje nadzorujejo in regulirajo centralne banke.



Naslovnica: Jernej Žumer

kolofon

SLOVENSKI AKADEMSKI IN ŠTUDENTSKI ČASOPIS

KATEDRA

Založnik in izdajatelj

Društvo študentov in podiplomcev Slovenije, Slomškov trg 15, 2000 Maribor

Zakoniti zastopnik

Peter Vrtič  
peter.vrtic@katedra-on.net

Uredništvo

GSM: 031 731 192  
info@katedra-on.net  
www.katedra-on.net

Odgovorni urednik

Damir Mlakar  
damir.mlakar@katedra-on.net

Glavni urednik

Aleš Kustec  
ales.kustec@katedra-on.net

Izvršna urednica

Daša Purgaj  
dasa.purgaj@katedra-on.net

Oblikovanje in prelom

Denis Kebler

Sodelavci

Dr. Vesna Vuk Godina, Dr. Boris Vežjak, Andrej Adam, Dr. Samir Osmančević, Mag. Gorazd Kovačič, Dario Svetelj, Januš Rasiewicz, Samo Bohak, Simon Rajbar, Maja Kaučič, Rok Kralj, Matej Klarič, Jasmina Antonijević, Kristjan Jejčič, Milan Lazarevič, Monika Horvat, Sara Pokeržnik, Aljaž Selinšek, Gregor Lozar, Igor Bašin, Franja Pižmoht, Boris Strmšek, Matjaž Germ, Gregor Kuhar Almir Čatovič, Karolina Babič, Miha Andrič, Lili Mihajlovič in Anej Korsika.

Karikature

Jernej Žumer, Urška Babuder

Lektoriranje

Barbara Ojsteršek

Marketing

Bojan Horvat  
GSM: 041 980 903  
E-mail: info@katedra-on.net

Naklada: 8.000 izvodov

Prispevki avtorjev vedno ne odražajo stališč uredništva. Slovenski akademski in študentski časopis KATEDRA je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo pod zaporedno številko 1027. Katedra je sofinancirana s strani Študentskega sveta Univerze v Mariboru in Ministrstva za Kulturo RS

# »Veliki« Slovenci

Tudi Evropska unija z Ollijem Rehnem na čelu zaenkrat ni uspela razrešiti slovensko-hrvaškega mejnega spora. Ozemeljski spor, ki je v začetku imel gospodarske težnje – dostop do odprtega morja, ki bi ladjam omogočal neprekinjeno plovbo do Luke Koper –, postaja vedno bolj nacionalistično obarvan. Zato Hrvati v Sloveniji trenutno niso na najboljšem glasu, saj so praktično postali zunanji sovražnik številka ena. Vsekakor je politika k temu prispevala največ, saj se ljudje ob meji dobro razumejo. Politika namreč z namenom, da bi prikrila svoje nesposobnosti in preusmerila nezadovoljnost ljudi drugam, kaže s prstom na »lažnega« krivca. In nezadovoljno ljudstvo se velikokrat ujame na ta trnek. Na slednjem se lahko znajdejo tudi Romi, izbrisani, muslimani ... – notranji sovražniki. Vsi nas ogrožajo. Hrvati si hočejo prisvojiti naše ozemlje. Romi z zagotovljenimi pravicami živijo lagodno na naš račun. Izbrisani bi nas radi oskubili z gromozanskimi odškodninami. Muslimani nas skušajo z velikansko džamijo pomuslimaniti. Te izjave le še podžigajo naš eksistenčni prastrah o majhnosti Slovenije (in Slovencev), ki jo vsi ostali ogrožajo. Ob tem pozabljamo, da se sami največkrat postavljamo v vlogo hlapcev in poslušno ubogamo, kar nam na-

roči veliki ameriški brat in evropska sestra. Ne želimo si priznati, da ob upoštevanju mednarodnega prava praktično ne moremo dobiti celotnega Piranskega zaliva, da marsikateri Romi zaradi svoje etnične pripadnosti ne dobijo dela, da imajo številni izbrisani za sabo tragične življenjske zgodbe, da muslimani v času bajrama svoje verske obrede opravljajo v telovadnicah. V sporu s Hrvati ne gre zgolj za prost dostop do odprtega morja, saj ima po mednarodnem pravu Slovenija zagotovljeno nemoteno plutje ladij do Luke Koper. Gre za morje, več morja. Vendar zaradi nekaj kilometrov več morja Slovenci ne bomo večji Slovenci. Svoj prostor kot narod imamo. Za nadaljnje preživetje slovenskega naroda je potrebno predvsem preprečiti upadanje števila Slovencev. Za to ne moremo kriviti druge, temveč predvsem same sebe. Potrebujemo takšen gospodarski razvoj, ki bo omogočal blaginjo vsem in ne samo nekaterim. V bolj solidarni družbi bo namreč tudi rodnost večja, kot je sedaj. Hkrati moramo vzdrževati svojo kulturo in ji dati večjo veljavo v družbi. Predvsem pa ne smemo imeti tako mačehovskega odnosa do svojega jezika. Le na ta način bomo postali samozavesten narod z izrazito kulturo, ki se ne bo počutil ožrženega od drugih



Aleš Kustec



NAROČILNICA

\*Ime: \_\_\_\_\_  
 \*Priimek: \_\_\_\_\_  
 \*Naslov: \_\_\_\_\_  
 E-pošta: \_\_\_\_\_  
 Telefon: \_\_\_\_\_

Podatki označeni z \* so obvezni.

Katedra izhaja vsak drugi ponedeljek v mesecu. Naročnina se plača na transakcijski račun 90672-0000339949 (sklic 00 1122008), odprt pri PBS. Izpolnjeno naročilnico pošljite v kuverti na naslov založnika; Društvo študentov in podiplomcev Slovenije, Slomškov trg 15, SI-2000 Maribor.

Splošni pogoji: Izvod časopisa se na naslov naročnika dostavi na dan izida. Rok za plačilo naročnine je najkasneje 14 dni po prejemu prve številke. Društvo študentov in podiplomcev Slovenije se zavezuje, da bo vse naročniške podatke varovalo v skladu z veljavnimi zakonskimi določili.

Razvajeni?

Naročite se.

Naročam se na mesečni časopis Katedra;

5 številčk (cena 9 EUR)

10 številčk (cena 17 EUR)

20 številčk (cena 32 EUR)

Poštnina in DDV sta vključena v ceno.

Katedra, moč besed

# Svoboda do sovraštva?

Živimo v »dobi tolerance«, a skoraj polovica evropskega prebivalstva ima še vedno negativno mnenje o marginaliziranih skupinah in uporablja ksenofobično ter rasistično retoriko. Tako je na mestu premislek o popolni svobodi govora kot neodtujljivi pravici, ki se v primerih sovražne in diskriminatorne nastrojenosti govorca izkaže za grobo kršenje človekovih pravic.

MIHA ANDRIČ

Sovražni govor temelji na predsodku, da so nekateri ljudje manj vredni zaradi pripadnosti neki skupini (kot so etnična pripadnost, spolna identiteta, invalidnost itd.), njegov namen pa je poniževati, razčlovečiti in celo pozvati k nasilju. Največji problem je, ko »govor« ne zgolj diskriminira s postavljanjem drugega na manjvreden položaj, temveč vsebuje tudi besedo »zato« in poziva k dejanski negativni akciji (»Vsi Romi so leni, ZATO jih ne smemo zaposliti«, npr.). Umeščanje sovražnega govora kot diskriminatornega dejanja je tako pomembno v razumevanju nestrpnosti, saj gre za enako nasilno dejanje, kot so rasistični, fizični ali institucionalni napad. (Sovražni) govor namreč ni zgolj odsev dogajanja – je najpomembnejši agens ustvarjanja družbene realnosti.

Od tod nuja, da ga je v polju javnega potrebno obsoditi in prepovedati. Ta namreč ni lasten zgolj nižjim slojem – sovraštvo vzpodbujajo ravno tisti, ki imajo dostop do medijev in javnosti. Sovražni govor je tako najbolj nevaren takrat, ko prihaja iz pozicije moči, torej iz političnih strank, vlade, univerze ali cerkve. Neprestano ponavljanje diskriminatornih parol lahko ob nekritičnih ljudeh pripelje do množičnega nasilja in pobojev. Zgodovina nas opozarja na to – spomnimo se radikalnih primerov Ruande in holokavsta.

Nasprotniki prepovedi sovražnega govora bi sicer rekli, da je dobro, da predsodki pridejo v javnost, da pokažejo, kaj je v družbi narobe, da se o njih lahko pogovorimo. Tukaj gre za radikalizacijo Milllove misli, da je vsak govor dober, saj mu lahko v primeru neresničnosti in diskriminatornosti ob bok postavimo argumentirano opozicijo. Toda – prvič: pri sovražnem govoru, saj

je prav sovražni govor vzgib nasilja ali pa ustvarja polje, kjer se predsodki agresivno manifestirajo, drugič: do take opozicije ne pride zaradi nekritičnega ljudstva in institucionalne (pre)moči vršitelja in tretjič: kakršna koli opozicija ne bi bila uspešna, saj sovražni govor temelji na predsodkih, ki so po svoji definiciji iracionalni in se vežejo na človekovo identiteto – torej ne moremo pričakovati, da bomo odpravili

predsodke, če jih izpostavimo javnosti. S prepovedjo in obsodbo pa bomo poslali pozitivno sporočilo in omejili pojavljanje take vrste diskriminacije v javnosti. In bistvo kulture in družbenega je ravno potlačitev take agresije, predsodkov v javnem. Četudi ti v zasebnem torej ostanejo, je naloga oblasti, da prepreči njihovo manifestacijo v odnosu do drugih.

Tudi argument o popolni svobodi izražanja kot temelju liberalnih svoboščin ni smiseln. Sovražni govor namreč nima namena odpreti razprave, nasprotno – zapre jo. Uporablja argument moči in ne moči argumenta, ljudi postavlja v podrejen položaj. Ti pa tako zaradi svoje fizične ali retorične šibkosti ne morejo odgovarjati in tukaj se konča svoboda izražanja in govora za vse.

Demokratska oblast je upravičena

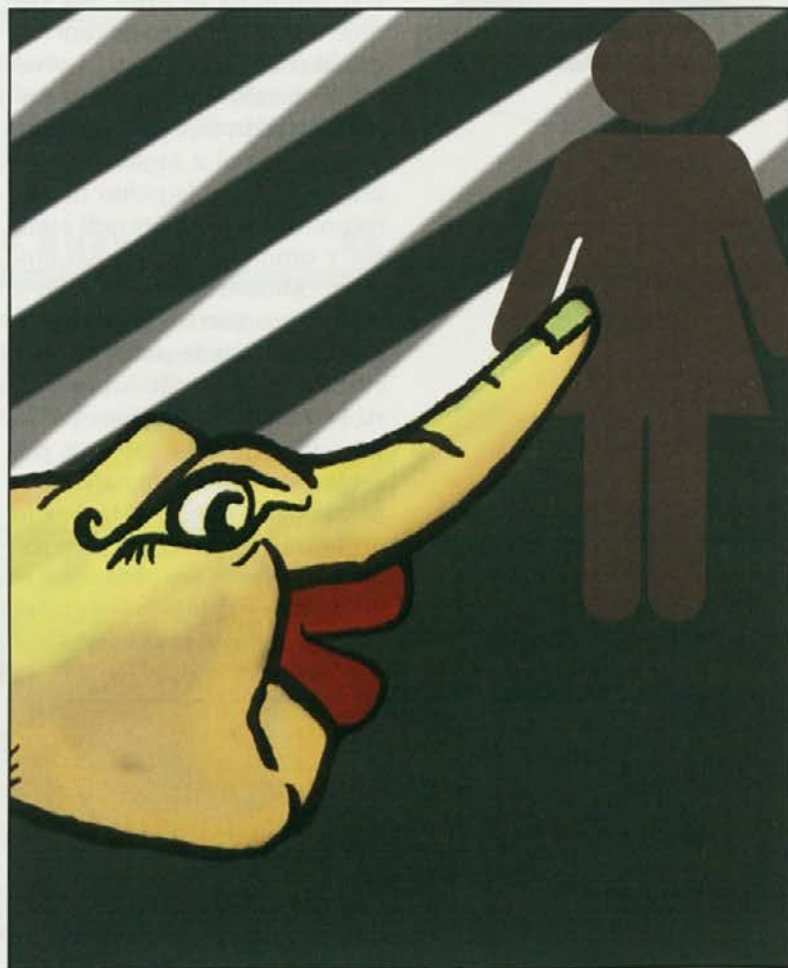
zato, ker ljudem omogoča življenje v prostoru civiliziranega, kjer fizična moč ni tista, ki odloča o položaju, in kjer osebne okoliščine (na katere ljudje nimajo vpliva) ne krojijo naših pravic. In da to omogoča, mora vsekakor strogo obsoditi sovražni govor – take zahteve niso zahteve po omejevanju svobodnega diskurza in uvajanju strogega politično korektnega govora, preprosto gre za odpravljanje kršitev pravic, ki se odvijajo na treh nivojih.

Že sam akt sovražnega govora grobo poseže v moje pravice. To ni le izražanje idej, je družbena akcija, ki ustrahuje in ogroža tiste, proti katerim je usmerjen. Četudi diskriminatornemu govoru torej ne sledi fizična akcija, je to nasilno dejanje, ker razčloveči ljudi.

Sovražne besede močno vplivajo tudi na položaj že marginaliziranih ljudi v družbi. Do njih se namreč zaradi negativnega diskurza v javnosti vzpostavi družbena distanca. Homoseksualci težje dobijo zaposlitev, ker jih delodajalci razumejo kot manj moralne, hendikepirani se težje vključijo v izobraževalne procese, ker jih imajo za manj intelektualno zmogljive ... Zaščito torej odrečemo skupini ljudi z zelo malo vpliva, ki jo sovražni govor še dodatno podreja. To je pač v interesu kapitala. Le tako, da izolira in razčloveči ljudi, jih lahko namreč tudi izkorišča.

Nenazadnje – neprestano pozivanje k nasilju v javnosti lahko pripelje do množičnega nasilja. Sovražni govor legitimira predsodek, pripravi ljudi do sovražnega dejanja in podpore sovražnemu sistemu ter na koncu legitimizira tudi fizično nasilje (že omenjenima primeroma dodajmo še Šešljevo in Miloševićovo hujskanje k narodnostnemu sovraštvu, kar je rezultiralo v vojni).

Izhodišče razumevanja sovražnega govora je v razumevanju svobode same. Tukaj se sklicujem na Millovo opredelitev absolutne svobode, ki je omejena le, ko posega v svobodo drugega. In kritičen pogled na sovražni govor nam pokaže, da je ta grob poseg v svobodo drugega in ga je potrebno zato obsoditi. S tem oblikujemo družbeno normo in ne ustvarjamo tišine, ampak podajamo glasno sporočilo o pravicah vsakega posameznika. ■



*Homoseksualci težje dobijo zaposlitev, ker jih delodajalci razumejo kot manj moralne, hendikepirani se težje vključijo v izobraževalne procese, ker jih imajo za manj intelektualno zmogljive.*

# Življenjsko nasilje

Vsi poznamo, kaj in zakaj so človekove pravice. Jih res? Ali pa jih sprejemamo preveč samoumevno kot priveske in določila, ki bi naj pripadale vsakemu od nas?

SAMI AL-DAGHISTANI

Na eni strani stoji ozaveščeni posameznik, življenje prekomejnih razsežnosti in nezaustavljivi prodor individualnih možnosti, na drugi pa razuzdani kapitalizem, globalno vrenje človeškega tkiva in uničevanje fundamentalnih plasti samega bivanja – človeka samega. Očitno smo se znašli na stičišču nasprotnih polj, ki pa jih nekako polnasilno, polnavidezno uspešno spajamo. Za zdaj. A kako naprej? Največ kršitev človekovih pravic lahko zaznamo ravno v 20. stoletju, v dobi njihove vzpostavitve. Ali sploh moramo imeti človekove pravice? In če, ali jih lahko imamo le na način njihovih kršitev? Vlada torej dinamično razmerje med "svetim"

in "profanim"? Smo resnično bitja modernega sveta (sveta človekovih pravic) le tako, da smo jih hkrati zmožni tudi kršiti? Kajti ni svetega brez prepovedi, a tudi ni prepovedi brez kršitve le-tega. Torej ni svetega brez svetoskrunstva. Če je tako, ali so človekove pravice nekaj svetega? Zagotovo, odvisno le, kako jih uzremo. Zagotovo pa so tudi nekaj drugega – so parcialne, delne, enostranske, določene le za nekatere in negovane s strani le nekaterih. Lahko navsezadnje sploh govorimo o človekovih pravicah, ko pa niso univerzalno aplikabilne, celostno prevzete? Morda tokrat ne.

Eden izmed glavnih razlogov, če ne celo glavni, za formalno unikatnost, a praktično spodletelost človekovih pravic je vloga in pozicija profita pred ljudmi. Profit ima enostavno prednost, ironično pa ga je proizvedla doba človeškega slavlja. Imenuje se sistemsko nasilje kapitalizma. Človeški subjekt pa zre samo-alienacijo, ne le na ekonomskem področju, temveč na vseh področjih svojega udejstvovanja.

Od despotizma k demokraciji to-

rej. In skozi demokracijo do izničjenja človeške vrednote – samega človeka. Seveda, saj govorimo jezik 21. stoletja, jezik globalnih nepravilnih izmenjav in jezik veljakov, ki soglašajo brez soglasja. Svobodni trg se skozi nespodobne misli širi, človekove pravice pa se potencira, preko podeljevanja izredno pomembne vloge le-tem, saj na smrtnike učinkujejo preko čutno-simpatizerskega elementa, ki bi ga moral posedovati sleherni posameznik humanega kapitalizma, ki pa ga paradoksnost požira on sam. Dobrodelnost pa je le del te igre, igre čarobnega plesa človeške eksploatacije. Spijmo torej kavico za 50 centov in rešimo eno življenje tisoče kilometrov stran in se znebimo preganjavice, da nikdar nikomur ne ponudimo pomoči. Humanitarni direndaj ne pomaga, saj od znotraj nezavedno podpira kolesje zatiranja.

Povsem jasno in mirno vzkljamo – "človekove pravice!", ne da bi vedeli za hkratno dekonstrukcijsko nasilje subtilnega značaja, saj jih, zaradi egoističnih teženj delovanja, spodrina sistem sam. Vsi smo moralno ogorčeni, ko se kratijo najosnovnejše človekove pravice, psevdonujnost za naš angažma pa nas spravlja v napačno smer delovanja – v smeri delovanja za in ne proti, kajti propagandni material proti kršitvam pravic prihaja ravno s strani tistih, ki stojijo za ma-

sko njihovega promoviranja. Vlada torej zlagana nujnost za naše delovanje, hiperaktivna mobilizacija zmešanega posameznika, namesto nepremičnega zrtja v goltanec glavnemu krivcu – delovanju. Govorimo torej o nasilju. O mentalnem, medijskem, političnem in družbenem. O nasilju nad človekovimi pravicami in nad državljanom, ki je del programske ideologije – države.

Najbolj izpostavljena drža liberalizma je nasprotovanje vsakršnemu nasilju, formalni pacifizem in nasprotovanje tako fizičnim kakor tudi ideološkim napadom. Ali ni ravno notranji ustroj liberalizma, ki temelji na preusmeritvi pogleda od pravnih in humanitarnih težav k težavam tretje kategorije? Užitekarska permisivnost in nove forme državnega totalitarizma hkratno pogojujejo esenco našega bivanja, ki pa naj bi bilo bivanje ZA človekove pravice. Posledično pridemo do že znanega ideološkega obrata, ki je obrat od institucij k posameznikom. Potemtakem lahko "mi" rešimo svet pred utopijo in ne državni organi, čeprav ravno sam sistem predstavlja to sliko iluzoričnega boja. Namerno seveda. Individualni posameznik je torej na(po)slednja tarča človekovih pravic. Pri njem se vse začne in očitno tudi konča. Avtonomni subjekt (ki ne mora izbirati med svobodo in nesvobodo!) je vnaprej zapisan pogubi na področju osnovnih človekovih pravic, kajti ta subjekt je le senca svoje subjektivnosti – oropan vsakršnega odkrivanja sistemskih napak in posledično lastnega bistva. Na formalni ravni se torej godi splošno nekršenje pravic, saj mi sami, na način zmedene ubogljivosti državno-gospodarske propagande, metaforično rečeno, kršimo sami sebe, vselej ko želimo delovati ZA človekove pravice, kajti preko pasivnega boja (dobrodelnosti ipd.), nevede, podpiramo globalno sugestijo kratenja pravic. Ne zavezujejo nas nobena pravila moralnosti več, kajti moralnost je postala bedasta oznaka resnice željnih. V tej faktni zmedi pa se je potrebno zavedati t. i. objektivne odgovornosti – odgovornosti slehernega posameznika do sočloveka, državnih zmot, globalnih napak ipd. Vsi smo torej (objektivno) odgovorni za greh nekoga drugega, čeprav si tega neradi predočimo. ■

*Profit ima enostavno prednost, ironično pa ga je proizvedla doba človeškega slavlja. Imenuje se sistemsko nasilje kapitalizma.*



FOTO: Matic Štojs

# Človekove pravice in GSO

Če se peljete skozi naselja v naši državi, boste opazili, kako so si v zadnjih petih, desetih letih postala podobna. Ob vstopih in izstopih iz krajev vas bodo pozdravljali neskončni metri diskontnih škatel, okrašenih s kičastimi logotipi. Zdi se, da je na delu neka uniformizacija.

ANDREJ ADAM

Toda uniformizacija se ne dogaja samo na tem področju. Opazujemo jo lahko v medijskem prostoru (vse manj je namreč resnih nerumenih medijev) in kot nas opozarjajo aktivisti in raziskovalci (zlasti Rifkin), ki gledajo pod prste bio-tehnološkemu podjetjem, tudi na področju genetike in sejanja kmetijskih rastlin. Tako nas Rifkin v knjigi *Stoletje biotehnologije* sprašuje: »Kako bo reduciranje svetovnega genskega sklada na patentirane intelektualne lastnine, ki jih bo nadzorova-

la le peščica multinacionalnih korporacij, vplivalo na svetovno gospodarstvo in družbo?«

V javni razpravi, ki se je sprožila ob sprejemanju Zakona o soobstoju gensko spremenjenih rastlin z ostalimi kmetijskimi rastlinami,

bi torej morali preudariti tudi, ali je ta uniformizacija dejstvo (in ne le, ali so GSO škodljivi ali ne). V razpravi, ki je predhodila sprejemanju zakona in v samem zakonu naletimo na dikcijo, da se z možnostjo sejanja gensko spremenjenih rastlin povečuje izbira (svoboda) kmeta. Toda, kar bega pri rabi besede svoboda v tem primeru, je to, da kmet, ki svobodno izbere Monsantoovo seme, pripomore k reprodukciji uniformiranega sveta, ki – ko se enkrat uveljavi – ne nudi več sedanje ravni svobode.

*Toda, kar bega pri rabi besede svoboda v tem primeru, je to, da kmet, ki svobodno izbere Monsantoovo seme, pripomore k reprodukciji uniformiranega sveta, ki – ko se enkrat uveljavi – ne nudi več sedanje ravni svobode.*

Če ima Rifkin prav, nas dejstvo, da bodo kmetje pri nas itak lahko sejali le en Monsantoov produkt, ne bi smelo tolažiti, ker je prav to tisto, za kar Monsanto gre.

Glede omenjenega zakona, se lahko sicer strinjamo z njegovimi zagovorniki, da je izjemno restriktiven. Lahko bi rekli, da odpira vrata za gensko spremenjene rastline na način, da jih zapira. Toda, če privzamemo, da so Rifkinova opozorila resnična, nam zakonodajna kolobocija vseeno pusti grenak priokus – državljani bi si utegnili (ob dejstvu, da je bil mogoč tudi moratorij) od izvoljenih poslancev želeli bolj načelno držo. Stvar je namreč v tem, da GSO ne bo tako nerazumno in nemogoče posejati, kot meni zakon. A pustimo to. Bistvo je v tem, da bi morali organizacijam, ki dokazano krati-jo svoboščine po vsem svetu, reči NE že na načelni ravni. Strokovna razprava, ali sejati GSO ali ne, če jih proizvaja organizacija, ki v imenu dobička tepta človeške pravice, je smiselna le kot scenarij filma Monty Pytonov.

Kar moramo v nadaljevanju pojasniti, je potemtakem, zakaj bi bil moratorij, ki bi začasno odložil sprejem takšnega zakona, trenutno ustrežnejša rešitev. Pri tem se, kot rečeno, ne bomo ukvarjali z vprašanjem, ali so GSO škodljivi ali ne, temveč zgolj s političnimi vidiki sejanja teh organizmov. Pri tem seveda privzemamo, da so opozorila Rifkina in številnih drugih aktivistov po vsem svetu resnična in ne le prazno blebetanje. Če je to resnica in če z dovoljevanjem sejanja gensko spremenjenih rastlin zares odpiramo vrata multinacionalkam (Monsantu), ki na vseh področjih svojega delovanja uniformirajo stvarnost, s tem sebi in zanamcem v resnici ne povečujemo, temveč zmanjšujemo možnost izbire. Z zmanjševanjem izbire (dosedanje ravni svobode) pa kršimo nekatere bistvene človekove pravice. Na primer, 11. člen Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki ga je leta 1966 sprejela Generalna skupščina Združenih narodov, pravi takole:

»1. Države pogodbenice tega Pak-





ta priznavajo vsakomur pravico do življenjskega standarda, ki zagotuje zanj samega in za njegovo družino, všteti ustrezno hrano, obleko in stanovanje, in pravico do stalnega izboljševanja njegovih življenjskih razmer. Z ustreznimi ukrepi bodo zagotovile uresničevanje te pravice in priznavajo v ta namen bistven pomen svobodno izbranega mednarodnega sodelovanja.

2. Države pogodbenice tega Pakta, ki priznavajo vsakomur temeljno pravico do varstva pred lakoto, bodo posamič ali v mednarodnem sodelovanju sprejele potrebne ukrepe, všteti sem tudi konkretne programe:

a) za izboljšanje metod proizvodnje, shranjevanja in distribucije živil s popolnim izkoriščanjem tehničnih in znanstvenih znanj, s širjenjem znanja o zdravi prehrani ter z razvijanjem ali reformo agrarnih sistemov, tako da bi zagotovile kar najučinkovitejši razvoj in uporabo naravnih bogastev; b) za pravično delitev svetovnih živilskih rezerv glede na potrebe, upoštevaje pri tem probleme tako držav, ki živila uvažajo, kot tudi držav, ki jih izvažajo.«

Vprašajmo se torej, ali odpiranje vrat multinacionalkam (Monsantu) v resnici upošteva zgornji člen. Ali je zakon, ki smo ga sprejeli, res tisti ukrep, ki zagotavlja »kar najučinkovitejši razvoj in uporabo naravnih bogastev«? Ali nam je bil vsiljen, ali pa lahko govorimo o svobodno izbranem mednarodnem sodelovanju?

V čem je torej poanta takšne kritike? Očitno ne v lastnostih (škodljivosti ali neškodljivosti) GSO, temveč v socialno-ekonomskih značilnostih njihovega vpeljevanja. V kolikor lahko utemeljeno sumimo, da nam z njihovim vpeljevanjem preti zmanjševanje dosedanjih možnosti odločanja, bi si morali prizadevati za podružbljenje teh tehnologij. Prepričati bi morali zasebni interes na tem področju. Rečeno drugače – sprejeti bi morali zakonodajo, ki bi prepovedovala sejanje in uporabo vseh GSO na vseh področjih, če so bili ti ustvarjeni v zasebnih podjetjih, če so patentirani kot zasebna last (da ohranimo dragoceno zasebno pobudo) oziroma če raziskave v zasebnih podjetjih niso bile že od samega začetka javno dostopne.

DR. BORIS VEZJAK

»Morda je to njeno največje delo doslej. Seveda se šalim, vendar je ta njena gesta vsega spoštovanja in ovacij vredna. Marijan Zlobec je najbolj tečen slovenski novinar, obseden s samim sabo in svetovno krivico, ki se mu godi. Včeraj pa mu je Svetlana primazala eno, lahko rečem, v imenu nas vseh. Bravo, babi!«



## Roka priletne dame

No, takšne ovacije je požela babi Svetlana Makarovič v enem izmed prvih komentarjev pod vestičko na javnem servisu RTV Slovenija. Zelo tipično. Zgodba o tem, kako je kulturna ustvarjalka na vrhuncu svoje slave na ulici napadla, popljuvala in oklofutala nič hudega slutečega Delovega novinarja in mu za povrh zbila še očala, je završala skozi medije in večinoma požela ovacije. V glavnem so vsi dejali: simpatično, celo bravurozno. Svoje navdušenje so težko pritajili in ni ga skrivala niti akterka dejanja, ki si je menda s tem po devetih letih končno dala duška in bo zdaj bolje spala. Njena samoocena občutkov ob tem (»Tudi poetično je bilo!«) in poskus samoopravičila za napad (»Brez vzroka se roka priletne dame ne vzdigne.«) povesta vse o končnem zadovoljstvu in menda dobrih razlogih. Razen redkih izjem, ažurnih v uvrščanju pisateljice v velik predal »zmešanih levičarjev«, na katerem je enako velika etiketa vseh, ki niso primerni na politični in ideološki podlagi, so se geste poklonov kar vrstile. Dobil je, kar je moral, so dejali. Že ne brez razloga, saj gre vendar za roko priletne dame, ki se ne dvigne zaman. Novinarka Večera je promptno napisala, da bi se dejanje »zdelo legitimno, a le če bi pri tem ostalo«. Napako je Svetlana menda storila, ker je vročo novico o svojem obraču-

nu odhitela zaupat medijem. Smo s takšnim rezoniranjem lahko zadovoljni? Bolj malo. Kako legitimni so fizični napadi na ulici in ali bi jih smeli upravičevati? Ter s čim? Ali pa so včasih takšni, torej legitimni, drugič ne? In od česa je to odvisno? Morebiti le od slabih, nezaželenih posledic, do katerih bi prišlo? Smejo nekateri stegniti roko, drugi spet ne? Quod licet lovi, non licet bovi? Zdi se, da so standardi naših moralnih presoj tu padli na celi črti. Naša ocena moralnosti takšnega tipa dejanja ne bi smela biti odvisna od akterjev, tudi ne od vsebinskih razlogov in tudi ne od fizičnih posledic, ki bi jih zaznali po napadu. Če bi slednje že bilo za koga kakšna težava, bi nam moral pojasniti, kje je prava meja: smo lahko zadovoljni nad roko priletne dame, dokler ni uspela novinarju izbiti niti enega zoba, in bi bili malo manj (ali pa tudi ne), če bi mu ga? Kaj bi porekli, če bi mu zbila dva, tri, štiri ali kar vse po vrsti? Kje bi se začelo in kje končalo naše odobravanje?

Bolj kot moralni vidik zgodbe se mi zdi vznemirljiv socialni. V Delu smo dan po napadu na tretji strani prebirali vest kar med notranjepolitičnimi novicami. Brez komentarja, brez sodbe, brez vrednostne presoje. Ni se jim zdelo vredno braniti niti svojega novinarja. Še bolj je zanimiv socialni register dogodka. Torej tega, kdo v na-

ši ljubi deželici Slovencejev, kot bi rekla usta priletne dame, kaj sme in kdo ne. Ali socialnih preferenc do različnih profilov ljudi: recimo, ali smejo kulturniki klofutati nekaznovano, kar nam, običajnim državljanom, pač ni dovoljeno? Smejo pljuvati ženske, moški pač ne? Imajo dovoljenje dame, ne pa tudi gospodične? Kakšnega spola morate biti, da si dovolite klofuto? Na drugi strani, čisto na koncu, so še tako imenovani razlogi. Dobri in slabi. Kateri vsebinski povod je dovolj dober, da vas napade priletna gospa? In kateri, da boste v družbi obveljali za revo, ki bi storila napako, če bi se kot napadena branila ali celo vložila tožbo?

Novinar je namreč ni vložil. Z izmišljenim argumentom, češ da nima prič. Ampak priletna dama, kot pravi zase, je priznala, ponosno in pred mediji, kaj je storila. Težko je verjeti, da bi na sodišču kasneje lagala. Novinar torej prič ne rabi. S tem je le razgalil svojo veliko zadrego. Ki je bila v tem, da je davnih devet let nazaj v nekem komentarju opozoril na njeno ne načelnost – umetnica je tedaj odklonila Prešernovo nagrado, ne pa tudi pokojnine za zasluzne državljane, ki je posledica nagrade. Ali nekaj takega. Kar itak ni pomembno. Kajti nobenega pametnega razloga ni, s katerim bi njeno dejanje klofutanja lahko legitimirali.

# Vrednotni sistem Slovencev

**Matjaž Hanžek, najbolj znan kot nekdanji varuh človekovih pravic, je tej funkciji s svojo osebnostjo vsekakor dal svoj pečat. Po preteku mandata varuha človekovih pravic nadaljuje svoje delo na Uradu za makroekonomske analize in razvoj, kjer se je v preteklosti ukvarjal predvsem s povezanostjo gospodarske rasti in družbene neenakosti.**

ALEŠ KUSTEC

**Pogrešate kaj svojo nekdanjo vlogo varuha človekovih pravic?**  
Ne, nič je ne pogrešam.

**Imate kakšna obžalovanja za nazaj?**

Po bitki je vsak general. Pri vsaki stvari je tako. Marsikaj bi lahko še naredil, ampak s tem se ne obremenjujem preveč. Takrat sem imel znanja, kakršna sem imel, in naredil sem, kar sem mislil, da je prav. Verjetno pa bi, čeprav se čudno sliši, kakšne stvari še bolj zaostрил, kot sem jih. Prevečkrat sem razmišljal, da se bo dalo nekatere stvari urediti z dogovori in sem zato potem malo preveč taktiziral.

**Potem vam napadi niso prišli do živega?**

Ne. Jaz imam morda eno čudno lastnost. To je, da me napadi še bolj mobilizirajo. Adrenalin, ki pride iz napadov, mi da več energije in znanja kot pa mirno ozračje. Pogosteje so me okoli prinesli politiki, ki so lepo kimali in govorili: 'Fino, to bomo uredili' in jaz sem jim seveda ljubeznivo verjel. Preden sem ugotovil, da temu ni tako, je minilo nekaj mesecev. In potem je bilo potrebno spet na novo začeti z reševanjem problema, katerega sem že dal na stran. Pri napadih pa moraš veliko bolj konkretno razmišljati, kaj imaš prav in kaj nimaš prav. Predvideti moraš naslednje korake nasprotnika. Tukaj se tudi vidi razlika v odnosu med prejšnjo Drnovšek-Ropovo in Janševo vlado. Pri slednji smo sicer z nekaterimi ministrstvi dobro sodelovali, izpostavil bi ministrstvo za javno upravo, vendar so se marsikje drugje, ko sem samo omenil, da kaj ni prav, takoj usuli upravičeni in neupravičeni napadi. Potem so se seveda stvari v trenutku zaostriale. Pri prejšnji Drnovškovi vladi pa je bilo marsikaj težje razrešiti, ker so mi vljudno govorili: 'Ja, imate prav. Bomo to uredili.' Vendar so stvari potem zvodenele. Še posebej pa za to funk-

cijo velja, da če ne preneseš napadov, potem je brez zveze, da si varuh. Ker kar koli narediš, je varuh človekovih pravic vedno med dvema stranema. Med tistimi, ki se pritožijo, in tistimi, proti katerim se pritožijo. Ne vedno, ampak zelo pogosto tvoje dejanje ni dobro vsaj za eno stran. Na to moraš računati in vnaprej vkalkulirati, da kar koli boš naredil, nekaterim ljudem to ne bo prav. Moraš se pač odločiti, da boš delal strokovno, kolikor znaš oziroma kolikor znajo sodelavci. To je edina formula, druge formule ni.

**Kako ocenjujete stanje človekovih pravic dandanes, po vašem mandatu? Se je stanje izboljšalo ali poslabšalo?**

Težko bi konkretno odgovoril, ker stvari podrobno ne poznam. Če ocenjujem kot sociolog, so socialno ekonomske pravice bolj pod udarom, kot so bile prej. Že zaradi krize, po eni strani. Po drugi strani pa kapital krizo izkorišča za pritiske na še večje zniževanje socialnih pravic. Nastajajoči konflikti pa porajajo tudi nestrpnost, diskriminacijo in politično nesprejemljiv govor. Na teh področjih je verjetno slabše, ne morem pa tega zagotovo trditi, ker podrobnih informacij nimam.

**Je civilna družba v Sloveniji zado- sti aktivna pri opozarjanju na človekove pravice?**

Odvisno. Nekatere nevladne organizacije odlično funkcionirajo. V preteklosti so na marsikaterem področju naredile več kot država. Pri otrokovih pravicah je bila njihova vloga pomembna, saj so oblast opozorile na ta problem. Potem so tu organizacije, kot so Amnesty International, Mirovni inštitut, Pic in še katera, ki so na področju pravic posameznih družbenih skupin zelo veliko naredile. Je pa po drugi strani zelo pogosta tudi negativna vloga nekaterih civilnih gibanj. Vrsta civilnih združenj je bolj ali manj podaljša-

na roka ekstremnih političnih strank, ki se ne upajo in nočejo javno izpostavljati. Zato potem pomagajo oziroma spodbujajo ustanavljanje raznih civilnih iniciativ, ki širijo nestrpnost, diskriminacijo in blokirajo razna pozitivna gibanja. Tako da, kar se civilne družbe tiče, ni vse pozitivno ali negativno, ampak tako kot je med črno in belo množica barv.

**Govorili ste o prejšnjih vladah. Kakšno pa je vaše mnenje o sedanji vladi?**

Nekaj časa sem bil kar razočaran zaradi njenega neodločnega ravnanja. Sedaj zgleda, da je opozicija poskrbela za to, da se je oblast sprijaznila s tem, da mora vladati in voditi državo. Moja začetna zamera je tako manjša. Po drugi strani pa je že od vsega začetka na nekaterih področjih veliko boljše od prejšnje vlade. Recimo, bolj je odprta do kritike in sprejemanja drugih idej. Strah pred kritiko oblasti se je izgubil. Tako se je prostor svobode proti prejšnji vladi neprimerno razširil. Od tistega trenutka, ko so bili znani volilni rezultati, so ljudje lažje zadihali. To nisem čutil samo jaz, ampak je tako čutilo ogromno ljudi. To, da se državljan ne bojijo oblasti, je največ, kar lahko neka oblast naredi. Kar se pa tiče kakovosti dela, o pravilnosti konkretnih ukrepov, pa zaenkrat še ne bi govoril. Ne vem še, težko, če sploh kdo kaj ve.

**Kot varuh ste se veliko ukvarjali z izbrisanimi, se je ta vlada tega problema lotila na pravi način?**

Ministričina poteza je vsekakor pravilna in ima širši pomen kot le za izbrisane. Pokazala je, da je bila taktika cincanja pri reševanju tega problema v prejšnjih vladah neproduktivna. Vse prejšnje vlade so glede izbrisanih, pa tudi zakona o istospolnih porokah ipd., se pravi stvari, ki so družbeno problematične, bolj ali manj taktizirale in jih predstavljale na čase po volitvah. Tudi volitve leta 2004 je po mojem mnenju levica izgubila zaradi taktiziranja. S taktiziranjem je izgubila svoje volivce, nasprotnih pa ni dobila. S tem, ko po izdajanju odločb ni prišlo do propada sveta, se vidi, da je bila prejšnja taktika popolnoma napačna. Nekaj ljudi, kolikor imam sam z njimi izkušnje, se da prepričati, če seveda odločno ravnaj in jih znaš prepričati. Če vidijo, da politik verjame v tisto, kar počne, mu

bodo tudi ljudje verjeli. Če pa cinca, mu ljudje ne bodo verjeli. Ti problemi so bolj ali manj posledica manipulacije enih strank in cincanja drugih strank. Ne mislim, da bi stranke na drugi strani morale tudi manipulirati. Vendar bi na manipulacijo morale odločno odgovoriti: 'Ne bomo se pustili manipulirati. Naredili bomo tisto, kar mislimo, da je prav, ne glede na to, da vi manipulirate.' In podati argumente. Ljudje to prej ali slej le slišijo.

Če lahko k temu dodam še nekaj o istospolnih porokah. Zadnjič sem slišal enega izmed mlajših politikov, ki je glede tega dejal: 'Bomo še malo počakali, da se bodo vrednote ljudi spremenile.' Vrednote ljudi se spreminjajo, ko jih začneš spreminjati. Če čakaš, da se bodo same po sebi spremenile, se ne bodo nikoli spremenile ali pa se bodo na slabše. Tudi pred volitvami leta 2004 se je ta zakon 'pacal', ker je takratna vlada čakala, da bo situacija temu zakonu bolj naklonjena. Če bodo sedaj čakali, se bo zgodilo enako. Če nič ne narediš, je lahko situacija samo vedno slabša, saj nasprotniki manipulirajo oziroma oblikujejo svoj odnos do tega vprašanja. In če nič ne narediš, bodo tisti odgovori, ki jih ponujajo nasprotniki, postali resnica. Zato ne smeš cincati, ampak moraš sam ponuditi druge odgovore. Velikokrat se pojavi tudi izgovor, da lahko pride do referendumu. Pa kaj potem? Naj oni podrejo zakon, ne pa da zaradi strahu pred referendum sam nič ne narediš. Čeprav dvomim, da bi v tem primeru ustavno sodišče referendum dovolilo, ampak to je že druga stvar.

**Velikokrat ste že dejali, da oblast potrebuje marginalne skupine, da si ne želi njihove integracije. Zakaj?**

Kot varuh, pa tudi že prej kot sociolog, sem trdil, da oblast potrebuje najmanj tri skupine ljudi. Najprej cigane, ki jih lahko začasno nadomestijo izbrisani, istospolno usmerjeni, Hrvati itn. To je skupina, ki je kriva za vse. Po drugi strani potrebuje brezposelne, da z njimi grozi zaposlenim: 'Če ne boste pridni, vas bodo oni kmalu zamenjali.' Potem potrebuje invalide, da dokazuje svoj socialni čut in nesebičnost. Vse te skupine ljudi bi morala vsaka družba čim bolj integrirati in jim dati prostor v družbi. Je pa res, da ta integracija zahteva veliko energije in znanja, a manj

denarja. Veliko več denarja se porabi za socialne transferje. Vendar oblast z lahkoto daje ta denar, ker to pač ni njen denar, ampak je denar davkoplačevalcev. Integracija marginalnih skupin je dolgotrajen proces, pri čemer je potrebno imeti dolgoročno vizijo in koncept sodelovanja. Družba, v kateri smo do sedaj živeli, upam, da v prihodnje več ne bomo, pa ni izhajala iz kulture sodelovanja, ampak kulture izključevanja. Ker neoliberalizem potrebuje zmagovalce, ki naj bi vodili napredek družbe, je na drugi strani večina izključena. Bolj ko si »razvit«, bolj so ti zmagovalci oddaljeni. Izključenih je vedno več, saj je meja med vključenimi in izključenimi vedno višja. Če družba funkcionira na principu zmagovalcev in izključevanja, potem se že ideološko ne da vključevati marginalnih skupin, saj ni zaželeno sodelovanje, ampak konflikti. Ni zaželeno vključevanje, ampak izključevanje. Tako da je to absolutno normalno stanje družbe, ki temelji na zmagoslavju nekoga nad drugimi. To zmagoslavje ene skupine ljudi nad drugimi se prenaša na ves svet. Iz tega izhaja zmagoslavje ekonomije nad socialo in okoljem. Gre za podreditev, za oblast, za gospodarstvo. Posledica je podreditev enega človeka drugemu človeku ali pa množice ljudi enemu človeku. Ni sodelovanja, ni participacije. To se ne ustavi samo pri izključevanju v družbi, temveč je tudi narava izključena. Ker tudi narava mora nekomu služiti. In ravno tako kot se ljudje prej ali slej uprejo, se tudi narava upre. Sicer na drugačen način in pozneje, vendar se bojim, da veliko bolj dokončno. Revolucije narave so veliko bolj dokončne kot pa socialne revolucije.

**Se politika zadosti zaveda nevarnosti pridobivanja političnih točk na račun nestrpnosti do drugih?**

En del politike to natančno ve in gradi svoj volilni uspeh na tem. Drugi del politike pa je ves čas to nevarnost zanemarjal in podcenjeval ter mislil, da je ni. Zdaj se tega že malo bolj zavedajo, vendar še vedno nisem prepričan, da dovolj. Poleg tega pa tudi nobena politična opcija ali stranka ni enotna, saj jo sestavljajo bolj in manj radikalni politiki ter tisti, ki se tega bolj zavedajo, in tisti, ki taktizirajo. Generalno gledano pa še vedno premalo naredijo, saj je proti nestrpnosti in sovražnemu govoru potrebno bolj odločno nastopiti. Ker ko je enkrat prepozno, je prepozno. Ko postane sovražni govor družbeno zaželeno oblika obnašanja, ga je zelo težko ustaviti. Politiki se tega

premalo zavedajo.

**Sovražni govor je dandanes našel svoje mesto na razno raznih spletnih forumih. Kako bi morala družba nanj reagirati glede na to, da se slednji izgovarjajo na svobodo govora?**

To je res. Ustava ima člen, ki govori o svobodi govora. Vendar ima ustava tudi člen o prepovedi nestrpnosti. Tako da ni eno in drugo. Moja svoboda oziroma pravica se konča s tem, ko rušim tvojo pravico. Zato so ti izgovori bolj za lase privlečeni. Je pa res, da je to zelo občutljiva tema. Nihče, razen sodišča, ne more natančno določiti, kje je meja. Žal vsi to govorijo, noben pa tega ne da na sodišče. Jaz sem to nekajkrat poskusil, vendar ni prišlo do sodišča, saj je že tožilstvo zavrnilo mojo vlogo. Vendar je pri takih stvarih potrebno biti vztrajen. Forumi so res grozljivo leglo sovražnega in nestrpnega govora. Vseeno imam občutek, da je na njih samo peščica zelo zavzetih nestrpnežev, ki so izjemno agresivni in žaljivi. Nisem čisto prepričan, da so sami po sebi kaj

nevarni, saj bolj ali manj kažejo izjemno nizko raven inteligence in znanja. To seveda ne opravičuje tega, da ni nobenega posega. To bi morali forumi sami urediti. Nekateri forumi so sicer verjetno nastali samo zaradi tega, da lahko žalijo. Vendar imam tudi za te občutek, da ostajajo v krogih prepričanosti, ker so tako ekscitirani, da se nobenemu, ki ni prepričan, po moje ne ljubi tega brati. Včasih sem še temu sledil, ker me je zanimalo, na koncu pa sem ugotovil, da ne zveš absolutno nič novega in da bi lahko že sam pisal tiste tekste, ker so permutacija istih desetih besed. To pa seveda ne pomeni, da to zagovarjam.

**Vas porast nacionalizma v Sloveniji zaradi mejnega vprašanja s Hrvaško skrbi?**

Vsekakor me skrbi ta manipulacija z mejo, ki se je poslužuje desnica. Razvidno je, da se stvari vedno stopnjujejo pred volitvami. Levica pa ne zna dovolj konkretno odgovoriti in se temu upreti. Samo tako je. Prej smo imeli Rome in izbrisane. Sedaj pa imamo Hrvate. Potem bodo spet nekoga na-

šli. Zgodba gre naprej. Tisti, ki nimajo razvojnih vizij družbe, morajo iskati sovražnike. Zato pa imamo potem prvo skupino, ki je za vse kriva. V njo vedno nekoga uvrstijo v skladu z socialnim okoljem, politično situacijo, čimer koli, luninimi menami ali sončnimi pegami, ni bistveno, vzrok se vedno najde.

**Kot sociolog ste se ukvarjali tudi z vrednotnim sistemom Slovencev. Opozorili ste, da so Slovenci vrednotno dokaj materialistično usmerjeni.**

Še vedno smo v materialistični družbi, pa čeprav bi iz nje morali že zdavnaj iziti glede na našo produktivnost, potrošnjo in nenazadnje BDP. Slovenci smo glede na svetovne raziskave izpred šestih ali sedmih let imeli najvišji odstotek ljudi, ki je rekel, da mu veliko pomeni, da nekaj ima, kar drugi nima. Torej, da mu ljudje lahko zavidajo. Se pravi, zavist je zelo močna vrednota Slovencev, ki pa ni nova, ampak se kaže že v klasični slovenski literaturi. Slovenski pregovor pravi: 'Naj sosedu krava crkne.' Iz tega izhaja tudi pomanjkanje sodelovanja na skupnih projektih. Nesodelovanje morda na nižji ekonomski in družbeni stopnji razvoja še funkcionira, kasneje pa ne, saj je potrebno povezovanje. Čisto konkretno. Sedaj, ko je toliko govora o tajkunih. Mislim, da je direktor Petrola nedolgo nazaj na vprašanje: 'Zakaj ste kupovali Istrabenz?' odgovoril, da so videli sinergijo ter da so se zato odločili za nakup. Čakajte malo. Če med dvema podjetjema obstaja sinergija, se ti dve podjetji združita. Denar, ki ga imata za medsebojno kupovanje, pa namenita za nove proizvode, nove raziskave in nove trge. Ne, pri nas to ne funkcionira. Npr. Droga in Kolinška in še bi lahko naštevali. Podjetja, ki bi se morala združiti in skupaj dati denar in znanje v razvoj, so zapravila denar za kupovanje eden drugega. Zakaj? Ker vrednote sodelovanja v Sloveniji ni visoko na lestvici, ampak prednjači vrednota obvladovanja. Jaz moram biti šef. Jaz moram biti lastnik. Drugi bodo pa meni služili. To je grozljiv razvojni manko. To, da so iz tega nastali tajkuni, ni prav, vendar manj pomembno od tega, kar se mene tiče, čeprav je za politiko to najpomembnejše. To kaže na nesposobnost razvoja v postmoderne sodobni družbi. Potrebno je sodelovanje, združitev znanja. Ne pa tekmovanje, ki pomeni spotikanje eden drugega. To so te vrednote, ki še vedno obstajajo.



*Zadnjič sem slišal enega izmed mlajših politikov, ki je glede tega dejal: 'Bomo še malo počakali, da se bodo vrednote ljudi spremenile.' Vrednote ljudi se spreminjajo, ko jih začneš spreminjati.*

## Vseeno pa smo Slovenci marljivi in pridni?

Marljivost je bila v času industrijske revolucije pozitivna lastnost. Če koplješ kanal, bolj kot si marljiv, več metrov kanala boš izkopal. V postmoder- ni družbi pa marljivost ni več glavna lastnost. Mogoče je celo lenoba bolj- ša, saj si izmisliš princip, kako boš manj delal in več naredil. V postmodernih družbah je trdo delo zelo nizko ce- njeno. Slednje je npr. cenjeno na Kitajskem. Medtem ko v razvitem delu Evrope, še posebej v nordijskih državah, trdo delo ni preveč visoko ce- njeno. Tam je bolj cenjeno sodelovan- je, strpnost, domišljija in odgovor- nost, kar je pri nas manj cenjeno. Pri nas je bolj pomembna samostojnost, trdo delo in odločnost. Kot je zapisal slovenski pesnik: 'Trd bodi neizpro- sen mož jekleni ...' Te vzorce iz recimo obdobja pomladi narodov še vedno vzdržujemo, pa čeprav jih ne potrebujemo več oziroma so po mojem mne- nju morda celo že postali škodljivi.

## Vas je sedanja kriza v svetu prese- netila?

Ne. Bilo je jasno že dolgo časa, da se bo to zgodilo. In ne samo meni, da ne bo kdo mislil, da sem tako pame- ten. Jaz sem se sicer z družbenim razvojem ukvarjal že pred leti. Sodeloval sem tudi pri poročilu o človekovem razvoju za Slovenijo, ki smo ga pripravili za Združene narode. V tem poročilu sem razvil nek drugačen koncept družbenega razvoja, ki ne bi temel- jil le na ekonomskem imperializmu, ampak na tem, da so različni družbe- ni podsistemi medsebojno soodvisni. Ne moremo se osredotočati samo na ekonomijo in pričakovati, da se bo vse ostalo samo od sebe uredilo. Naspro- tno, če se samo ena dimenzija pospe- šuje, se prej ali slej, ker ostale dimenzi- je ne funkcionirajo, zlomi tudi ta. To se je sedaj tudi zgodilo. Tako da mene to ni presenetilo. Seveda pa nihče ni toč- no vedel, kdaj se bo to zgodilo in na kakšen način.

## Del sistema, ki je sedaj v krizi, je tu- di tekmovanje in posledična druž- bena neenakost. Vi ste že pred le- ti v člankih in poročilih trdili, da družbena neenakost ni potrebna za gospodarsko rast, da je to mit.

To je grozljiv mit, ki ga širijo neoliberalci. Eden izmed ekonomistov, Okun, je zapisal, da za napredek družbe potrebujemo zmagovalce oziroma da gos- podarska rast nujno povzroča neena- kost, ki pa je hkrati tudi potrebna za gospodarsko rast. To ni res in to je do-

kazala vrsta ekonomskih raziskav. Tu- di če morda na kratek rok, leto ali dve, povečanje neenakosti pomeni hitrej- šo gospodarsko rast, je to samo zara- di koncentracije kapitala. Ampak sle- dnji se lahko koncentrira na več nači- nov. Lahko ga koncentrira tudi drža- va, primer tega je Kitajska. Vendar če se koncentrira zgolj kapital, se slej ko prej sesujejo drugi deli. Ljudje postanejo nezadovoljni. Povečujeta se brez- poselnost in občutek družbene neko- ristnosti. V začetku 90. let je celo Sve- tovna banka o tem govorila. Njen di- rektor, Joseph Stiglitz, kasnejši Nobe- lov nagrajenec za ekonomijo, je pisal točno o tem. Države z večjo neenako- stjo so politično in socialno manj sta- bilne, kar pomeni, da dobijo manj in- vesticij, zaradi česar dosegajo nižjo gos- podarsko rast. Da ne bom jaz tisti le- vičar, ki ga zmerjajo. Svetovna banka, ki ni levičarska institucija, je torej rav- no tako prišla do teh zaključkov. Lahko tudi konkretno pogledamo. Enako iz-

hodišče so imele Japonska ali pa Južna Koreja in Brazilija. Od začetka so ime- le podobno gospodarsko rast, vendar je bil vzorec Južne Koreje od Brazilije drugačen. Južna Koreja še zdaleč ni neoliberalna država, saj ima hudo dr- žavno kontrolo. Država sicer pomaga kapitalu, vendar se mora slednji tudi odgovorno obnašati. Država tudi na- črtuje področja razvoja. Poleg tega ka- pital ne pobere vsega denarja, ampak gre slednji predvsem v izobraževanje in zdravje. To sta dve ključni področji, kamor so usmerjali denar od dobička. Nasprotno pa je Brazilija država z eno največjih neenakosti na svetu. Praktič- no to velja za vse južnoameriške drža- ve. Zato so povsod ali pa še bodo pri- šli na oblast radikalni levičarji, saj je ta razvoj preko velike neenakosti pripeljal do upora izkoriščenih ljudi. Amartya Sen, Nobelov nagrajenec za ekonomijo, je napisal članek o umrljivosti kot kazalcu učinkovitosti gospodarstva. Trdi, da se razvoj pozna pri izboljša-

nju blaginje ljudi. Slednja se pa izra- ža pri podaljšanju pričakovane življenj- ske dobe. Medtem ko se v Braziliji po 30 ali 40 letih razvoja pričakovana ži- vljenjska doba ni nič podaljšala, imata Japonska in tudi Južna Koreja eno naj- višjih pričakovanih življenjskih dob. Ta mit torej ne drži. Poleg tega pa tudi države z večjo neenakostjo prej podle- žejo krizam, ki se vsake toliko časa po- javijo v kapitalizmu. Takšne države namreč nimajo socialnih mehanizmov, s katerimi bi adaptirali konflikte, ki na- stanejo v krizah in se razširijo tudi na ekonomijo, zato se kapital začne iz dr- žave umikati.

## Kakšna neenakost je potem za družbo najbolj idealna?

Nočem reči, da potrebujemo vsi isto družbeno neenakost. Ta je seveda od- visna od kulturnega, zgodovinskega in političnega sistema. Mi imamo re- cimo podobno neenakost, kot jo ima- jo nordijske države ali Japonska. Me- ni je sicer japonski koncept bliže. Ima- jo manj socialnih transferjev, ker so že v izhodišču dohodki bolj enako razde- ljeni oziroma ni med njimi takšnih raz- lik. Evropa pa ima večje dohodkovne razlike ter zaradi tega večje obdavčitve in socialne transferje. Na koncu pa je rezultat podoben. S socialnimi tran- sferji nordijske države dosegajo podob- no neenakost kot na Japonskem. Brez socialnih transferjev bi imele nordijske države veliko večjo neenakost. Kaj je prav, se ne mislim odločati, ker je to kulturno pogojeno. Pri vzhodnoazij- skih državah, ki so ekonomsko in soci- alno uspešne, je prišlo do zelo učinko- vitega zlitja pozitivnih tradicionalnih in sodobnih vrednot. Prevladuje občutek pripadnosti kolektivu, medtem ko je v Evropi bolj izražen individualizem. Nočem vrednotiti, kaj je bolj- še, imam pa občutek, da tam to laž- je funkcionira.

## Med drugim ste raziskovali tudi, da gospodarska rast ne povzroča nuj- no večje sreče prebivalstva.

Gospodarska rast sama po sebi ne povzroča večje sreče, ker je ta pred- vsem odvisna, kam so namenjeni re- zultati gospodarske rasti. Ali v blagi- njo, se pravi izobrazbo, socialno var- nost zaposlenih, ali pa v kapital, v naj- slabšem primeru v kapital, ki je lociran nekje drugje. Prej sem omenil Brazilijo. Tam se z gospodarsko rastjo za ljudi ni nič izboljšalo. Izjema je tistih nekaj odstotkov bogatašev, vsi ostali pa kve- čjemu živijo veliko slabše kot prej. In to absolutno in relativno. Človek pač tako funkcionira, da težje primerja svo-



*Če družba funkcionira na principu zmagovalcev in izključevanja, potem se že ideološko ne da vključevati marginalnih skupin, saj ni zaželeno sodelovanje, ampak konflikti.*

je sedanje stanje s stanjem izpred desetih let kot pa s stanjem nekoga drugega v sedanjem času. To je med drugim značilnost materialistično usmerjene družbe. Že pred leti so raziskave pokazale, da se tisti, ki so bolj nematerialistično usmerjeni, primerjajo s svojim stanjem v preteklosti in s svojimi sposobnostmi. So bolj realni. Materialistično usmerjeni pa so tisti, ki se primerjajo s sosedom, ki ima večji avto, ne vidijo pa, da imajo tudi oni sami večji avto, kot so ga imeli pred petimi leti. Tisti, ki so bili po kazalcih opredeljeni kot materialisti in imajo materialistični vrednotni koncept, zelo veliko tudi gledajo televizijske nadaljevanke, kjer je prikazan glamur. Realno se potem primerjajo, da bi tudi oni radi živeli tako kot npr. Paris Hilton. Ne primerjajo pa se s svojimi sposobnostmi. In ker ne morejo tako živeti, potem tudi realno upada njihova sreča. Medtem ko nematerialiste, ki so bolj usmerjeni v socialne ali kulturne dobrine, manj zanima sosed, bolj se primerjajo s tistim, kar so sami imeli predlani ter kaj še lahko dosežejo. To so zelo zanimivi koncepti. Žal se zadnje čase premalo s tem ukvarjam.

**Torej bi morali namesto BDP-ja začeti uporabljati druge kazalce za merjenje družbenega razvoja?**

Veliko je teh kazalcev. Že pred desetletjem so ekonomisti v reviji *Economic Journal* iz ekonomskega kraljevega združenja Oxford trdili, da bi lahko bila sreča kazalec družbenega razvoja. Če se sreča povečuje, pomeni, da se družba izboljšuje. Zanimivo, da ko sem jaz pred desetletjem analiziral srečo, so se mi bolj ali manj posmehovali. Lansko leto so v EU-ju začeli promovirati drugačne kazalce in je Barroso govoril tudi o sreči kot o enem od možnih kazalcev razvoja, ki bi nadomestil BDP. Ko so naenkrat ekonomisti tudi pri nas začeli to meni razlagati, sem se jaz začel njim smejati. Program Združenih narodov za razvoj ima razvojni indeks Human development index [indeks človekovega razvoja]. Poleg kazalcev izobrazbe in zdravja vključuje sicer tudi BDP, vendar njegovo vrednost z neko formulo prilagodi nelikosti. Ker ko se BDP na nizki stopnji poveča za 10 odstotkov, se to pozna pri življenju ljudi. Na višji stopnji pa ga lahko povečuješ v nedogled, pa se to ne bo bistveno poznalo na vsakdanjem življenju ljudi. Od določene meje se namreč ne da dosti boljše živeti le zaradi večje materialne potrošnje. Obstajajo tudi drugi kazalci razvoja, npr. zeleni BDP. To je BDP,

od katerega se odštejejo stroški, ki ga je gospodarska rast naredila okolju. V državi, ki ima veliko naravnih potencialov, lahko zelo hitro raste BDP, ker gre vse na račun okolja. In marsikatera država, če bi odbijali stroške okolja, bi na ta način imela negativno gospodarsko rast. Če imaš na banki milijardo evrov, lahko zapravljaš veliko več, kot zaslužiš, vendar samo dokler ne zapraviš te milijarde evrov. Za banko se ljudje tega zavedamo, za okolje pa žal ne. Kazalci, ki imajo več elementov, zagotovo povedo več kot pa en sam, npr. BDP. Ena majhna država je npr. odkrila, da ima nafto. Prej je bila revna s 5000 dolarji na prebivalca. Sedaj pa ima recimo 50.000 dolarjev na prebivalca. Poleg tega ima tudi 10-odstotno nepismenost ter nizko pričakovano življenjsko dobo, kar se veliko bolj počasi spreminja. Ta država ne more biti naenkrat desetkrat bolj razvita, ker je odkrila nafto. Lahko je desetkrat bolj bogata, ne pa razvita. Tukaj je napa-

ka, ker se razvoj enači z rastjo BDP. Slednji je nujen, ne pa zadosten pogoj za boljše življenje.

**Potrebujemo potem bolj celostni razvoj, ki bo zajemal vse te kazalce?**

Že pred desetimi leti sem sicer opredelil triado: gospodarsko rast, socialno integracijo in kulturo sodelovanja. Vse skupaj pa je omejeno v prostoru. Pri socialni integraciji potrebujemo družbeno sprejemljivo neenakost. Prav tako potrebujemo kulturo sodelovanja, ne pa konflikta. Nekoč sem menil, da je za razvoj nujna gospodarska rast, sedaj pa nisem več tako prepričan. Vedno bolj sem prepričan, da morajo bogate države nehati in ustaviti rast ter predvsem preurediti ekonomske odnose. Za revnejše države naj gospodarska rast še ostane, ker je potrebna za odpravo revščine. Bogate države pa imajo dovolj, da lahko vsi dobro živimo. Potrebno je le spre-

meniti distribucijo. Govorim o materialnih dobrinah. To, da vsako leto trošimo več, samo uničujemo okolje, večamo bogastvo kapitala in izključujemo ljudi. Ujeti smo v začaran krog, da kapital mora neprestano nekaj novega ustvarjati, ljudje pa morajo to vedno znova kupiti. Namesto da bi imeli en hladilnik deset let, kolikor dela, kupujemo vsaki dve leti nov hladilnik. To sploh ni potrebno. Materialnih dobrin lahko porabimo veliko manj, pa bomo še vedno enako dobro ali pa celo še boljše živeli. Če pa že potrebujemo večjo produkcijo, naj se potrošnja presmeri v socialo, kulturo, izobrazbo, prosti čas ipd. Če je že najpomembnejša slovenska lastnost tekmovanje v potrošnji, potem dajmo raje tekmovati v socialni in kulturni potrošnji. Kar pomeni manj proizvodnje materialnih dobrin in več prostega časa. To pomeni več druženja, socialnih stikov, s čimer raste socialni kapital, povečuje se znanje, kar vse skupaj prispeva v večji sreči. Sreča se ne povečuje s tem, da imaš boljši avto kot drugi, saj ima že jutri kdo drugi boljšega ko ti. Materialna proizvodnja je vedno končna. Poleg tega materialna potrošnja izključuje ljudi. Če naše potrebe temeljijo na potrošnji materialnih dobrin, ne moremo nikoli nehati s to pogoltnostjo. Nekateri nikoli nimajo dovolj. Če imajo 100 milijonov, zakaj rabijo milijardo? Ne bodo z milijardo nič boljše živeli. Če imajo milijardo, hočejo imeti 10 milijard. Konca ni! Zaradi tega niso nič bolj srečni, istočasno so pa drugi bolj nesrečni. Pri »potrošnji« socialnih, kulturnih dobrin pa ne izključuješ ljudi, ampak jih vključuješ. Kaj meni pomaga, če poznam deset jezikov, okoli sebe pa imam same butce. Sam s sabo se ne morem pogovarjati, saj tako le končam v norišnici. Se pravi, če hočem uživati v svojem znanju, moram poskrbeti, da bodo tudi drugi ljudje okoli mene imeli to znanje. Enako velja za prosti čas. Če se hočem družiti s prijatelji, to najprej pomeni, da jih moram sploh imeti ter da morajo oni imeti približno enak standard kot jaz. Ker če imam jaz helikopter, oni pa še za kolesa nimajo, se zagotovo ne bomo nikoli družili. Janez Potočnik, evropski komisar, moj bivši direktor, je na nekem posvetu dal odlično primerjavo: 'Če se dva srečava in imava vsak eno jabolko ter to jabolko izmenjava, imava, ko greva narazen, še vedno vsak eno jabolko. Če pa imava vsak eno idejo, si ju izmenjava, in ko greva narazen, imava vsak dve ideji.'



*Se pravi, zavist je zelo močna vrednota Slovencev, ki pa ni nova, ampak se kaže že v klasični slovenski literaturi. Slovenski pregovor pravi: 'Naj sosedu krava crkne.'*

# Kje stanujejo človekove pravice?

DR. SAMIR OSMANČEVIĆ, GRADEC

(PREVOD: DARINKO KORES JACKS)

Človekove pravice so eden od tistih modernih zgodovinskih fenomenov, ki se vztrajno izmikajo jasnim definicijam, ker jih je mogoče meriti z dvojnimi merili: bodisi z aspekta doseženega ali pač z nekoliko bolj skeptičnega gledišča, ki mu je bolj do tistega, kar nas na tej težki poti šele čaka. Kolikor je to drugo zgodovinsko nevhvaležno - glede na to, da so sodobni vladarji sveta, za razliko od svojih predhodnikov, vsaj prisiljeni vladati prikrito, preko demokratično-manipulativnih mehanizmov ali v večnih zarotah -, toliko tisto prvo postaja perspektiva, skozi katero in preko katere sodobna okcidentalna civilizacija bolj slavi samo sebe v svoji progresivnosti, kot bi se preko človekovih pravic uspela resnično definirati.

Pravim: okcidentalna civilizacija - kajti povsem nedvomno je, da je, navkljub vsem leporečnim deklaracijam OZN, pojem človekovih pravic v najboljšem primeru pridobitev (boljše rečeno: ekspliciten privilegij!) samo enega, »naprednega« delu svetovne populacije, ki se bolj kot ne prekrija z belo barvo na pisanem ravnem zemljevidu sveta. No, kakor je ta del neločljivo povezan s pojmom razsvetljenstva, s tistimi grandioznimi napori francoskih enciklopedistov, da bi promovirali tolerantnost, um in enakost kot samoumevne kategorije - tako je usoda človekovih pravic v prav neverjetni meri povezana z usodo samega razsvetljenstva kot enega najbolj veličastnih duhovnopolitičnih in prav tako tudi socialnopolitičnih projektov v zgodovini (zahodnega) človeštva. Immanuel Kant pa je vendarle menil, da je razsvetljenstvo samo šele sprožen proces, da nikakor ni že uresničeno ter iz tega (še posebej pa iz grozeče dialektike razsvetljenstva in venomer mogočih padcev v barbarstvo) sledi, da se niti na področju človekovih pravic ne spodobi preveč hvaliti s tistim, kar je na njem, kot se reče, nedvomno doseženo in uspešno deluje.

Kajti razloga za previdnost ne najdemo le v »vročih« vsakoletnih poročilih Amnesty International, v ka-

terih tudi evropske države neredko kotirajo zelo visoko, a ne najdejo razlogov, da bi se zaradi tega pretirano vznemirjale, in ne le v cinični skrbi evropskih medijev za usode peščice guantanamojskih ujetnikov, ki so bili očitno deportirani bolj zaradi imena in priimka kot zaradi stvarnih indicij o vpletenosti v teroristične akcije. Razlog za previdnost namreč najprej najdemo v dejstvu, da je tudi evropsko samostiliziranje kot prvoborcev za človekove pravice v veliki meri omajano zaradi evidentnega stabiliziranja prav tistih ideologij, ki so ne tako davno, pred šestimi ali sedmimi desetletji, selektivno promovirale te iste človekove pravice zgolj za višjo raso ter pri tem povsem konsekvantno odrekale status človeških bitij vsem tistim, ki tej rasi ne pripadajo.

## Logična napaka

Past v govoru o človekovih pravicah je pravzaprav skrajno enostavna, saj gre pri njej za eno od klasič-

*Vse dokler so selektivne, človekove pravice niso tisto, kar o sebi trdijo. A vse dokler se prezentirajo kot takšne, kot o sebi trdijo, da so, torej dokler se kot posebne izdajajo za splošne človekove pravice, so bistveno bolj nevarne, saj se navznoter konstituirajo kot ideologija, ki obstoječemu stanju daje legitimost, derivirano iz samega uma.*

nih logičnih napak. Kadar so v neki nacionalni državi človekove pravice privilegij pripadnikov te nacije (iz tega razloga se nacionalne države pravzaprav tudi vzpostavljajo ter je zaščita večine običajna v večini modernih držav, čeprav se ne definirajo kot eminentno nacionalne tvorbe), takrat človekove pravice izgubijo implicirano univerzalnost in postanejo zgolj nacionalne pravice. Pravico do dela, na primer, in ustreznega nadomestila za to delo uživajo prvenstveno pripadniki nacije, preko katere se neka družba definira. V teokraciji si ta selektivno aplicirani privilegij pridrži »izvoljena« grupacija, ki, kakopak, po navadi verjame v edinega re-

sničnega Boga ter se s tem pojem človekovih pravic spet samoreducira na pravice častilcev ljubosumnega Deusa. V proletarski državi, v komunizmu - vsaj sodeč po odkritih historicistične bede K. R. Popperja - logiko izvoljenega ljudstva zamenja logika izvoljenega razreda ter se v njem vsaj implicitno dogodi zožitve pojma človeškega na razredno. V sodobnih liberalnih demokracijah najdemo določeno mešanico vseh omenjenih variant spodkopavanja humanega do nacionalno-religijske ali razredne pripadnosti, ob le počasnih premikih na obrobni področjih, kot sta spolna usmerjenost ali enakopravnost med spoloma. Prej omenjena pravica do dela - kot beden evfemizem za pravico do ohranitve fizične eksistence - je na primer tudi v teh societetah privilegij »domačih«. To je, kakopak, lahko povsem legitimno ali popolnoma samoumevno; a tisto, o čemer je govor tukaj, ni vprašanje legitimnosti takšne pravice, ampak spodbijanje njene domnevne uni-

bilo vredno pozanimati pri tisti skupini ljudi, ki je tavalala od mesta do mesta in povsod naletela na zaničanje pravice do prebivališča, ki je še bolj izvorna od pravice do dela - o stanovanju je v nekem metafizičnem smislu pisal že Heidegger, od koder tudi naslov tega besedila -, kajti ljudje morajo najprej nekje v bitnem smislu stanovati, prebivati, da bi lahko šele za tem, kot nekje prebivajoči oziroma stanujoči, lahko postali ljudje.

Vse dokler so torej selektivne, človekove pravice niso tisto, kar o sebi trdijo. A vse dokler se prezentirajo kot takšne, kot o sebi trdijo, da so, torej dokler se kot posebne izdajajo za splošne človekove pravice, so bistveno bolj nevarne, saj se navznoter konstituirajo kot ideologija, ki obstoječemu stanju - torej stanju domnevno doseženih človekovih (in ne nacionalnih, verskih, razrednih, seksualnih ali socialnih) pravic - daje legitimnost, derivirano iz samega uma. Georg Wilhelm Friedrich Hegel je bil glede tega konsekvantnejši in intelektualno bolj pošten: v njegovi filozofiji zgodovine, ki kot geistsatelit iz tipično heglovske orbite spremlja razvoj pojma svobode od samo enega svobodnega človeka v orientalskih avtokracijah in despotstvih do vseh svobodnih v germanskem svetu, v tej filozofiji torej najdemo tudi bolj ali manj neverjetne pasuse o afriških črnih, ki jim Hegel tudi odreka človeško eksistenco ter pri tem nima za nujno, da bi dodatno pojasnil pojem »svoboda vseh«, ker je vidno in jasno, na koga z »vsemi« pravzaprav misli. Podobne ekscese najdemo tudi drugje. Sredi 19. stoletja je, na primer, francoski zgodovinar in filozof J. Michelet Rusom odrekal človeškost, ker da ne zna jo razločevati dobrega in zla, saj naj bi jim manjkala elementarni občutki moralnosti, nujen za prepoznavanje omenjene razlike. Po enakem modelu - z implicitno ali eksplicitno negacijo človeškega v nasprotniku - so ravnali skoraj vsi fašistični ali fašistoidni režimi, enake retorike se poslužujejo tudi sodobna kriptofašistična ali fašistoidna gibanja v današnji Evropi ali po vsem civi-

liziranem svetu, čeprav v embalaži »spoštovanja demokratičnih načel«, tolerance itd. A že sam govor o civiliziranem svetu je pravzaprav globoko diskriminirajoč, ker predpostavlja in sugerira prastaro delitev na civilizirane in barbare kot tiste, ki govorijo v drugem, drugačnem, nerazumljivem jeziku.

### Judovsko vprašanje

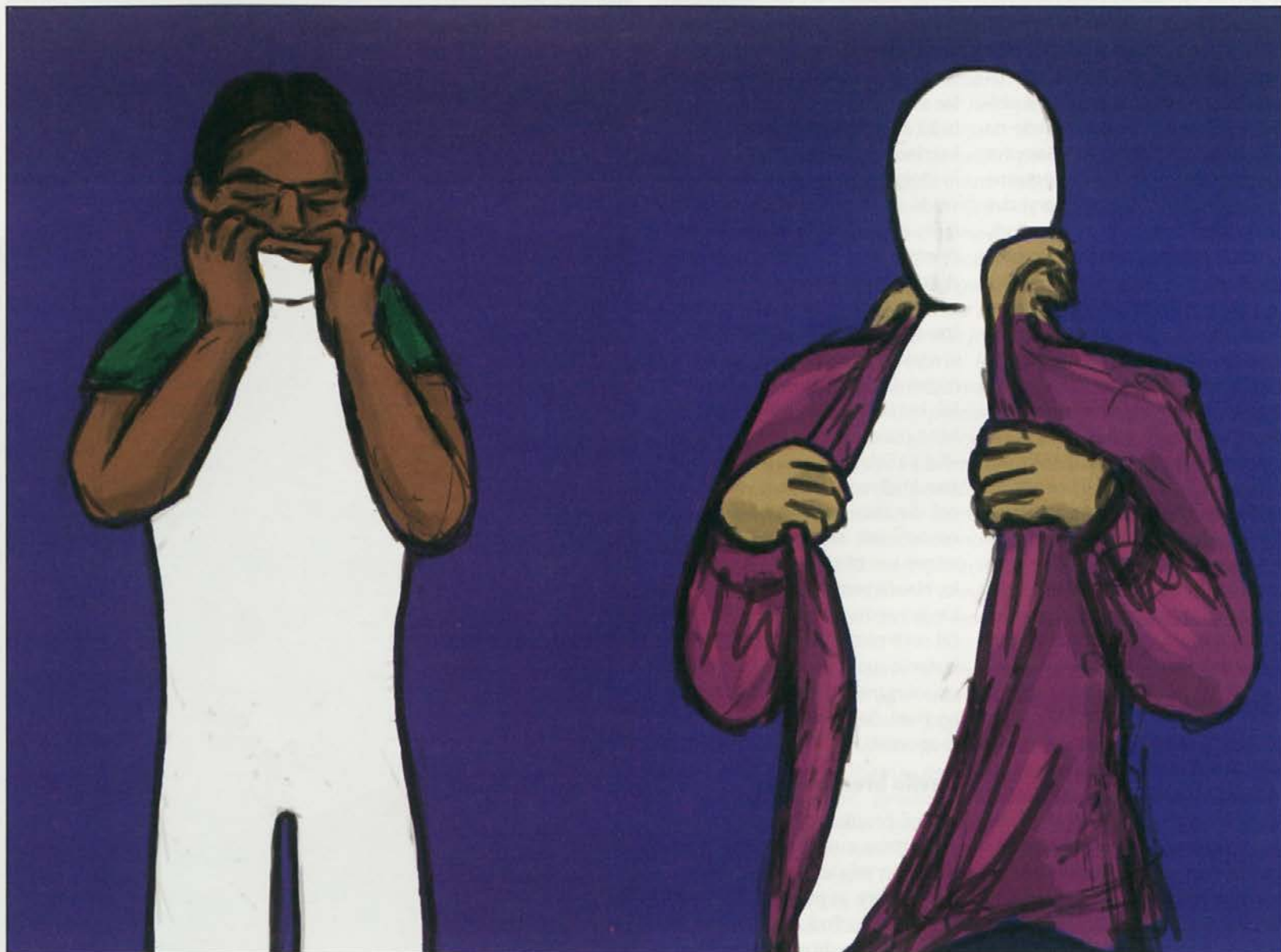
Indeks človekovih pravic - tistih pravic, ki zase reklamirajo omenjeno univerzalnost - je torej mogoče ugotavljati le na pojmu drugega, drugačnega, izstopajočega, neintegriranega. Samo v svojem odnosu do drugega lahko prepoznamo, koliko dojemamo človekove pravice kot primarno svoj in samoumeven privilegij ter s tem že tudi logično kot napačno floskulo (če so človekove, veljajo za vse; če so skrojene univerzalno, toda veljajo predvsem po moji socialni, nacionalni in razredni identiteti - potem niti niso niti ne morejo biti splošno človeške). Pri tem ne mislim le na

tako imenovane pravice obrobnih socialnih grupacij, na vendarle še nezadostno integrirane homoseksualce, prostitutke, Rome ali Ausländerje... Ugotavljam namreč, da se človekove pravice ne morejo realizirati v kumulativni kvantitativni širitvi svoje veljavnosti na vse širše socialne periferije. Kajti takšne periferije in takšne grupacije so od nekdanj bile in vedno bodo. To, da se indeks človekovih pravic - paradoksalno: enako kot indeks fašistoidnosti - odraža na drugem, ne pomeni, da bi bilo treba drugo in drugačno razumeti kot elementarni kriterij njihovega (pre)juridičnega kodificiranja. Menim namreč, da bi bilo glede pojma človekovih pravic treba kreniti po poti, po kateri je Marx reševal tako imenovano judovsko vprašanje. Mislim torej, da je pri govoru o človekovih pravicah treba izhajati iz - človeka. To pa pomeni: dopustite »neciviliziranemu«, da je najprej človek in šele nato pripadnik neke vam neznanne kulture - in s tem ste mu dali

vse človekove pravice, vključno s tisto, da se njegova kultura razlikuje od vaše. Dovolite Romu, da je najprej človek in šele nato Rom, pa ste mu dali domovinsko pravico. Dovolite otroku biti najprej človek in šele nato otrok, pa vam ne bodo več potrebne nobene deklaracije o otrokovih pravicah. Dovolite nebelcem biti najprej ljudje - sicer pa vam je to eksplicitno dokazala že moderna genetika, čeprav je skrajno nenavadno in celo diskriminatorno, če kdorkoli postavi vprašanje: ali je genska struktura vseh ljudi enaka, ne glede na raso? -, pa se ne boste več obračali za njimi v lokalnih avtobusih in jih imeti za ljudi, katerim je iz katerega koli razloga dovoljeno, da deloma nezasluzeno uživajo vaše človekove pravice!

Če jim torej priznate status človeka, potem je povsem nebitveno, ali pred vami stoji Jud, črnc, Rom ali ilegalni Gastarbeiter. Kakor hitro postanejo ljudje, prenehajo biti drugi, drugačni, neintegrirani

in zavrženi ter preneha vsakršna potreba, da bi jih ščitili kot nacionalno manjšino, seksualne izrodke ali preprosto ljudi brez denarja, da bi jih torej emancipirali kot Jude, južnjake, barbare, proletarce, homoseksualce. Ko postanejo ljudje v substancialnem pomenu besede, prenehajo biti objekti, ki se jih diskriminira prav s tem, da se neko njihovo obeležje (seksualnost ali nacionalnost, barva kože ali nezaposlenost) priznava kot tisto obeležje, ki smo ga pripravljene tolerirati ter njegove nosilce s prav to toleranco rinemo v dodatno izolacijo. Ta in takšna toleranca se zdi in je tudi bila izmišljena zato, da nam tistih, ki jih toleriramo, ne bi bilo treba v popolnosti priznavati kot ljudi. Le s tem priznanjem pa jim priznavamo tudi pravico, da brez omejitev uživajo naše pravice, s čimer naše in njihove pravice v svoji izenačenosti šele postanejo tisto, kar trdijo o sebi, da so - namreč: človekove pravice. ■



# »Ne rodiš se klošar – to je usoda«

Kapitalistično-potrošniška družba izdatno nagrajuje višji sloj, medtem ko nižjega kaznuje oziroma izključuje, zato so stranski produkti takšne družbe številne marginalne skupine. Vendar kot pravi Nelson Mandela: »Narod naj ne bo cenjen po tem, kako skrbi za višji sloj, temveč po tem, kako skrbi za najnižjega.«

ALEŠ KUSTEC IN MAJA KAUČIČ

Nobena zahodna družba ni imuna na socialno izključenost nekaterih skupin. Ker temelji na tekmovanju in uspešnosti, manj uspešne ljudi izključuje. Slednji se znajdejo na robu družbe. Tako kot se družba odreče njim, se družbi postopoma odrečejo tudi oni. Tavajo po ulicah, spijo na klopcih, prosijo za denar, občasno preveč spiyejo, se nasmehnejo mimo dočim. To so 'klošarji' oziroma brezdomci, ki so ena izmed najbolj marginaliziranih skupin. Brezdomci so znak revščine v družbi. In tako kot si družba zatiska oči pred revščino, si jih zatiska tudi pred njimi. Za njihovo stanje pogosto krivi njih. Očita jim, da so leni ter da so si sami izbrali takšno življenje. Resnica je običajno povsem drugačna. Glede na evropsko klasifikacijo brezdomstva (ETHOS, 2004) obstajajo štiri glavne kategorije brezdomstva. V prvi dve kategoriji lahko prištevamo ljudi, ki so brez strehe nad glavo in brez stanovanja. Ti dve kategoriji veljata za odkrito oziroma bolj vidno brezdomstvo, saj ti brezdomci živijo na ulici in so bolj na očeh družbe. Pri ostalih dveh kategorijah, kjer ljudje bivajo v negotovih in neprimerenih razmerah, pa gre za manj vidno brezdomstvo, ki ga je tudi težje odkriti, saj se ti posamezniki nimajo za brezdomce ter ne iščejo pomoči pri raznih organizacijah. Med manj vidne oziroma prikrite brezdomce se običajno uvrščajo tisti, ki jih prisilno izselijo iz stanovanj, ali najemniki brez najemne pogodbe ter mladi brezposelni.

## Razlogi za brezdomstvo

Glede na podatke raziskovalne naloge Problematika brezdomstva v Ljubljani, katere avtorja sta dr. Bojan Dekleva in dr. Špela Razpotnik, so najpogostejši vzrok za brezdomsko življenje slabe življenjske razmere v mladostništvu. Posameznika, ki zapusti svoj dom, tako največkrat zaznamuje nasilje ter izkoriščanje

in zloraba v družini. V kasnejših letih pa lahko postanejo brezdomci, če živijo sami in se v primeru, da ostanejo brez službe in zabredejo v finančne težave, ne morejo zateči k svoji družini. K pojavu brezdomstva pa pogosto prispevajo tudi težave z duševnim zdravjem ali zasvojenostjo. Prav slednji so po mnenju Dekleve in Razpotnikove poleg tistih z nižjo izobrazbo in tistih, ki so brezdomstvo izkusili že v mlajših letih, med brezdomci v najslabšem položaju. Življenjske zgodbe brezdomcev so velikokrat tragične in boleče, zato o njih redko spregovorijo. Tudi mariborski brezdomec Gogi je redkobeseden, ko ga povprašam po razlogu, zakaj je na ulici. »Vsak ima svojo zgodbo. Ne rodiš se klošar. To je usoda. Kaj ti še naj povem? Jaz sem se s tem sprijaznil, drugače bi bil že mrtev. Življenje je življenje, kakršno koli že je.« Pogladi si svojo dolgo brado, srkne kozarec piva, ki sva si ga privoščila, in nadaljuje: »Že od malih nog sem sovražil nadzor. Še dandanes se ne bom pustil. Če boš ti meni rekla, da mora biti tako, jaz tega ne bom upošteval, če sam tako ne mislim. Samo v vojski sem pustil, da so se drli na mene. Pa še to ne vedno. Tja sem šel, ker če ne greš v vojsko, si ... čakajte malo, dvospolnik pa nisem.« »Kaj pa šola,« ga vprašam. »Šole nisem imel rad, zato sem veliko 'šprical'. Še sedaj imam rekord na svoji osnovni šoli, saj sem dobil nepravilne ure za pol leta, ko me ni bilo. Naučil sem se pisati in računati, kar je v redu. Ko pa mi je učitelj začel soliti pamet, sem rekel ne. To je kratenje svobode srca. Tako bi morali vsi razmišljati in bi lahko tako lepo živeli. Samo najprej je potrebno to spoznati.«

## Število brezdomcev

Največ brezdomcev je po mnenju Razpotnikove nastalo v času tranzicije, ko so veljale negotove ekonomske razmere in je veliko ljudi ostalo brez dela. Tudi dandanes, v času krize in množičnega odpuščenja,

se lahko število brezdomcev močno poveča. Glede na prej omenjeno raziskavo, je v Ljubljani od 400 do 700 brezdomcev. Gogi na vprašanje, kaj misli, koliko je brezdomcev v Mariboru, hudomušno odgovori: »Jaz ne mislim, jaz vem.« Nato malo razmisli in vpraša: »Misliš neuradno, ker uradno jih je manj? Jaz bi rekel, da 500.« Ob mojem začudenju zatrdi, da prihajajo vedno novi. Mimo naju se sprehodi slabše oblečena ženska, ki zgleda zgubljeno, in Gogi hitro doda: »Glej, še ena je. Brezdomec ima vedno eno oko odprto. Vsaka stvar, ki se zgodi, on trzne. Vidim te, ki se skrivajo. To so skrivavi. Tudi sam sem bil nekoč takšen. Vidim, kako jim je nerodno. Ampak to

je šele začetek. Slej ko prej bodo postali pravi brezdomci. To je šola ulice. Te šole sicer ni, ampak praktično pa je.« V Sloveniji bi naj po nekaterih ocenah bilo okoli 1500 brezdomcev, vendar je natančno oceno o njihovem številu težko podati, saj veliko brezdomcev ne obišče centrov, kjer jim je ponujena pomoč tudi v obliki hrane in prenočišča. Zato se njihovo število poveča predvsem pozimi, ko veliko od njih zaradi mraza, ki je največji sovražnik brezdomcev, poišče pomoč. Tudi Gogi se strinja, da je mraz najhujša stvar, ki jo mora prenesti klošar, in doda: »Sam sem dvanajst zim preživel zunaj. Vse klopi poznam. Poznam vsak kamen v Mariboru.« Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice, ki izdaja istoimenski časopis, je že večkrat izrazilo potrebo po vzpostavitvi sistema za merjenje brezdomstva v Sloveniji. Takšen sistem bi namreč poma-

»Naučil sem se pisati in računati, kar je v redu. Ko pa mi je učitelj začel soliti pamet, sem rekel ne. To je kratenje svobode srca.«



Foto: Matic Štojs



gal vzpostaviti program pomoči pri iskanju nastanitve, urejanju osebnih dokumentov in vzpostavljanju socialne mreže. Večina brezdomcev se sicer nahaja v večjih mestih. V teh krajih je vzpostavljena tudi mreža centrov in zavetišč, ki jim lajšajo življenje. Zavetišča so v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju, Slovenj Gradcu, Murski Soboti in Kopru. Skupaj omogočajo več kot sto ležišč, vendar je to v primerjavi s številom vseh brezdomcev vsaj desetkrat premalo. Velik pomen za brezdomce imajo sicer tudi sprejemališča pod okriljem Karitasa.

### Kralji ulice

Eden izmed redkih projektov, ki omogočajo pozitivno komunikacijo med brezdomci in preostalo družbo, je časopis Kralji ulice, ki je začel izhajati junija 2005. Urednica časopisa dr. Špela Razpotnik razlaga: »Eden od osnovnih namenov projekta Kraljev ulice je odpreti prostor komunikacije med odrinjeno javnostjo – brezdomci in drugimi ljudmi, izključenih s področja dela, izobrazbe, kulturnega in so-

cialnega udejstvovanja in participacije – z drugimi javnostmi: strokovnjaki, študenti, šolarji, bralci časopisa, drugimi obrobni skupinami, ustvarjalci politik.« Poleg avtorjev, ki se zanimajo za problematiko brezdomstva ali se z njo strokovno ukvarjajo, velik del člankov prispevajo sami brezdomci. Osnovna zamisel časopisa je, da brezdomcem omogoča pridobivanje finančnih sredstev na zakonit način in z lastnim delom, tako da časopis prodajajo po mestnih ulicah. Časopis je razmeroma poceni, stane en evro, od česar prodajalcem – brezdomcem ostane polovica zneska. Gogi, ki je v fazi pričetka pisanja knjige o svojem življenju, piše za časopis in ga tudi prodaja. »Tu je moj prostor, kjer prodajam Kralje ulice. Ravno zadnjič mi je en tip s kmetov rekel, da me bo udaril po 'toti' bradi ... Potem sem pospravil in šel. Boljše tako. Boljše za njega, ne za mene.

Vseeno je lažje prodajati Kralje ulice, kot pa prosjačiti. To je težko. Moraš se spustiti na takšen nivo. Vsak človek sam sebe ceni in se ima za pametnega. Ti pa nimaš čisto nič in se moraš spustiti čisto na tla in ljudi prosjačiti za nekaj centov, medtem ko te ljudje gledajo, kot da si drek.« ■



Piše: Dario Svetelj

## Resnice in laži

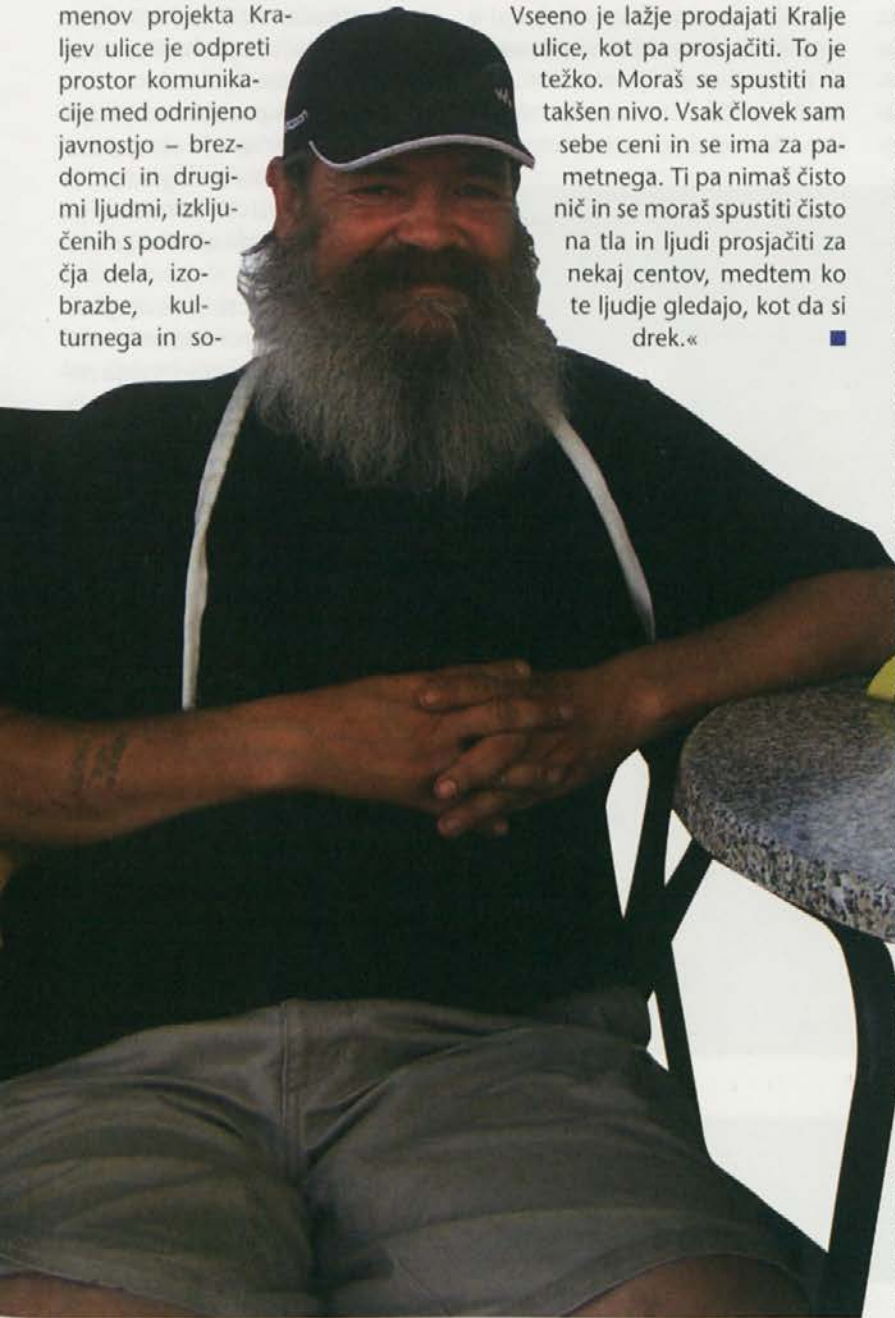
**K**akšna je razlika med klovnom in politikom? Klovnu se smejimo za nekaj evrov mi, politik pa se za nekaj tisoč evrov smeji nam. In kakšna je razlika med politikom in črno mačko? Politik zagotovo prinese nesrečo ...

Čeprav se ob teh starih šalah dandanes nemara bolj kislomasmihamo, pa zagotovo drži, da politikov in politike nikoli ni modro jemati preveč resno. Vsaj ne vedno in povsod. Škodi lahko namreč tako našemu zdravju kot tudi dobremu počutju. Navsezadnje je politika notorična lahkoživka, takšni pa so, kot pravi stara ljudska modrost, tudi politiki. Čeprav nam ti »elitneži« velikokrat močno načenjajo živce, ko želijo misliti namesto nas, se zaradi njih res ne splača jeziti, kaj šele razburjati. Preveč smo jih že spoznali, da bi jim dovolili, da se nam pretirano vtikajo v naša življenja. Na koncu koncev so naša življenja preveč dragocena, da bi jih prepustili zgolj ljudem, ki so se izmojstrili v t. i. umetnosti možnega. Kar je, ne pozabimo, največkrat le sinonim za brezsravno zavažanje, sprenevedanje, prodajanje megle in podobne nečednosti ter kajpada obvezna sestavina sleherne politične kampanje ali politične komunikacije. Ki se seveda mimgrede zateče k manipulacijam, diskreditacijam in predvsem k povsem zavestnemu laganju.

Na omenjeno pač ni imun nihče, še najmanj pa nesporni zvezdnik svetovne politične scene, ameriški predsednik Barack Obama. Kdor je sledil njegovi predsedniški kampanji, najbrž pozna tudi njegove predvolilne obljube. Med njimi je bila tudi obljuba o tem, da bo, če bo izvoljen za predsednika, nemudoma zaprl zloglasno ameriško po-

morsko oporišče Guantanamo, kjer je bilo nekoč priprtih več kot 600 ujetnikov iz afganistanske vojne, domnevnih »sovražnih borcev« Al Kajde, ki so jim ZDA navkljub ženevski konvenciji odrekale status vojnih ujetnikov oziroma temeljne človekove pravice (zaporniki niso imeli nobenih pravic, niso imeli pravice videti ne svojcev, ne odvetnika, pripti so bili za nedolžen čas, med njimi pa so bili tudi mladoletniki in starci, tudi tisti, ki so se znašli v nepravem času na nepravem mestu)... In kaj se je zgodilo potem? Ko je bil Obama izvoljen za predsednika, je pričel nenadoma govoriti o tem, da bo storil vse za skorajšnjo zaprtje Guantanamo, nato pa so po svetu zaokrožile vesti, da je slednjič dal ukaz za njegovo zaprtje. In danes? Guantanamo ZDA še niso zaprle, ker za to bojda ni denarja. Da, prav ste prebrali, država, ki ji nikoli ni bilo izpod časti ustvariti Guantanamo, sedaj razglašča, da ji za zaprtje tega zloglasnega zapora in sramotnega spomenika sprenevedanja ZDA manjka denarja... Volja naj bi torej bila, vendar manjka nekaj deset milijonov dolarjev. Zanimivo: za odprtje in vse tamkajšnje grozote je denar bil, za zaprtje pa ga ni ... Tudi če se bo denar na koncu vendarle našel, to gotovo ne bo pripomoglo k povečanju ugleda ameriške politike in njenega najvidnejšega predstavnika, ki je ljudem tako uspešno proda(ja)l Upanje in Spremembe.

Dobri stari mojster Charlie Chaplin je že vedel, ko je nekoč dejal: »Življenje je tragedija, ko ga gledaš od blizu, od daleč je komedija.« Tudi Mark Twain ni bil daleč od resnice, ko je zapisal: »Laž prepotuje že pol sveta, ko si resnica šele obuva čevlje.« ■



Gogi

# Prikrajšani in hkrati privilegirani

Romska problematika je že od nekdanj vroča tema. Vprašanje sobivanja romske in večinske kulture buri duhove in izvablja različne poglede povsod, kjer najdemo pripadnike romske kulture. Gre za vprašanje, ki ob različnih incidentih razburka javnost, se potem nekoliko poleže, nikoli pa zares ne izgine – vsaj v različnih 'gostilniških' debat in spletnih forumih nikoli ne izgubi popularnosti.

GREGOR KUCHAR

**K**er Romi spadajo med tipične 'grešne kozle' – manjšine, ki so, ne glede na dejansko krivdo, obdolžene za marsikateri družbeni problem – in ker se socialni položaj večine prebivalstva slabša, lahko pričakujemo povečanje konfliktnosti med romsko in večinsko populacijo, bodisi zaradi dejanj posameznikov romske skupnosti bodisi zaradi incidentov ksenofobičnih posameznikov ali skupin, ki se v imenu 'varuhov morale' postavljajo nad zakon, bodisi zaradi politikov, ki bodo povečano nezadovoljstvo prebivalstva in vedno navzoče sovraštvo do manjšin poskušali kar se da izkoristiti. V tej luči lahko razumemo dogodke v vzhodni Evropi, kjer smo pričali vse večjemu številu krutih zločinov nad Romi, na Češkem pa skrajno desničarska Narodna stranka v kampanji za evropske volitve nasprotuje pozitivni diskriminaciji Romov z nacistično retoriko.

Srečujemo se z dvema nasprotnima skupinama pogledov na romsko problematiko. V prvo skupino pogledov spadajo različna prizadevanja, ki jim je skupno nasprotovanje privilegiranosti Romov v družbi oz. nasprotujejo t. i. pozitivni diskriminaciji manjšin, ki le-to izkoriščajo bodisi z nedelom ali, če uporabimo pogost izraz, s parazit-skim izkoriščanjem družbe, bodisi z izkoriščanjem svoje privilegiranosti pred zakonom.

V drugo skupino stališč pa sodijo pogledi, osredotočeni na neena-kopraven položaj Romov in na kršenje njihovih pravic tako s strani

oblasti, kot s strani nestrpnih posameznikov. Najpogosteje navedeni razlogi za nezavidljiv položaj Romov so materialna prikrajšanost, kulturna prikrajšanost, ki zajema neustrezno obvladovanje večinskega jezika ter manko v kulturnem kapitalu, in pa določene kulturne razlike, kot so različne norme dopustnega in zaželenega vedenja, ter različne vrednote, ki imajo za posledico tudi nemotiviranost romske populacije tako za doseganje učnih ciljev v izobraževalnem procesu, kot pozneje v doseganju družbeno zaželenih ciljev. Potem je tu družba, ki romskih posameznikov, tudi otrok, ne sprejema ali jih aktivno zavrača – negativno stališče do Romov je skoraj družbena norma – kljub temu da so praktično prisiljeni v sobivanje s širšim okoljem, kar ima posledice v obrambno-napadalnem vedenju posameznikov, ki pa je poj-

movano kot delikventno, kar spet ustvarja začaran krog predsodkov in vzrokov zanje. Poleg pogosto omenjane lenobe kot vzroka za brezposelnost Romov in državne politike, ki le-to omogoča, se pogosto pozablja, da Romi službe težko dobijo, saj je nezaupanje do Romov preveliko.

Kot pogost razlog za težavnost sobivanja se navaja prevelika kulturna razlika med romsko in večinsko kulturo, z drugačnimi normami, vrednotami in prepričanji. Toda danes vsaj del problema tiči v dejstvu, da predvsem mlajši del romske populacije prevzema elemente večinske kulture, zlasti materialne dobrine in druge družbeno zaželene cilje – težko bi našli Roma, ki sanja o nomadskem življenju v šotorih –, ob tem pa ne privzema ali nima dostopa do običajnih, zakonitih načinov doseganja teh dobrin. Posledica so seveda kriminal-

na dejanja in/ali življenje s socialno pomočjo, torej glavni očitki Romom. Zanimivo pa je, da sta kriminal in življenje na račun socialne pomoči več kot prisotna tudi med večinskim prebivalstvom – pogosto med najbolj gorečimi nasprotniki Romov. Kulturno negativno ovrednotene lastnosti še dodatno izpostavljamo pri skupinah, ki te lastnosti že stereotipno posedujejo, in tako omenjene lastnosti lažje spregledamo pri nas samih. Podobno so razni sovražni in nasilni incidenti proti Romom in proti ostalim manjšinam, ki se jih opravičuje v imenu morale, kot odgovor na nesprejemljivo, nemoralno obnašanje in kot odgovor na pomanjkljive zakonske sankcije, pogosto priročen način za izživiljanje lastnih nasilnih vzgibov, ki sami po sebi niso dopustni.

Ne smemo pa pozabiti na podpihovanje sovraštva s strani nekaterih politikov, ki si s tem gradijo kariere, nestrpnost in sovraštvo pa ustoličujejo kot družbeno zaželeni normi.

Tako smo priča ostro nastrojenu ozračju proti romskemu prebivalstvu, kateremu poleg vsega naštetega seveda botrujejo tudi dejanja predstavnikov romske skupnosti. Pogosti so očitki, da so si Romi za svoj položaj krivi sami in naj ga sami rešujejo, ne pa da jim daje država privilegije. Toda ne glede na naše stališče o tem, kolikšen del odgovornosti za svoj položaj nosijo Romi sami, kolikšnega pa širša družba, je težko ugovarjati stališču, da je za znosno sobivanje potrebna čim večja vključenost romske skupnosti, predvsem izobraževanje romskih prebivalcev, in četudi se nam zdijo 'posebne ugodnosti' še tako nepravilne, je to edini način, da se prekine začarani krog sovraštva in dejanj, ki ga upravičujejo. Nasprotno lahko privede do še večjega prepada med Romi in večino, do življenja romskih prebivalcev v nekakšnem družbenem getu, kar bi s sabo prineslo še več dejanj Romov, zaradi katerih so leti tako osovraženi. Brez dostojnih možnosti življenja po standardih večinske družbe je težko pričakovati, da bodo Romi sprejeli naša 'pravila igre'.



*Poleg pogosto omenjane lenobe kot vzroka za brezposelnost Romov in državne politike, ki le-to omogoča, se pogosto pozablja, da Romi službe težko dobijo, saj je nezaupanje do Romov preveliko.*

# Kazenska odgovornost za izbris

Zgodba o izbrisanih se po 17 letih, upajmo, bliža koncu. Toda le na formalni ravni vračila statusov. Vladajoča politika kljub pogumu ministrice Kresal in sekretarja Klemenčiča zavrača nadaljnja koraka pri poravnavi krivic: odškodnine in kaznovanje storilcev.

MAG. GORAZD KOVAČIČ

Vprašanje kaznovanja storilcev terja razmislek, kakšne vrste dejanje je bil izbris več deset tisoč stalnih prebivalcev Slovenije. Je šlo za zločin ali za kaj drugega, npr. za pravno zmoto? Po katerih kriterijih sploh lahko presojava morebitno zločinskost izbrisa? Možna kriterija sta dva. Prvič, ali gre za dejanje, ki je nekemu povzročilo večjo škodo ali trpljenje. Drugič, ali je bilo dejanje predhodno kazenskopravno definirano kot zločin. Prvi kriterij na zadevo gleda z vidika žrtev, druga pa z vidika obstoječe zakonodaje.

O škodi, ki jo je izbris povzročil izbrisanim, je bilo povedano že veliko. Odvzel jim je vse socialne pravice in jim onemogočil delo, zdravstveno, socialno in pokojninsko varstvo, potisnil jih je v ilegalni status in skrivaštvo, razbil je družine, onemogočil najrazličnejše civilne posle itd. Skratka: povzročil je socialno smrt prizadetih in jih pahnil v vsakršno pomanjkanje. Obseg povzročene škode je tako velik, da država zagotovo nima dovolj proračunskih sredstev in premoženja, da bi poravnala vso dejansko škodo z obrestmi vred. Če bi DZ uzakonil odškodnine, bi te lahko dosegale le simbolične pavšalne zneske. Kaj pa kazenskopravna odgovornost povzročiteljev izbrisa? Ali je za izbris mogoče kogarkoli kaznovati? Z vidika žrtev izbrisa je bil očitno storjen zločin, toda ali je to dejanje tudi kazenskopravno opredeljeno kot zločin ali pa imamo opravka z zločinom brez zločina in brez zločincev?

Zanimive odgovore na ta vprašanja je podala nekdanja predsednica Ustavnega sodišča Dragica Wedam Lukič v intervjuju za Dnevnikov Objektiv 28. 2. 2009. Po nje-

nem mnenju posameznih uradnikov ni mogoče kazensko preganjati za izvajanje sistemskih ukrepov, ki so jim jih naložili predpostavljeni in za katere so verjeli, da so zakoniti. Njihovo nezakonitost in protiustavnost je pač šele čez leta definiralo US. Z vidika posameznega uradnika, podrejenega uradniški hierarhiji, je to razumljivo. Kaj pa poveljniška odgovornost?

Če perspektivo posameznega uradnika, ki v dobri veri izvaja predpise, priznamo tudi odredbodajalcem in jo preslikamo v pravni značaj samega ukrepa, ostane mo zgolj pri formalni plati problema. Do ustavne odločbe se vsi lahko sklicujejo na to, da so ravnali v dobri veri. Tudi sam izbris je videti le kot pravna zmota, ki se jo lahko popravi z izdajo dopolnilnih odločb enostavnejšim primerom in sprejemom zakona o pogojih za vračanje statusa zapletenejšim primerom – kar počne sedanja oblast. Morebitne odškodnine so po Wedam Lukičevi bodisi stvar individualnih tožb bodisi arbitrarno politično vprašanje: uzakonitev pavšalnih odškodnin ni niti ustavno nujna niti protiustavna. Na novinarsko

vprašanje, ali je mogoče soditi konkretnim odgovornim osebam, npr. podpisniku odloka o izbrisu Bavčarju ali predsedniku vlade Peterletu, je nekdanja ustavna sodnica odgovorila: »Ne predstavljam si, katero kaznivo dejanje bi to bilo, to bi moral povedati kdo drug.« Kdor je sprejel protiustaven predpis, »bi lahko bil kazensko odgovoren le v izjemnih primerih.« Novinarja sta postavila podvprašanje: primerjavo z nacističnim genocidom, ki je bil ravno tako zakonsko pokrit in ga je državni aparat izvajal po službeni dolžnosti. Wedam Lukičeva je tu potegnila kvalitativni razloček med holokavstom, v katerem »je šlo za vojna hudodelstva in podobno«, in med izbrisom, v katerem je šlo le za sistematično in množično povzročeno socialno smrt in obubožanje. Ti odgovori so večkrat nedorečeni. Katere implikacije skrivajo? Prvič, po slovenski kazenski zakonodaji sprejem politične odločitve, ki povzroči sistemske zločinske posledice, ni kazniv. Slovenska sodišča ne morejo obsoditi povzročiteljev izbrisa. Drugič, Wedam Lukičeva se ni izrekla, katero je naddržavno sodno telo, ki lahko sodi za

sistemske državne zločine, ki po pozitivnem pravu taiste države niso zločini. To telo je Mednarodno kazensko sodišče. Tretjič, kljub nedorečenosti slovenskega kazenskega zakonika je o zločinskosti izbrisa mogoče presojava tudi glede na težo njegovih posledic. Sklep je jasen: če je izbris dejanje, ki je povzročilo hudo in množično kršitev človekovih pravic, vendar slovenska sodišča zanj niso pristojna, potem povzročitelji izbrisa spadajo v Haag. Nacistične zločince proti človeštvu so zaradi izjemne teže njihovih zločinov obsodili retroaktivno. Posledice izbrisa so blažje od posledic holokavsta, vendar pa bi haaško sodišče lahko sodilo povzročiteljem slovenskega izbrisa že na podlagi Splošne deklaracije človekovih pravic iz leta 1948. Njeni členi št. 22–26 določajo, da država človeku ne sme kratiti ekonomskih in socialnih pravic (pravic do dela, socialnega varstva, blaginje ipd.). Členi št. 7–10 pa določajo, da lahko le sodišče odvzame pravice posamezniku, pri čemer mora ta imeti učinkovito možnost pritožbe. Izbris pomeni kršitev človekovih pravic po obeh točkah. 1. Ljudem je odvzel pravico do zagotavljanja blaginje z lastnim delom in udeležbo v socialni državi. 2. Izbrisani niso prejeli odločb, na katere bi se lahko pritožili. Še več, zaradi vojnih razmer mnogi niso mogli računati niti na ureditev državljanstva in prejem konzularne pomoči katere druge naslednice Jugoslavije. Izbris jih je de facto pahnil v brezdržavljanost. Po Hannah Arendt je pravica do pravne države najpomembnejša človekova pravica, saj je sama kategorija pravice smiselna le takrat, kadar veljavnost pravic zagotavlja civilizirana država. Odvzem pravnega statusa je fundamentalen zločin proti človekovim pravicam. Desnica prikazuje kršitev ustave in človekovih pravic kot vprašanje astronomskih denarnih stroškov. Temu nespodobnemu argumentu lahko oporekamo celo na njegovi ravni. Če Igor Bavčar ne bi imel vrsto let nedotakljiv status zaradi zaslug za demokratizacijo, osamosvojitve in vstop v EU in če bi ga pravočasno poslali v Haag, bi prihranili milijardno škodo v Istrabenzu. ■



FOTO: Matic Stajs

Z vidika žrtev izbrisa je bil očitno storjen zločin, toda ali je to dejanje tudi kazenskopravno opredeljeno kot zločin ali pa imamo opravka z zločinom brez zločina in brez zločincev?

# Položaj ne-materialnega dela

Marginalizacija se lahko dogaja tudi v obliki izključevanja določenih aspektov življenja večine. Na ta način je danes izključeno ne-materialno delo, ki v kognitivnem kapitalizmu sicer predstavlja izhodišče za ustvarjanje presežne vrednosti, vendar pa večinoma ostaja neprepoznano in nenagrajeno.

KAROLINA BABIČ

V preteklih dveh stoletjih je bilo smiselno govoriti ločeno o produktivnem delu kot delu, ki se opravlja v določenem delovnem času in prostoru ter služi produkciji sredstev za življenje, ter o reproduktivnem in neproduktivnem delu, ki sodita v domeno porabe teh sredstev. In jasno je, da je bilo plačano samo produktivno delo, saj je v teh okvirih gospodarstvo črpalo presežno vrednost samo iz te oblike dela.

Nekje od 80. let 20. stoletja o jasnem razlikovanju med produktivnim, reproduktivnim in neproduktivnim delom ni več smiselno govoriti. Če je namreč kot produktivno delo prepoznano tisto delo oziroma tista človekova dejavnost, iz katere se črpa presežna vrednost, potem moramo glede na značilnosti sodobnega kapitalizma kot delo označiti vse dejavnosti človekovega življenja. Za sodobni kapitalizem je namreč značilno prav to, da presežne vrednosti ne črpa le iz proizvodnje izdelkov in ponudbe storitev, temveč pretežno iz načina, kako se proizvajajo novi izdelki in storitve. Načini sodobne produkcije pa so bistveno prepleteni z načini vsakodnevnega življenja ljudi, ki so predvsem kognitivne in družbene narave.

Italijanski ekonomist Andrea Fumagalli sodobni kapitalizem imenuje kognitivni kapitalizem, saj sodobni produkcijski procesi pretežno temeljijo na kognitivnih sposobnostih ljudi, kar vključuje predvsem nenehno komuniciranje, tvorjenje odnosov med ljudmi, inovativnost, operiranje z informacijami in simbolno analizo, nenehno nadgrajevanje znanja in veščin

ipd. Presežna vrednost torej danes izhaja iz tistih sposobnosti in dejavnosti ljudi, ki jih glede na tradicionalno delitev ne moremo pripisati zgolj produktivnemu delu, kjer so delavci v določenem času in prostoru izvajali točno določene delovne naloge. Danes so ljudje produktivni predvsem kot ljudje, kot bitja s komunikacijskimi sposobnostmi, kot bitja, ki tvorijo osebne odnose, ki so zmožna učenja in kreativnosti. Delovni čas, ki ga nekdo preživlja na nekem delovnem mestu, postaja za samo produktivnost vse bolj sekundarnega pomena. Produktivnost izhaja iz življenja kot takega in v celoti, zato Fumagalli govori o bioekonomiji.

Te probleme izpostavlja v svojem delu Slovnica množstva tudi sodobni italijanski filozof Paolo Virno. Virno ugotavlja, da je danes v produkcijski način vključen sam človekov komunikacijski način življenja. Dela torej ni več mogoče razumeti na podlagi starega aparata konceptov, ki se nanašajo na središčni koncept delovnega časa, temveč je treba v klasična pojmovanja produkcijskih procesov vpeljati koncepte, ki se tičejo načinov in oblik življenja. Virnova analiza nas ne vodi le v smer prepletanja med zasebnim in službenim časom, temveč še več, vodi nas v smeri identitete med delom in življenjem. Delo lahko opravljamo le še tako, da vanj vključimo vse svoje življenje.

In obratno, ko zgolj živimo, že delamo. Ko klepetamo, komuniciramo po različnih komunikacijskih kanalih, ko se povezujemo z drugimi, ko gledamo reklame, ko nenehno nadgrajujemo svoja znanja in veščine, ko trošimo in se zabavamo v prostem času, vselej že porajamo presežno vrednost. Pri čemer pa gre za delo, ki ga moramo prepoznati kot večinoma neplačano delo oziroma, kot pravi Virno, pravzaprav ni več razlik med plačanim in neplačanim delom, temveč obstajajo le še razlike med plačanim in neplačanim življenjem. Negri in Hardt v tej zvezi uvedeta koncept nematerialnega dela (angl. immaterial labour), ker gre za delo, ki je sicer lahko ali intelektualne ali telesne narave, a ima kot svoj rezultat vedno nek nematerialen produkt, npr. informacijo, ugodje potrošnika, znanje, komunikacijsko mrežo ipd.

Ker sodobni kapitalizem v veliki meri črpa presežno vrednost iz nematerialnega dela, torej iz celotnega življenja, kot ga živijo vsi ljudje, potem lahko s tega vidika rečemo, da gre danes za izkoriščanje vseh, ne le slabo plačanih tovarniških delavcev, temveč tudi za izkoriščanje študentov, brezposelnih, delno zaposlenih, projektnih delavcev, t. i. svobodnjakov, upokojencev, otrok itd. Kapital se oplaja iz življenja vseh ljudi, pri čemer mnoge nagrajuje slabo, še bolj pogosto pa jih sploh ne nagrajuje. Danes nas paralizira problem, kako identificirati vse vpletene v produkcijo in kako jih pravično nagraditi, ko pa se je delo iz zaprtih prostorov tovarn in pisarn in iz zamejenih delovnih ur razpršilo v celoten prostor in čas življenja ljudi. Kako namreč pravično nagraditi delo, ko je na delu življenje samo. Da bi lahko vsaj začeli reševati ta problem, potrebujemo novo teorijo vrednosti, ki ne bo več temeljila na starih konceptih zaposlenosti in delovnega časa; in potrebujemo tem trendom prilagojeno socialno politiko. Do takrat pa bo dejstvo, da smo ljudje komunikativna in kreativna bitja, ostalo marginalizirano; in s tem bo ne-materialno delo množic še naprej večinoma neprepoznano in nenagrajeno. ■



*Presežna vrednost torej danes izhaja iz tistih sposobnosti in dejavnosti ljudi, ki jih glede na tradicionalno delitev ne moremo pripisati zgolj produktivnemu delu, kjer so delavci v določenem času in prostoru izvajali točno določene delovne naloge.*

# Kaj pa pravice živali?

Ob nedavni histeriji na temo prašičje gripe se je marsikdo ponovno zamislil o strašljivih početjih mesnopredelovalne in farmacevtske industrije oziroma o etiki samozvane »krone stvarstva«. Zloraba živali medtem še vedno dosega pošastne razsežnosti.

DARIO SVETEJ

Še spomnite se žigov celih čred živine, množičnih pobojev milijonov živali, domnevno okuženih z virusom BSE, ki so pred osmimi leti komajda izzvali ugovore in proteste? Ko so za vse bile krive »nore krave«, prav nič pa neodgovorni, nezaveščeni in v dobičke zazrti človek? Strah pred mutiranim virusom oziroma obolelimi živalmi, ki bi lahko okužile ljudi ter povzročile epidemijo globalnih razsežnosti, je tudi tedaj imel prednost pred razumom.

Strah je imel prednost pred razumom tudi tri leta kasneje, ko se je zaradi nevarnosti virusa ptičje gripe v objekte strahu spremenila perjad. Novodobne grmade in televizijski posnetki velikanske ptičje morije brez kančka moralnega mačka tedaj niso razgaljali le norosti in brezsrčnosti samozvane »krone stvarstva«, temveč prav tako miselnost in ravnanje človeške vrste na začetku 21. stoletja. Več kot 25 milijonov piščancev ter ostale perutnine je bilo namreč pobite in vržene v ogenj pri živem telesu! In tudi tedaj je bilo veliko pomembnejše svariti pred smrtonosnim virusom ptičje gripe H5N1 (mimogrede: do danes v svetu ni pokončal niti 1000 ljudi, medtem ko zaradi drugih bolezni in lakote letno umira na desetine milijonov ljudi) in tiho podpirati preventivno pobijanje živali, kot pa osveščati ljudi. V času nedavne medijske histerije na temo prašičje gripe ni bilo kaj bistveno drugače, le da spričo lastnosti novega virusa z redkimi izjemami ni prišlo do velikega pobijanja prašičev. Toda na kaj navsezadnje opozarja spomin na omenjene žalostne zgodbe? Da bi mnogo bolj kot iskati krivdo

pri nedolžnih živalih in s širjenjem strahu streči interesom farmacevtske industrije veljalo osvetliti predvsem razloge za pojav vedno novih bolezni, ki pretijo človeku, oziroma jemati pod drobnogled dejanja mesnopredelovalne industrije, prehranjevalne navade ljudi ter navsezadnje – odnos ljudi do živih bitij nasploh.

## Brez kančka slabe vesti

Eno je najbrž gotovo: sodobni človek očitno še zdaleč ni izkoreninil divjaštva v lastnih vrstah. Sebe kot »krono stvarstva« še zmeraj dojema tako dobesedno, da si jemlje pravico odločati o življenju in smrti vseh drugih živih bitij. Od tujen naravi ter pogosto slepo sledeč svojim osupljivo sebičnim interesom se »odlikuje« tudi z navado, da živali, ki jih vzreja za svojo hrano, brez kančka slabe vesti de-

gradira na raven strojev. Strojev, ki spreminjajo poceni krmo (velikokrat zmleta trupla in kosti iste vrste) v drago meso. Da bi bila mera polna, človek nenehno blebeta o napredku, z živimi in čutečimi bitji, vzrejenimi za hrano, pa ravna kot s predmeti ali še slabše.

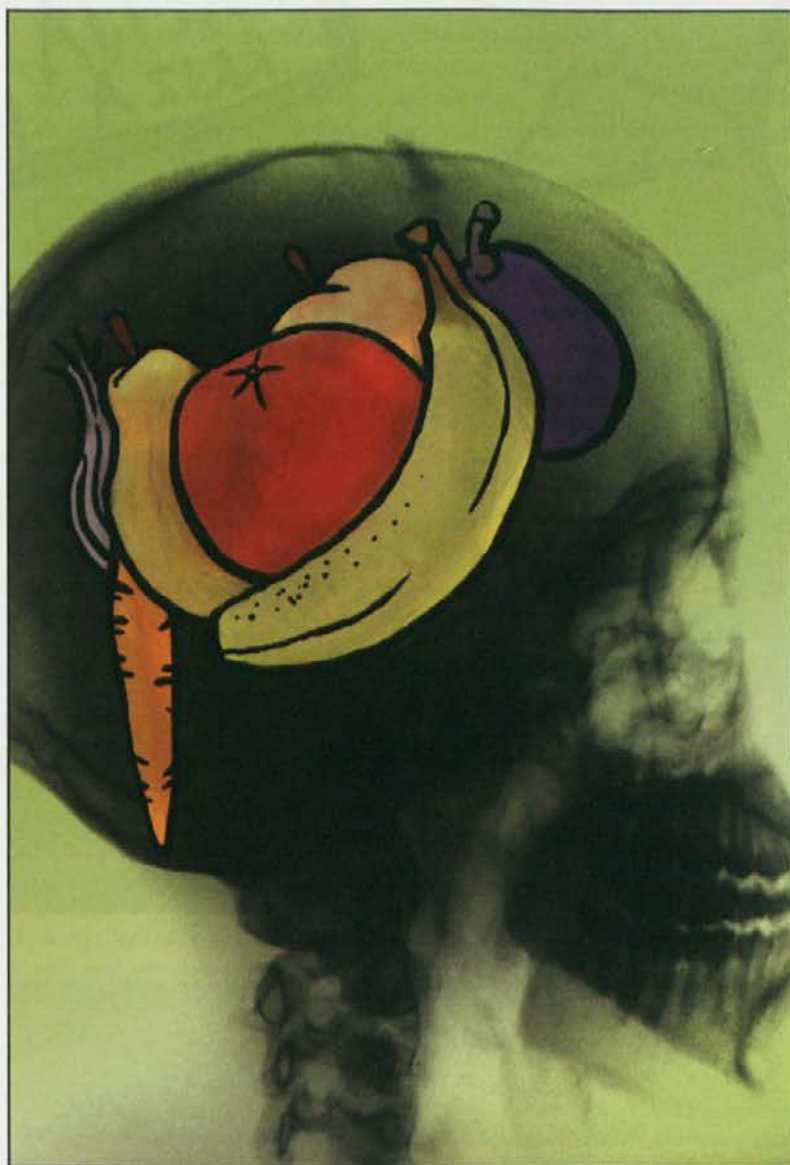
Prav zato bi kazalo natančno prisluhniti avstralskemu filozofu Petru Singerju, ki v svoji knjigi *Animal Liberation* (bibliji aktivistov proti mučenju živali in borcev za njihove pravice) že pred več kot tridesetimi leti zapiše, da človek že od nekdanj zganja svojevrstno diskriminacijo, ne da bi se je pravzaprav zavedal, oziroma jo sprejema kot nekaj povsem naravnega. Gre za diskriminacijo na osnovi biološke vrste, t. i. speciesizem, piše Singer in, sklicujoč se na angleškega filozofa Jeremyja Benthama (s konca 18. stoletja!), zahteva,

da mora človek priznavati enako-pravnost ne le pripadnikom svoje vrste, temveč tudi pripadnikom druge življenjske vrste. Povedano drugače: Singer ne zahteva ničesar drugega kot to, da se trpljenje živali obravnava enako uvidevno kot trpljenje, ki ga občuti človek, meneč, da sta bolečina in trpljenje slaba sama po sebi in ju je treba preprečiti ali pa vsaj zmanjšati, ne glede na to, pri pripadnikih katere rase, spola ali življenjske vrste se pojavljata. Singerjev sloviti stavek »Ni vprašanje, ali mislijo niti ali govorijo, temveč ali trpijo« je danes gotovo aktualnejši kot kdajkoli poprej.

## Pošastne razsežnosti zlorabe živali

Zloraba živali, vzrejenih za hrano (ob tistih zlorabljenih za medicinske poskuse, za farmacevtsko, kozmetično in modno industrijo), dosega namreč pošastne razsežnosti. Vsako leto samo v Veliki Britaniji po navedbah za hrano pobijejo več kot 900 milijonov salscev, ptic in rib. Milijoni živih bitij, ki dihajo in trpijo, pogine zaradi stresa, poškodb ali bolezni, za katere poskrbi »sodobna« vzreja, ta množični pokol pa le redki ljudje zavestno povezujejo z mesnimi proizvodi na njihovih mizah. Da bi bil moralni maček »krone stvarstva« še hujski, velik del konzumentov mesa še vedno ne ve, kako sploh poteka omenjena »sodobna« vzreja. In če smo še natančnejši – pogosto niti ne želi vedeti. Le redki ljudje kos mesa povezujejo s hormoni, antibiotiki in konzervansi, s katerimi je oplemeniteno meso. Da bi kdo na primer dunajski zrezek ali piščanca na krožniku povezoval z živim bitjem, ki je nekoč dihalo in trpelo, to pa že ne!

Če zaradi mesnega obroka (po nekaterih raziskavah nikakor nujno potrebnega in v nasprotju z ustaljenim mišljenjem prav nič zdravega) letno trpi in umre na stotine milijonov živih bitij, je to gotovo tragično. Ko so ljudje o (pokončanih) živalih sposobni razmišljati le še kot o mesnem obroku, svoji lastnini ali nevarnosti za svoje zdravje, je najbrž še huje. ■



# Je to kriza vseh kriz?

»In spoznali boste resnico in resnica vas bo osvobodila.«  
(Jn 8,32)

Ne bomo plačali za vašo krizo

(slogan protestnikov ob prvomajskih demonstracijah po svetu)

SAMO BOHAK

Vaclav Havel nas v svojem slavnem eseju »Živeti resnico: Moč brezmočnih« poziva, da prenehamo živeti v laži in začnemo živeti resnico. Havel je te besede zapisal kot disident v boju s totalitarnim komunizmom, vendar nas v istem eseju preroško opozarja pred plitkostjo ciljev potrošniške civilizacije. Morda je v luči trenutne krize vredno premisliti o vlogi morale in etike v življenju posameznika.

## Spregledana kritika

Havel nadaljuje, da »potrošniške družbe naredijo posameznike za sužnje masovne civilizacije in jih prisilijo, da zasledujejo ničvredne dobrine, ter s tem dovolijo razkroj svoje osebne identitete in kot osebe izgubijo svojo moralno držo.« Danes lahko opazimo presenetljivo aktualnost njegove misli. Podobne ideje so podali tudi drugi misleci, kot sta na primer Erich Fromm v delu Bolna družba in francoski filozof Herbert Marcuse v delu Enodimenzionalni človek. Do nedavnega so bile kritike večinoma spregledane zaradi premoči Fukuyamove teze o koncu Zgodovine, ki je bolj zaradi ideologije kot zaradi argumentov prevladovala do nedavnega. Z večjim zavedanjem o resnosti krize se ta položaj spreminja.

## Dokazovanje očitnega

Nouriel Roubini ali dr. Doom, kot mu pravijo, Joseph Stiglitz in pred njima Immanuel Wallerstein so krizo že davno napovedovali. Niso potrebovali kristalne kroglice. Prva dva sta enostavno vzela ekonomijo resno, druga dva sta z obširno

analizo kapitalizma prišla do svojih zaključkov. Danes pa smo pričar pravi poplavi knjig, ki nam na ves glas razlagajo očitno: Kriza je tu! Potrebna je sprememba sistema, krize ne bo konec pred božičem. »Malo za hec, malo za res«, a zdi se mi prav zabavno, ko se vsak teden sprehodim mimo knjigarne srednjeevropske univerze in vidim preobložene police novih knjig s podobnimi naslovi in verjetno podobno vsebino. Zakaj ne bi tudi iz krize naredili posla? Dokazovanje očitnega neukim množicam je

lahko dobičkonosen posel. Seveda gre tukaj za (kvazi) intelektualno srenjo, ki modro kima. Morda je tukaj na mestu aluzija na pregovor, ki pravi, da smo po bitki vsi generali.

## Resnični svet

V resničnem svetu pa večina še ne razume dejanskih razsežnosti krize. Seveda je marsikoga udarila po žepu, potrebno je varčevati, tistim z dna gre vedno slabše, kot kaže zadnja raziskava UMAR-ja, prepad med bogatimi in revnimi se tudi

pri nas večja in tisti na robu preživetja so v nevarnosti, da padejo preko. Ko rečem, da večina ne razume njene razsežnosti, mislim, da ne vidijo širšega okvira. Večinsko mnenje je, da moramo zategniti pasove in varčevati ter nekako prebresti skozi krizo, dokler se ne vrnejo stari dobri časi. Tega ljudem seveda ne moremo zameriti, saj politiki še kar ponavljajo svoje neo-liberalne floskule in v krizi vidijo priložnost. Nekateri med njimi so z njo prav mastno zaslužili. Malenkost, ki je me je šokirala, je bil oglas, ki sem ga zasledil med deskanjem po internetu. Glasil se je nekako takole: Bodo tečajji spet zrasli? Zaslužite s krizo.

## »Biznis je biznis«

Naj svojo idejo ilustriram še z anekdoto z Madžarske. Madžarsko gospodarstvo je trenutno v razsulu, ker so se tuji vlagatelji, katerim je Madžarsko po izvedbi neo-liberalnih reform prodala praktično vse svoje gospodarstvo, umaknili nazaj domov. Dela ni, zasledil sem podatek, da vsaj 35 % tujcev zapušča Madžarsko, ker ne najde več dela ali so se pogoji za delo preveč zaostri. O revščini in bedi velike večine prebivalstva, posebej manjšin, ni vredno zgubljeni besed. Poleg ekonomske in politične smo soočeni tudi z moralno katastrofo. Po vrhu vsega pa je bilo v prejšnjih mesecih trgovanje s forintom s strani bogatih menedžerjev z zahoda najbolj dobičkonosen posel. Lahko ugibate, kdo je nosil stroške njihovih dobičkov. Tudi to lahko povprečen človek zasledi v internetnih oglasih. Morda so novi indikatorji stopnje morale ravno tle tako imenovani »bannerji« tipa obogatite na račun bede drugih. Vse to seveda ni nič narobe v okviru mišljenja novodobne ekonomije, ki ji manjka nevtralna nota.

## Erozija morale

Predpostavka moderne ekonomije prostega trga se glasi, da moramo dati ekonomiji popolnoma proste roke, ne smemo dopustiti vmešavanja vlade in moralne premisleke je potrebno prepustiti posameznikom, ki jih lahko ali ne vključi-



Danes pa smo pričar pravi poplavi knjig, ki nam na ves glas razlagajo očitno: Kriza je tu! Potrebna je sprememba sistema, krize ne bo konec pred božičem.



jo v svojo računico. Prosti trg bo poskrbel za gospodarsko rast, ki bo temelj, na katerem bomo gradili vse ostalo. Posledice te miselnosti dobro razdela Noam Chomsky v svojem delu Profit pred ljudmi. Tudi če sprejmemo neo-liberalizem kot sistem, ki dejansko deluje in poskrbi za ekonomsko prosperiteto vseh ljudi na svetu, se ve ljja vprašati, kaj se zgodi z moralnim karakterjem posameznikov, ki živijo v družbi, kjer so glavne vrednote profit, fleksibilnost, racionalni egoizem in borba do konca za vsako ceno. Medtem ko so te vrednote na trgu in poslovnem svetu lahko potrebne ali celo nujne, pa na širše življenje naše družbe in osebnost posameznika vplivajo negativno. Si res želimo družbo posameznikov, ki so fleksibilni glede moralnih prepričanj in vrednot, egoisti in komolčarji?

### Pronicanje

Ena izmed osrednjih metafor, ki je večkrat uporabljena za upravičenje neenakosti v neoliberalnem kapitalizmu, je teorija pronicanja. Po tej teoriji so (velike) neenakosti v družbi upravičene, saj dobiček, ki ga zaslužijo menedžerji ali veliki kapitalisti, ki sicer res delujejo le v svojem lastnem interesu, počasi pronica v nižje razrede in ima od tega korist celotna družba. Kaj dobimo, če apliciramo pronicanje na moralno sfero? Če vodilni ljudje v naši družbi (politiki, poslovneži) izkazujejo karakterne lastnosti, kot so pohlep, egoizem, komolčarstvo, cinizem, ali ne bodo tudi te vrednote pronicale nižje in vplivale na celotno družbo? Kaj se zgodi, če te vrednote prodrejo v institucije, kot so šole, cerkve, nevladne organizacije, društva? Ugibam, da dobimo svet in družbo, kot ju opisujeta Fromm, Marcuse, in svet, proti kateremu se je boril Havel. Skratka: svet, v katerem živimo.

### »This is the end?«

Tudi če se po čudežu tečaji na borzah umirijo in se svet vrne v »navadno stanje« in gospodarska rast skoči v nebo, tudi če se globalno segrevanje neha jutri in najdemo zdravilo za novo gripo, se moramo, če želimo (pre)živeti, soočiti z moralno krizo oz. krizo vrednot, ki je vzrok vseh ostalih kriz. Zaključujem aforistično: Krize je konec. Dobrodošli v krizi.

Znašli smo se sredi boja zoper »piratstvo«. Ne zgolj v somalijskih teritorialnih vodah. Upor zoper kapital se dogaja tudi v virtualnem svetu. Izmenjava podatkov s pomočjo P2P sistemov, saj se je z lahkoto osvobodila izpod tradicionalnih okov avtorskega prava. In ker v vsej človeški zgodovini ni bilo v lasti toliko kulture, kot je je ta hip, je srž problema več kot očitna.

## Pirati vseh dežel, združite se!

Razvoj digitalnih tehnologij, medijev in načinov produkcije prinaša spremenjene pogoje artikulacije kulture. Era IT, ki je nastopila, je bila pričakovana in opevana kot tista, ki nam bo končno, v zgodovini našega obstoja, omogočila svobodnejši pretok podatkov in ustvarila pestrejši trg ustvarjanja in preoblikovanja kulture. Pa vendar se je poskus sprevrgel v situacijo, kjer se, kot se skuša prikazati, horda podivjanih tatov mp3-jev, filmskih produkcij in programske opreme, ne ozira na avtorsko pravo ter krade vsepovprek. Internet, sredstvo nečednega početja, ki je bil že od vsega začetka zasnovan na principu svobodne izmenjave podatkov, pač ne razlikuje med avtorsko varovano in nevarovano vsebino. Na os zla z njim! Podjetja, ki se ukvarjajo z izdelavo programske opreme, so očitno doumela svoje prednosti v procesu ilegalnega »downloadanja« in se v tej novi svetovni vojni ne postavljajo na prve frontne pozicije. Vojskujoči vzklíkajo, da se vzgajajo mlade generacije ljudi, ki mislijo, da se lahko »svobodno« polastijo lastnine drugih, glasbena in filmska industrija pa se plazita po sodniških dvoranh in tamata nad upadom dobička. Ta se je resda zgodil, pa vendar ne zaradi piraterije. Industrija vsebin ne bo propadla zaradi interneta. Tako kot radio ni uničil glasbenih posnetkov in tudi televizija ni pokopala kina. Kot kasete niso ubile glasbe, prav tako kot video nima na vesti Hollywooda. Najnovejša raziskava na to temo, nastala na Norveškem, pravi, da smo prav internetni pirati tisti, ki kupujemo več kot ljudje, ki se ne poslužujejo prenosa (tudi) avtorsko varovanih datotek. Sicer pa, komu lahko v tem biznisu na dolgi rok škoduje brezplačna distribucija in promocija? In v oziru na digitalizacijo, ki je radikalno znižala produkcijske stroške in cene, ki ostajajo nespremenjene do višje, je upad prodaje le en, slab do zelo slab izgovor za omejevanje posameznikove pravice do ustvarjanja in preoblikovanja kulture. Še posebej absurdna postane vojna zoper piratstvo, ko ugotovimo, da je zabavna industrija skoraj v celoti vzniknila iz t. i. piratstva. Tako je zgodovina piratstva prav tako zgodovina filma, glasbenih posnetkov, radia in kabselske televizije. Temeljni argument zoper takšno fatalno omejevanje pa izhaja iz tradicije svobodnega, kjer je obstajala jasna ločnica med komercialnim ustvarjanjem in nekomercialno kulturo. To, ki se ustvarja, da bi se prodala, in to, ki je nastajala v vsakdanjem okolju, od ust do ust, iz roke v roko, se mešala in preoblikovala in s tem razvijala svoje kulturne stebre, ki so oblikovali svet. Tradicionalno je bila intelektualna lastnina vide-na kot orodje, ki je snovalo temelje ustvarjalnosti. Pravo,

ki se je tako v preteklosti osredotočalo zgolj na področje proizvodnje kulture s ciljem zaslužka, je z razvojem interneta poseglo na še dotlej neregulirano področje ustvarjanja. Tako vsakdanje oblikovanje kulture in izmenjava pravič v naši zgodovini spadata v obseg zakonske ureditve. Regulacija, ki smo ji priča, je v okviru naše tradicije popoln nesmisel. Spremembo, ki bo odločilno vplivala na razvoj naše kulture, centri moči in kapitala utemeljujejo kot nujno za zaščito komercialne ustvarjalnosti. Resda njena motivacija tiči v protekcionizmu, pa vendar leta deluje bolj v zaščito določenih poslovnih praks, kot da bi varovala ustvarjalca samega. Zgleden primer tega je pri nas SAZAS, ki je v boju za svoje pravice dosleden do centa natančno. Avtorji pa imajo bore malo od tega. Kakšna zaščita naj bi bila to? Prej ustvarjalna blokada. Korporacije, ki so zaslutile revolucionaren potencial interneta, da spremeni način oblikovanja in izmenjave komercialnih kot nekomercialnih vsebin, so zadržno pritisnile na zakonodajalce, ki so sprejeli zakone za njihovo zaščito. V Franciji ti po novem zaprejo spletno povezavo, če po dveh opozorilih ne prenehaš s prenašanjem piratskih vsebin. Odklop za dobo leta dni. O upočasnitvi ali izklopu internetne povezave v podobnih ilegalnih situacijah razmišljajo tudi v Veliki Britaniji. Pirati pa pljujejo v politiko. Stranke, ki se zavzemajo za svobodo svetovnega spleta, brezplačen dostop do informacij, cenejši dostop do kulturnih dosežkov ter svobodno družbo, so v porastu. Tudi Slovenija je dobila svojo. Mučenikom Pirate Baya pa se že nasmiha evropski parlament, saj je podpora javnosti, ki je prišla na dan ob sodnem procesu zoper četverico, obsojene zaradi pomoči pri kršenju avtorskih pravic, enormna. Vsi mi, »kriminalci«, smo solidarni med seboj, saj je postalo jasno, da mora korist javnemu interesu pretehtati zasebne interese posameznikov. Avtorstvo in s tem povezane pravice in dolžnosti, da, seveda, moramo jih spoštovati. Pa vendar je potrebno zakonske spremembe zasnovati na način, da z njimi uravnotežimo zakonsko varstvo in potencialne javne koristi. »Ekstremizem avtorskih pravic«, kot sedanjo situacijo imenuje Lessig, soustanovitelj Creative Commons licenc, nadzira kreativnost in s tem zavira družbeni napredek. Medtem se nas večina ukvarja z vprašanji kot: Ali bo piratstvo dovoljeno ali ne in ali bo lastnina zaščiten ali pač ne? Ne doumemo, da nas želijo oropati vrednot, ki so skozi stoletja označevale našo kulturno produkcijo? Sedaj nenkrat pa so navzkriž z zakonom. Se temu res ni vredno upreti?

# Denar, sveta ...

»Gre za nadzor.« »Nadzor nad orožjem pomeni nadzorovati konflikt?«

»Ne. IBBC je banka. Njen namen ni nadzorovanje konflikta, pač pa nadzorovati dolgove, ki jih le-ta povzroči. Vidite, resnična vrednost konflikta je dolg, ki ga ustvari. Če nadzoruješ dolg, nadzoruješ vse.«

(dialog iz filma *The International*, 2009)

ROK KRALJ

O današnji krizi je bilo prelitega mnogo črnila, tako veliko, da kriza niti ni več prava novica. Kriza je resda razgalila in odnesla nekaj preveč pohlepnih menedžerjev in tajkunov ter besedno nespretnih bankirjev, a sistem je ostal nespremenjen. Pravi »gospodarji krize« so nedotakljivi in močnejši kot kdajkoli prej. Politične stranke, formalne in neformalne politične skupine; mafija, mitska Al Kaida, mednarodni trgovci z orožjem in drogami so zgolj mali amaterji, pravi gospodarji človeštva sedijo v centralnih bankah in vlada jo preko sistema dolgov. Trditev je drzna, a če poznamo pravo naravo finančnega sistema, je tudi povsem realna.

## Čigav je denar?

Če je ekonomski sistem »hrbtjenica« oziroma opora celotne družbe, potem je denar »kri« celotnega družbenega »organizma«. Denarni (ob)tok jamči za ekonomske aktivnosti (menjava dobrin, delitev dela, investicije, socialne storitve itd.), ki zagotavljajo nemoteno delovanje družbe.

»Kdorkoli nadzoruje obtok denarja v katerikoli državi, je absolutni gospodar celotne industrije in trgovine,« je izjavil James A. Garfield, ki je bil leta 1881 izvoljen za ameriškega predsednika in bil isto leto tudi ustreljen. Njegove besede pa lahko še dopolnimo: kdorkoli je absolutni gospodar celotne industrije (v najširšem pomenu, torej vključno s storitveno dejavnostjo, mediji itd.), je absolutni gospodar celotne družbe. Kdo torej nadzoruje denar?

Popularno prepričanje, celo med ekonomisti, da ima država nadzor nad denarjem in finančnim sistemom na splošno, preprosto ne drži. Da država neodgovorno tiska denar in ga tako tudi zapravlja (no, včasih tudi) ter s tem povzroča inflacijo in finančno nestabilnost, je

prej pravljica za male otroke kot pa vsaj približna resnica. Denar v pretežnem delu finančno globaliziranega sveta v ekonomski sistem vstopa po treh kanalih:

1. Država. Država ima v rokah dejansko samo nadzor nad kreiranjem kovanega denarja – drobiža. Tega je zgolj 1/1000 vsega denarja v obtoku (podatki, tudi nadaljnji, veljajo za ZDA, a tudi drugje številke bistveno ne odstopajo). Države torej praktično nadzorujejo samo drobiž; majhen delček mogočnega finančnega (denarnega) sistema.

2. Komerčne banke. So kanal, preko katerega večina denarja neposredno vstopa v ekonomski sistem. A komerčne banke ne tiskajo papirnega denarja, temveč ga v obtok pošiljajo zgolj v obliki virtualnega zapisa (strokovno se temu reče knjižni denar). Danes je kar dobrih 97 % skupne denarne mase virtualne. Z vsakim kreditom, ki ga banke odobrijo državljanom, podjetjem in drugim institucijam, se poveča skupna denarna masa v obtoku; denar torej dobesedno »nastane iz nič«. A banke pri tem nimajo popolnoma prostih rok, njihovo delovanje nadzorujejo in regulirajo centralne banke.

3. Centralne banke. So, kot že samo ime pove, centralizirane institucije, ki iz ozadja upravljajo tako s količino kot s kvaliteto denarja (inflacija/deflacija). Tiskanje papirnega denarja je povsem v rokah centralnih bank, ki ga državam posojajo v zameno za obveznice. Vendar ta »usluga« še zdaleč ni zastoj. Z obveznicami se države zavežejo, da bodo v določenih časovnih intervalih vračale izposojeno vsoto vključno z obrestmi. Poleg tega je v rokah centralnih bank še nadzor nad komercialnimi bankami ter njihovo kreditiranje, določanje ključnih obrestnih mer, trgovanje z državnimi obveznicami itd. Centralni bankirji so torej pravi gospodarji denarja, preko denarnega (finančnega) sistema obvladujejo ekonomijo in preko ekonomije celotno

družbo. A še preden nadaljujemo razmislek o centralni banki, moramo spregovoriti o obrestih, ki spremljajo kreacijo denarja.

## Obresti in pomanjkanje

»Če bodo Američani kdajkoli dovolili zasebnim bankam nadzor nad izdajanjem denarja ..., bodo banke oropale ljudi vsega premoženja, dokler se njihovi otroci ne bodo prebudili kot brezdomci na kontinentu, ki so ga osvojili njihovi očete.« (Thomas Jefferson, 3. ameriški predsednik)

Rekli smo že, da največji del današnjega denarja ustvarijo zasebne komerčne banke s krediti. Če vam na primer banka odobri 100.000 evrov kredita za gra-

dnjo hiše, se celotna količina denarja v obtoku poveča za to vsoto. Ta denar kot kredit vstopi v celoten ekonomski sistem družbe (plačate gradbenike, material, kupite parcelo, dovoljenja itd.) in kroži po njem. Vendar vam banka za to »uslugo« zaračuna obresti, recimo 20.000 EUR v naslednjih 10 letih. Banki morate seveda vrniti tako glavnico (100.000 EUR) kot obresti (20.000 EUR), a ker banka ustvari denar samo v vrednosti glavnice, na pa tudi denarja za poplačilo obresti, se dejansko ustvarja dolgoročni denarni primanjkljaj. Denarja je v trenutku, ko prejmete kredit in z njim plačujete različne dobrine in storitve, res v obtoku več kot prej (za 100.000 EUR), a v času vračanja kredita banki se bo iz obtoka dejansko »umaknilo« 120.000 EUR. Banka ustvari 100.000 EUR, vi jih vrnete 120.000, kar pomeni, da bo 20.000 treba zagotoviti iz drugih virov. Tako je v sistemu na dolgi rok vse manj denarja, tekmovanje (konkurenčnost) pa vgrajeno v sistem, saj so ekonomski udeleženci prisiljeni v tekmo za denarne vi-re oziroma v ekonomsko tekmo na sploh.





Vendar se lahko problem pomanjkanja denarja »rešuje« razmeroma enostavno – z najemanjem novih kreditov. Krog je tako sklenjen: več kot je kreditov, večje je pomanjkanje denarja v obtoku in posledično se še poveča potreba po kreditih. Tako so bili Američani svojim bankam konec leta 2008 dolžni 10.500 milijard \$ v obliki hipotekarnih kreditov. Nakup ameriških nepremičnin je bil osnovan na dolgu, a nič drugače ni bilo na drugih področjih. A ne gre za pohlep prebivalstva in podjetnikov (čeprav ga tudi povsem izključiti ne moremo), kajti sam sistem kreiranja denarja že v osnovi ustvarja dolgove in s tem veliko stopnjo odvisnosti.

Ko se je kreditiranje – zaradi padca vrednosti hiš v ZDA leta 2007 – za krajši čas skoraj ustavilo (tako imenovani kreditni krč), se je sistem začel naglo podirati. Današnji ekonomski sistem je denarno »podhranjen«, saj je dotok novega denarja z zmanjšanjem obsega kreditiranja praktično presahnil, borze so se sesule (saj je tudi njihova rast slonela na kreditih), dolgovi pa so ostali gromozanski. Posledično propada tako imenovano realno gospo-

darstvo, ker v obtoku ni dovolj denarja za normalno poslovanje; sledijo odpuščanja, zapiranje podjetij, manjše je plačilo davkov itd. – skratka vse tisto, čemur rečemo recesija. Z gospodarsko krizo se stopnjuje revščina prebivalstva in povečujejo se družbene napetosti. [Seveda pri tem ne smemo zamenariti pohlepa in nesposobnosti menedžerjev, tajkunov, predsednikov uprav itd., ki so marsikaj »prispevali« k današnji krizi.]

A zgodbe o obrestih in dolgovih še nismo povedali do konca. Rekli smo, da centralna banka realni – papirni denar ustvarja in posoja državi v zameno za obveznice. Država se z obveznicami zaveže, da bo centralni banki v določenem roku vrnila izposojen denar plus obresti. Več mora vrniti, kot je prejela, nacionalni dolg prav zato praktično neprestano raste, kajti država si mora izposojati nov denar tako za svoje potrebe kot za vedno večji obseg vračanja denarja »svoji« centralni banki. Ameriški nacionalni dolg (dolg centralni banki) je konec maja 2009 znašal več kot 11.300 milijard \$ (36.900 \$ na prebivalca ZDA), dnevno pa nara-

ste za 3,79 milijarde \$. Vse višji državni dolg je pravzaprav normalna posledica tega sistema in velik del davkov se namenja za odplačilo obresti tega dolga, namesto da bi se davki namenjali za socialne in druge nujne državne izdatke. Kdo torej vodi to zapleteno igro?

## Vsemogočna FED

Zvezne rezerve (Federal Reserve – FED), ameriška centralna banka, najmočnejša in najvplivnejša finančna institucija na svetu, ki upravlja z dolarjem, rezervno valuto sveta, je v – zasebni lasti. Korporacija, ustanovljena 1913, sicer uradno deluje za vlado ZDA, a je povsem v zasebni lasti. Njeno ime je skrajno zavajajoče, saj ne gre niti za »zvezno« ustanovo niti nima »rezerv«, ampak zgolj gore obveznic, ki jih dobijo za ustvarjeni denar.

Vse centralne banke resda niso v zasebni lasti, evropska CB je denimo neodvisna. A neodvisna od koga? Predvsem od (izvoljene) politike in njenih institucij nadzora, medtem ko je preko zapletenih finančnih mehanizmov globoko vpeta v mreže zasebnih bankirjev. Ker Zvezne rezerve ameriške obveznice na veliko prodajajo drugim centralnim bankam, tudi evropski, in ker je dolar še vedno glavna valuta mednarodne trgovine, je FED nekakšna nad-centralna banka in ta je, kot smo že rekli, v zasebni lasti.

Finančni sistem, ki smo ga na kratko orisali, koristi majhni skupini bankirjev, ki sploh ni zainteresirana, da bi se dolgovi kdajkoli odplačali, kajti potem bi izgubili nadzor nad tokovi denarja in s tem bi izgubili orodje za skoraj neomejen dostop do moči, premoženja in dejanskega nadzora nad politiko, ekonomijo in celotno družbo. A dolgovi so tudi orodje mednarodne politike, tako imenovani tretji svet je tako praktično v trajni odvisnosti (njihovi dolgovi presegaajo 2.500 milijard \$) do bank razvitega sveta in za poplačilo teh dolgov morajo poceni prodajati svoje naravno bogastvo. Podpihovanje konfliktov in trošenje iracionalnih vsot za obrambo (glej uvodni citat članka) prav tako igrata pomembno vlogo v sistemu vladanja in izkoriščanja preko sistema dolgov. Dolgovi so tako mehanizem neo-kolonializma, družbenega nadzora in bogatenja elit.

## Dolgov prost denar

Moč izdajanja denarja je bankam potrebno odvzeti in jo vrniti ljudstvu, ki mu premoženje države pripada. (Thomas Jefferson)

Več ameriških predsednikov se je zavedalo neverjetne in nevarne moči bankirjev in si prizadevalo za uvedbo pravega državnega denarja: Thomas Jefferson, Andrew Jackson, a uspelo je šele Abrahamu Lincolnu, ki je leta 1863 dejansko uvedel pravi državni denar. Po njegovem atentatu je poskušal še James A. Garfield (1881), a je bil že po nekaj mesecih umorjen, skoraj stoletje kasneje pa še John F. Kennedy (prav tako umorjen, leta 1963). Za njim ni poskušal nihče več. [Velja pa omeniti, da je Slovenija ob procesu osamosvajanja za kratek čas dosegla polno finančno neodvisnost – s tiskanjem državno jamčenih bonov oziroma pravega, dolgov prostega denarja.]

Je zdaj, ko se civilna družba vse bolj zaveda pokvarjenosti finančnega sistema, končno napočil čas za obračun z neskončno pohlepni bankirji? To je mogoče storiti relativno enostavno. Izdajo denarja, ki že v osnovi ne bi predstavljal dolga, je mogoče zakonsko urediti, in sicer v naslednjih okvirih: denar naj postane last državljanov (ne zasebnih in centralne banke); denar naj izdaja javna državna ustanova (širok nadzor predstavnikov različnih družbenih skupin); denar naj primarno vstopa v ekonomski sistem preko plačila javnih storitev in dobrin (financiranje šolstva, zdravstva, socialnega varstva; nevladnih organizacij in društev; javne infrastrukture itd.), ne pa kot kredit. Na ta način se tudi bistveno zmanjša potreba po visokih davčnih obremenitvah.

Na koncu lahko rečemo, da je vprašanje nadzora nad denarjem pomembno družbeno vprašanje. Finančni sistem, ki temelji na dolgu in s katerim upravljajo zasebniki, ne omogoča ekonomske neodvisnosti, ki je predpogoj neodvisnosti države. Dokler državljeni preko demokratičnih političnih institucij in civilne družbe ne prevzamejo nadzora nad finančnim sistemom, smo zgolj nemočne figure, ki prestrašeno trepetajo pred »usmiljenostjo« bankirjev, da nam bodisi dodelijo nove kredite bodisi odvzamejo naša podjetja, dobrine ali stanovanja. Vprašanje dolgov je ne nazadnje vprašanje svobode. ■



FOTO: Matic Štojs

# Civilna družba nima zanosa

Mojca Planšak je magistra primerjalnega študija idej in kultur in pomočnica direktorja pri Maski v Ljubljani. V letih 2003–2005 je bila odgovorna urednica Mariborskega radia študent – Marš. Zdi se, da od takrat ne more iz svoje kože, saj skupnostne medije raziskuje po dolgem in počez. Je tudi ustanoviteljica in svetnica Evropskega foruma skupnostnih medijev. Spregovorila je o tem, zakaj se tovrstnim medijem ne daje prave prilžnosti za razvoj, predstavila svoj pogled na medije in zgodbo radia Marš in brez dlake na jeziku skritizirala trenutno mariborsko kulturno politiko in civilno družbo, ki nima pravega družbenega zanosa.

DAŠA PURGAJ

**Množični mediji imajo močan vpliv na svoje občinstvo. Kaj je pravzaprav njihovo poslanstvo?**

Vloga medijev bi morala biti, da nadzorujejo to, kar se v javnosti dogaja, in da relevantno poročajo o stvareh, ki javnost zadevajo. Moje mnenje je, da mediji v Sloveniji te vloge ne opravljajo, temveč so pogojeni s kapitalom, njegovo tržno zakonitostjo in lastnimi interesi posameznikov. Ta dva dejavnika imata pri nas absolutno vpliv na medije, bodisi javne ali komercialne. Gre za to, da ti mediji niso dovolj kakovostno zastavljeni, saj nekatere programske sheme, zlasti komercialnih medijev, ne zadoščajo kakovostnim programskim standardom na vsebinski ravni. Raziskovalnega novinarstva pri nas skorajda ni, zato ker se v to ne vlaga, kar se mi zdi absolutno nepravilno in bi se moralo v tej smeri narediti več. Tudi sama nimam rešitve za mehanizem kako. Pri novinarjih v Sloveniji pogrešam kritično mišljenje. Se pa zavedam, da tako kot mediji danes delujejo, ko primanjkuje časa, ko gre za prekopičenje informacij, da je težko. A se mi zdi, da če bi se ena hiša, pa recimo, da bi to lahko bila javna RTV, odločila, da bo imela manj programa, a tistega zares kakovostnega, bi to že lahko bil nek vzgib za boljšo medijsko podobo v Sloveniji.

**Se vam zdi, da je v tujini kaj boljše?**

Sama sem od nekdaj občudovala HTV 1 in 2, ker se mi zdijo njihovi informativni in izobraževalni programi dobro in kakovostno narejeni in zastavljeni. Zlasti recimo oddaji Nedeljom u dva ali pa Latinica sta tisti, kjer se vidi timsko delo in dobro raziskovalno novinarstvo v ozadju. Samo dober voditelj ni dovolj, pomembna je vsebina. Zdi se mi, da kljub temu, da delajo pod istimi ali pa morda celo slabšimi pogoji kot pri nas, imajo dobre raziskovalne ekipe in so zato lahko oddaje res kakovostne. Pri nas bi lahko izpostavila oddaji Studio City ter

mladinsko oddajo Tranzistor.

**Veliko je torej odvisno od urednikov in novinarjev. Obstajajo nenehne dileme o tem, ali je novinarstvo profesija. Kaj menite vi?**

Novinarstvo je in mora biti profesija. Mislim, da vsak ne more biti novinar, čeprav se pri nas to dogaja, zlasti na komercialnih medijih, to je že treba povedati. Je pa res, da bi se verjetno moralo samo izobraževanje novinarjev spremeniti. Več bi bilo potrebne prakse, kjer bi se nekdo res kot mentor ukvarjal s teboj. Malo je pa pri novinarstvu tudi prirojenega. Žilico po raziskovanju in preverjanju dejstev že moraš imeti.

**Te žilice vam vsekakor ne manjka. Sami že nekaj let raziskujete skupnostne medije. Kaj je sploh skupnostni medij? Ali je bolje reči participatorni?**

To je velika dilema tudi znotraj same medijske teorije. Dejstvo je, da skupne definicije »en general« za te medije ni. Sama jih raje označujem kot participatorne zaradi tega, ker je odvisno od civilne družbe, koliko se angažira in participira znotraj nekega medija in družbe. Seveda pa sem spadajo tudi oznake civilni mediji, mediji za državljane, alternativni mediji. Izrazov je več, ker so se ti mediji razvili v svojem družbenem okolju zaradi sebi lastnih vzgibov. Pri nas je recimo Radio Študent nastal v času študentskih gibanj in je bil takrat izredno pomemben. Mariborski radio Marš se je ustanovil v času osamosvojitve in imel tam pomembno vlogo. Hkrati pa so ti radiji nastali z željo dati poslušalcem drugačno glasbo, kulturo in možnost kreativnega medijskega diskurza. V Angliji pa so ti mediji nastali iz drugačnih vzgibov; delavskega gibanja in iz zavesti manjšin. Odvisno, iz katerega družbenega okolja izhaja radio in kaj je potreba v določenem družbenem okolju, da tovrstni mediji nastanejo. V Ukrajini, recimo, še vedno delujejo v ilegali, kar pomeni, da skupina aktivistov naredi

svoje oddaje, jih zapeče na CD in deli po klubih. Skupne definicije torej ni, edino, kar jih veže, je, da so izšli iz civilne družbe in da se res zavzemajo za družbene teme, ki so pomembne, a so v ostalih medijih manj ali pa sploh niso prisotne. Primer so recimo izbrisani, o katerih se je začelo na veliko poročati šele potem, ko so nanje opozorili na Radiu Študent in Marš ter v Medijski preži.

Ti mediji predstavljajo antipod ostalim medijem, saj gre za neko kreativteto. Tukaj se je moč igrati z medijskimi vsebinami in formati in niso strogo določeni po zakonitostih, ki veljajo na javni RTV. Delujočim na teh radijih je do tega, da bo javnost določeno problematiko res razumela. Tipični primer participatornih medijev so tudi Kralji ulice. So skupina, ki ima svoj mehanizem, ki se mi zdi izredno pomemben. V Murski Soboti imamo še radio Romi, kjer Romi ustvarjajo svoje oddaje, nimajo pa žal svoje radijske frekvence. Njihove oddaje tako gostujejo na drugih radijskih postajah. Kljub temu je prednost teh medijev, da njihovih vsebin ne kreirajo tako imenovani kvalificirani novinarji, ampak ljudje iz civilne družbe, ki seveda imajo to medijsko znanje. To ne pomeni, da lahko nekdo z ulice pove kar vse, kar se recimo znotraj komercialnih medijev žal dogaja; ko novinarji ne gredo niti skozi osnovno izobraževanje, kaj šele šolo govora. Tega recimo pri Radiu Študent ni. Predvsem pa je naloga skupnostnih medijev vključiti lokalno skupnost, etnične skupine, državljane, katerih pravice so v deprivilegiranem položaju in v manjšini. Vendar zato mora obstajati lasten vzgib. V kolikor civilna družba te želje nima, tega konstrukta umetno ne gre skonstruirati. Civilna družba mora sama ugotoviti, da to potrebuje. Je pa seveda naloga države in s tem zakona o medijih, da omogočata tovrstnim medijem možnost vzpostavitve in delovanja.

**Kako naj jim omogoča pogoje za ustanavljanje, če v slovenskem za-**

**konu tovrstnih medijev sploh ni definiranih?**

Naš zakon o medijih se sicer zdaj spreminja, a s podrobnostmi nisem seznanjena. Po veljavnem zakonu o medijih so definirani štiri statusi posebne pomena: regionalni, lokalni, študentski in nepridobitni. Znotraj študentskega in nepridobitnega bi lahko umestili participatorne medije. Prav ločene definicije pa ni, kar manjka tudi drugod v Evropi. Ravno zato smo pred dobrimi petimi leti v Nemčiji ustanovili Evropski forum skupnostnih medijev, ki si prizadeva za večjo prepoznavnost teh medijev. Ugotovili smo namreč, da zlasti politična javnost ni seznanjena s participatornimi/skupnostnimi mediji, a o njih, znotraj medijske legislative, odloča in jih umešča. Želimo si, da se tem medijem pusti možnost delovanja na administrativni in praktični ravni, da se zagotovijo frekvence in vsaj minimalna finančno pomoč. Apeliramo, da bi bili ti mediji v medijskem prostoru enakopravni, tako kot so javni in komercialni, ki imajo svojo prepoznavnost.

**Med alternativne medije v Sloveniji uvrščamo tudi Radio Študent in radio Marš, ki pa sta si po svoji zgodbi precej drugačna. Med leti 2003 in 2005 ste bili tudi sami odgovorna urednica Marša. Kaj menite o tem, zakaj v Mariboru nikakor ne gre?**

Menim, da je razlika med Ljubljano in Mariborom v kulturnem kapitalu. Kakorkoli že, Radio Študent je v Ljubljani obkrožen s celim kupom humanističnih fakultet, ki vzpostavljajo neko kritično maso. Problem Maribora je absolutno, da nima kritične mase. Pri nas so se komaj pred časom vzpostavile medijske študije in filozofska fakulteta, ampak to je premalo. Maribor ima vendarle zgodovino delavskega mesta, in to se vsekakor pozna v kulturnem kapitalu, ki ga mesto v sebi nosi. Tudi v Evropi in po svetu je tako s temi mediji, da imajo dvige in padce. Ljubljanski Radio Študent ima res ne-

ko hvalevredno kontinuiteto, ker so tam bili vedno ljudje, ki jih je to delo, pomen in poslanstvo medija veselilo, medtem ko Maribor enostavno nima tega kulturnega kapitala in zavesti, nima tega zanosa. Tukaj vidim glavni problem.

**Kar je v bistvu škoda, kajne? Menite, da bo leta 2012, ko bo Maribor evropska prestolnica kulture kaj drugače?**

Močno si želim, da bi mesto v letu 2012 zacvetelo. Gre za samo kulturno politiko, ki jo Maribor ima. Na tem mestu moram biti kritična do župana Kanglerja, saj njegova politika, vsaj po moji oceni, ni koherentno načrtovana. Zlasti, če pogledamo, kaj se dogaja z evropsko prestolnico kulture. Če mesto nima strateškega, družbeno pomembnega in ne zgolj potrošniškega načrta, potem znotraj teh vzgibov in dejavnosti ni plodnih tal. Bila sem na nekaj predstavitev za evropsko prestolnico kulture. Kar me skrbi, je, da se zmeraj pogovarjajo samo o investicijah, ne pa o vsebini. Zame je kultura v prvem planu vsebina. Če se mi leta 2009 ne pogovarjamo o vsebini, čeprav je narejena, je to zame zaskrbljujoče. Nujno se mi zdi, da bi se čim prej začeli pogovarjati o vsebini ter da bi se v projekt povabilo kompetentne ljudi, ki se na to spoznajo na strokovni ravni.

**Se vam vseeno zdi, da imajo participatorni mediji sploh kakšno možnost v Mariboru in Sloveniji, da bi se bolj razvili?**

Trenutno se jim ne daje prave možnosti, ker tudi frekvenc ni več, če govoriva o radijih. Pogrešam pa tudi manko civilne družbe, ki bi res rada nekaj spremenila. Zdi se mi, da je pri nas civilna družba tržno usmerjena. Če bi si nekdo res želel imeti svoj medij in bil pri tem dovolj vztrajen, bi se dalo kaj ustvariti; če ne znotraj naših finančnih možnosti, pa s pomočjo evropskih. A o tem družba ni obveščena, niti ji očitno ni do tega. Sama sem fascinirana nad tem, kar se je dogajalo v Zagrebu, ko so študentje zavzeli fakulteto. Dvomim, da je kaj takega pri nas mogoče. Sicer so že bile recimo demonstracije proti fašizmu, kjer se je zbralo kar nekaj ljudi, a se mi je vseeno vse skupaj zdelo morda malo umetno skonstruirano. Pri nas ni tistega pravega vzdušja »dajmo nekaj narediti«.

**Ampak je s pomočjo interneta vse bistveno lažje. Skupnostnim medijem to ni dovolj?**

Tudi znotraj Evropskega parlamenta nam vsi govorijo, da imamo internet in naj ga izkoristimo, ampak to ni to. Naj dam za primer Madžarsko, kjer je ogromno skupnostnih medijev. Vzemimo za primer eno vas, kjer vsaka kmetija zagotovo nima interneta, starejši ljudje na računalnik niso niti na-

vajeni. Populacije so vezane na svoje oddaje, ali pa recimo populacije, ki so zaradi različnih družbenih dejavnikov manj izobražene, se pač niso navajene priklopiti na internet. Zato mi ne pristajamo na to, da je internet rešitev, ker v končni fazi tudi javni in komercialni mediji niso zadovoljni zgolj s sple-

tom. Isti argument je pri nas. Dajmo biti enakopravni z ostalimi mediji.

**Sami se z mediji ukvarjate tudi znotraj skupine SoOgledi. S kakšnim namenom so SoOgledi nastali.**

V skupini smo »SoOglednice« Jasmina Založnik, Petra Kapš, Ana Pečar in jaz. Vsaka izhaja s svojega področja, bodisi medijskega, produkcijskega, videoumetniškega, skupno pa nas žene kritično družbeno mišljenje, ljubezen do kulture in videnje možnosti za spremembe. Letos se ukvarjamo s hrupom. Obstajajo dejavniki, ki so nam skozi globalizacijo in komercializacijo sami po sebi umevni, če ne celo vsiljeni in nas to moti. Zakaj mora biti sredi trgovega centra izobešen velik oglaševalski svetleč pano, ki porabi ogromne količine električne energije? To je onesnaževanje. SoOglednice delujemo na način, da odpiramo prostor in hkrati dajemo možnost drugim umetnikom, posameznikom, da se nam pridružijo. Gre preprosto za to, da delujemo in razmišljamo znotraj nekega drugega ustroja, mehanizmov, ki sicer delujejo in so nam dani.

**Ste tudi asistentka na študiju medijskih komunikacij. Kaj bi dejali o današnjih študentih, so družbeno angažirani ali bolj zaspani?**

Kar me moti pri študentih, je pomanjkanje samoangažiranosti in želje po nekaj narediti in spremeniti. To res pogrešam. Nepojmljivo se mi zdi, da nekdo samo čaka, da mu boš dal vzorec, recept, kako čim hitreje priti do končnega rezultata ali produkta. Življenje ni to, v življenju te mora nekaj gnati, veseliti. Poslanstvo nas samih je, da mora vsak za nečim stremeti in v končni instanci tudi zavzemati neka stališča. Pri študentih pa je to tako mala želja ... Obstajajo seveda izjeme, a teh je premalo. Mediji že danes ne služijo in ne funkcionirajo tako, kot bi v svoji biti morali, če pa bi se oz. se bo nekdo z njimi ukvarjal s tako majhno angažiranostjo ... V bistvu bi rada razumela ta fenomen komoditete, pa ga nikakor ne morem. A je res mainstream čisto vse povozil ... Dejstvo je, da je toliko informacij, da se niti ne da več ločiti zrnja od plevela ... To se mi zdi s sociološkega vidika pomembno raziskovati in prevprašati. V Mariboru se, če želiš, kljub vsemu da najti nekaj kakovostnih kulturnih vsebin, na katerih pa se žal srečujemo zmeraj isti ljudje. Pa tudi Slovenija ni tako velika, da se ne bi mogli usesti v avto ali na vlak in se na nek kulturni dogodek preprosto odpeljali. Gre le za našo lastno angažiranost in željo. ■



Foto: Minea Sončan Mihajlovič

*Raziskovalnega novinarstva pri nas skorajda ni, zato ker se v to ne vlaga, kar se mi zdi absolutno nepravilno in bi se moralo v tej smeri narediti več.*

# Robin Hoodi kapitalizma

Ali vam je dolgčas? Je vaše življenje monotono? Si želite drastične spremembe? Imate radi morje in pustolovščine? Piratstvo je odgovor za vas! Razburkano afriško morje, lepa dekleta in bogat izplen. Paket po novem sedaj vključuje tudi možnost spopada z mornaricami sveta. Vabljeni!

SIMON RAJBAR

## Romantika

Lesena ladja z lesenonogim kapitanom, katerega papiga ima čez eno oko pritrjen črn oblič. Kakopak še slabi zobje, nabrušena sablja, čutara ruma in vesela ugrabljena hči nekega admirala. No, morda ne čisto tako, ampak podobno romantično predstavo dobimo vsi ob omembi besede »pirat«. In to kljub trudu mednarodne skupnosti, OZN, ZDA, Rusije, NATA, Kitajske, Indije, Japonske ..., ki bi nas, svetovljane, rade prepričale o škodljivosti te teroristične bande. Kot s samooklicano globalno vojno proti terorizmu so se problema znova lotili na napačnem koncu. Očitno bolje kurativa kot preventiva. Somalijsko piratstvo je sprva obsegalo le nekaj oportunističnih bosonogih ribičev, katerih življenje je do skrajnosti razvrednotila revščina. Ta so, resnici na ljubo, prek ameriških in evropskih TV ekranov vredna manj kot nič. Ko so ti sprva napadali tuje ladje, so od tujih ribičev zahtevali le nekakšen »ribji davek«. Zadovoljili so se tudi s hrano in osnovnimi življenjskimi potrebščinami, saj denarja na ribiških barkah ni veliko. Šele po večjih ugrabitvah in zahtevanju odkupnin so se dokopali do večjih količin denarja. In potem so tako kot zasačen najstnik s prvim jointom v roki ali sošolko v postelji ugotovili vse sladkosti kapitalizma. Razsipnost, pijača, ženske, avtomobili. S pritokom svežega denarja v eno najbolj revnih držav sveta so vzpodbudili »gospodarske dejavnosti« v piratskih mestih, nekatera območja, kot na primer regija Puntland, pa so razglasila samostojnost. Življenjski standard se je hitro dvignil, razni »poslovneži« pa so na vročem afriškem rogu zavohali še večje posle. Z moderno tehnologijo in obveščevalnimi podatki oskrbujejo pirate o potencialnih dobičkonosnih tarčah. Samo z odkupninami naj bi v lanskem letu zaslužili med 150 in 180 milijoni dolarjev. Od tega

naj bi le šestina zaslužka ostala v dejanskih rokah piratov, ki pa ga po hitrem postopku vrnejo nazaj v obtok. Ta začaran krog mladeniče sili v nove pomorske dogodivščine. Če so bili začetni ribiči-pirati stari med 25 in 35 let, po besedah izpuščenih posadk današnje vrste piratov tvorijo predvsem obupano ambiciozni mladci med 16. in 22. letom. Ugrabitve so tako postale najmočnejša somalijska gospodarska veja, od katere se neposredno preživlja okrog deset tisoč ljudi. Pirati zato med lokalnim prebivalstvom uživajo veliko podporo, nekateri pa so jih opisali celo kot novodobne Robin Hoode. Deloma se moramo strinjati, saj namreč kradejo izjemno bogatim, a nič ne podarijo izjemno revnim. Nadaljnje zgodbe o ugrabljenih tankerjih, milijonskih odkupninah in ustreljenih piratih so nam znane že iz dnevnih medijev. Kako in zakaj pa je do tega sploh prišlo?

## Ropanje

Somalijska je daleč od tipične države, kot jih poznamo v Evropi in svetu. Vojna s krajšimi prekinitvami traja že skoraj dve desetletji, politična stabilnost v državi pa še najbolj spominja na slabo kvaliteto

farso. Različne dele države obvladujejo posamezni gospodarji vojne, takšno brezvladje pa so kot sijajno poslovno priložnost izkoristile zahodne multinacionalke. Somalijske vode so bile namreč izjemno bogate z vrhunskimi ribami, še posebej rumenoplavutim tunom. Te vode so naenkrat postale območje svobodne trgovine tržnega gospodarstva. V letih 1992–2005 so samo evropski ribiči iz somalijskega morja pobrali za tristo milijonov dolarjev rib letno. Japonci so se lovljenja lotili kar s helikopterji. Želja po dobičku je rumenoplavutega tuna, jastoga in velikega belega morskega psa pripeljala skoraj na rob izumrtja. S tem je bilo uničeno lokalno ribištvo, ki je vsaj priobalnim prebivalcem omogočalo minimalno preživetje. Da bi bila mera polna, pa je na obale Somalije po cunamiju leta 2004 z epicentrom ob Sumatri, naplavilo na stotine sodov

s sumljivo vsebino. Denar od izjemno dragega skladiščenja jedrskih in bolnišniških odpadkov evropskih držav pa so si v žep najbrž potisnile različne mafijske organizacije. Da je to izjemno dobičkonosen posel, je dokazal že Robert Saviano v knjigi Gomora z opisovanjem tovrstnega »skladiščenja« odpadkov v okviru italijanske mafije. K lakoti in revščini so tako pristopile še smrtonosne bolezni. »Hotel sem, da se svet počuti tako, kot se počutim jaz. Oni so pravi pirati. Oni so vstopili v naš posel, v naše vode. Mi pa smo zdaj stopili v njihovega,« je svojo poklicno izbiro opisal Farah Ismail, ki so ga oblasti ujele pri delu. Kako bo svet reševal novo »teroristično grožnjo,« ki jo je porodila nepravilna svetovna ureditev, pa zaenkrat ostaja vprašanje časa. Ruski veleposlanik pri NATU Dimitrij Rogozin je organizacijo in države sveta pred časom celo pozval k usklajenemu kopenskem napadu na Somalijo. Na koncu lahko sklenemo le, da je v vsakem izmed nas nekaj pirata. Skrajnosti pač porodijo skrajne zamisli. ■

*Pirati zato med lokalnim prebivalstvom uživajo veliko podporo, nekateri so jih opisali celo kot novodobne Robin Hoode. Deloma se moramo strinjati, saj kradejo izjemno bogatim, a nič ne podarijo izjemno revnim.*



# Mogočno ljudstvo na razpotju

Egiptovsko ljudstvo je že tisočletja znano kot lahko vodljivo ter pokorno svojim avtoritativnim političnim voditeljem. Kombinacija visoke inflacije, nizkih plač, radikalnega islama, Facebooka in satelitske televizije pa to s presunljivo hitrostjo spreminja.

LIOR VOLINEJC (PREVOD: ŠPELA GAŠPARIČ)

Egipt se nahaja na odločilni točki v svoji zgodovini. Čakajo ga pomembne odločitve. Bo popustil nadaljnji amerikanizaciji in privatizaciji? Bo sprejel pozive iz tujine, ki se zavzemajo za resnično demokratičen sistem v Egiptu? Bo pritisk vedno močnejše Muslimanske bratovščine obrodil sadove in uspel uveljaviti šeriatsko pravo? Kaj naj egiptovska vlada stori, da bo državo varno pripeljala iz trenutne gospodarske krize? Tudi že prej v zgodovini se je Egipt znašel na razpotju, vendar je tokrat drugače. Osemdeset milijonov Egipčanov je namreč dobilo možnost, da aktivno vpliva na politiko svoje države, kar je bilo za večino prvič v njihovem življenju. Leta 2001 so se množice ljudi odzvale v solidarnost s palestinskim bo-

jem, enako je bilo z gibanjem proti vojni v Iraku leta 2003. Z združitvijo različnih skupin in ljudi med temi kampanjami je nastalo ljudsko gibanje Kefaya (Dovolj!). Prvič se je zgodilo, da so se člani Muslimanske bratovščine in sekularni levi aktivisti združili ter javno izrazili dvome v legitimnost pravice do vladanja njihovega predsednika Mubaraka in opozorili na njegov namen, da bo za svojega naslednika imenoval sina Jamala. Kljub temu da so v Egiptu uvedli večstrankarski sistem, s tem še zdaleč niso zagotovili demokracije: vsakega kandidata in vsako stranko, ki je želela sodelovati na volitvah, je moral najprej potrditi trenutni parlament, v katerem je velika večina poslancev iz stranke predsednika Mubaraka. Nekaj voditeljem gibanja Kefaya ter članom Muslimanske bratovščine je

sicer uspelo priti v parlament, toda ne zaradi njihovega političnega prepričanja, temveč tako da so se registrirali kot neodvisni kandidati. Teh dosežkov sicer ne smemo podcenjevati, toda zavedati se moramo, da večini Egipčanov ne pomenijo prav veliko. Imajo povsem druge skrbi, saj več kot polovica Egipčanov živi z manj kot 2 \$ na dan. Odvisni so od dnevne porcije kruha, boba in sladkega čaja. Celotno zdravnik morajo svoje plače pogosto dopolniti z večernim delom kot taksisti. Zaradi zadnjega vala inflacije in ekonomske krize je situacija za mnoge postala neznosna. Ker na obzorju ni bilo videti rešitve, so leta 2007 delavci iz različnih delov Egipta pričeli z demonstracijam in stavkami. Organizirali so se v neodvisne sindikate, da bi tako dosegli zvišanje plač ter nižje cene. Najpomembnejše žarišče te

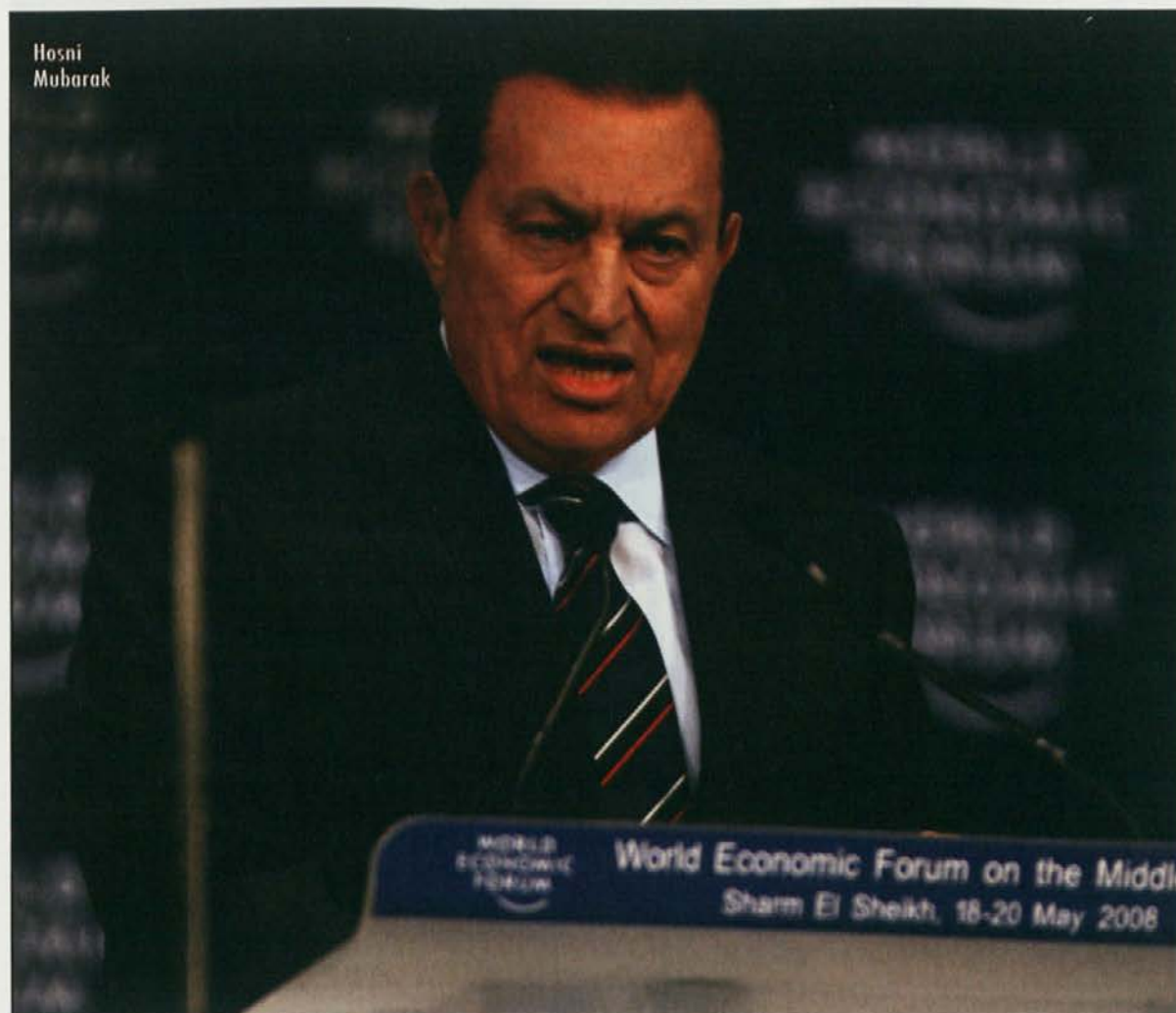
ljudske vstaje je bilo mesto El Mahalla El Kubra, industrijsko mesto s 500.000 prebivalci, ki se nahaja severno od Kaira in je znano po tekstilni industriji. 6. aprila 2007 so delavci v tekstilnih tovarnah pozvali k splošni stavki po celem mestu. Na to so se egiptovske varnostne sile odzvale s prekomerno silo in ubile tri delavce ter jih ranile več sto. Zaradi teh dogodkov je nastala protestna skupina, ki se imenuje »Kolicija 6. aprila« in vsako leto organizira vsesplošno stavko proti trenutni vladni politiki.

Takšna masivna kooperacija in koordinacija pa ne bi bila mogoča brez novega in mogočnega orožja v arzenalu opozicije, ki se imenuje Facebook. V preteklosti je namreč vse politične organizacije in medije nadzorovala vlada. Nasprotno pa je dandanes veliko bolj preprosto organizirati masovni protest in objaviti informacije o njem preko Facebooka, bloga ali neodvisnega spletnega časopisa. Egiptovska vlada je poskušala nasprotovati svobodi govora, tako da je aretirala nekaj vodilnih blogerjev, kar pa je sprožilo ogorčene komentarje mednarodne skupnosti, hkrati pa od pisanja ni odvrnilo nikogar.

V zadnjih mesecih je dobila kampanja proti režimu predsednika Mubaraka nove razsežnosti zaradi nedavnih napadov izraelske vojske na Gazo. Medtem ko je televizijska mreža Al Jazeera prikazovala pokol prebivalcev Gaze ob meji z Egiptom, pa Mubarak ni dovolil odprtja meje, da bi v Gazo lahko prišla pomoč. Svojim varnostnim silam je celo naročil, da naj preprečijo ljudske proteste iz solidarnosti s Palestinci. Po teh dogodkih so mnogi Egipčani Mubaraka pozvali k odstopu, še več ljudi pa ga je javno označilo za »agenta CIE« in »izdajalca arabskih narodov«. Kot odgovor na to je egiptovska vlada aretirala nekaj v Egiptu živečih aktivistov gibanja Hezbollah, jih označila za »teroriste« ter obtožila zarote proti egiptovskemu ljudstvu.

Ni še jasno, kaj bodo ti protesti prinesli, toda vse bolj očitno postaja, da v tej državi, kjer 81-letni predsednik ne bo mogel več dolgo ohraniti svojega stolčka, milijoni ljudi prvič želijo, da bi njihova mnenja v tej politični igri kaj veljala. ■

Hasni Mubarak



# Nogomet zasenčil recesijo

Finale lige prvakov ponuja blišč, do njega pa je treba priti. Evropska nogometna zveza (UEFA) vsako leto poveča budžet nagrad. Napoved je, da bi samo v letu 2012 med nogometno elito razdelila že rekordnih 800 milijonov evrov. S temi nagradami zadržuje pritisk nogometnih velikanov.

MILAN LAZAREVIĆ

**K**ar 310 milijon evrov zaslužka so po neodvisnih izračunih akterji finala nogometne lige prvakov zaslužili v Rimu na večer 27. maja. Toliko je bila vredna »okupacija« Evrope z eno samo tekmo, dvobojem med Barcelono in Manchester Unitedom. A že dalj časa to ni le tekma, je več kot tekma, več kot igra. V njo so razen finalistov vključena še mesta Rim, Barcelona in Manchester. Rim je v času finala imel kar 45 milijonov zaslužka, vsa Evropa pa kar 75 milijonov evrov.

To je izračun profesorja univerze iz Coventryja, Simona Chadwicka, enega glavnih strokovnjakov za poslovne zakonitosti v športu na svetu. Prepričan je, da bosta tako Barcelona kot Manchester United še povečala dobiček. Razlog je namreč v pozitivnih gospodarskih vplivih, kot so povečana vrednost igralskega kadra, denarnih nagrad, sponzorstva, od prodaje televizijskih pravic in povečane prodaje vstopnic. Barceloni je zmaga navrgla dodatnih 110 milijonov evrov, Manchesteru pa 65.

Za nogomet, tisti vrhunski, svetovna gospodarska kriza ne velja. Nogomet ima svoje zakonitosti, je najpriljubljenejši šport na svetu, je zgodba zase. V času, ko se svet ubada s stečajni in odpuščanji delavcev, jo je nogomet, vsaj tisti na vrhu, zaenkrat odnesel brez prask.

## Dve plati medalje

Lanski finale v Moskvi med Manchester Unitedom in Chelseajem je po Chadwicku prinesel takrat rekordnih 267 milijonov evrov. Zdaj je ta vsota v primerjavi z letošnjo rimsko zgodbo drobiž. Čeprav je svet zabredel v recesijo, je bil zaslužek pričakovano večji, a

vseeno manjši, kot bi bil v času rasti. Razlika med letošnjim in lanskim finalom je preprosto razložljiva. Lani sta se pomerila angleška kluba Chelsea in Manchester United, kjer Chelsea, kljub velikemu vložku lastnika Romana Abramoviča, nima takšnega renomeja, kot ga ima Barcelona. Oba letošnja finalista sta svetovni brand. Saj je tudi Chelsea, ampak ta dva sta nogometnemu svetu skupaj ponudila bistveno več. Začetek je že v rivalstvu Španije (oziroma Katalonije) in Anglije, torej dveh izmed petih največjih evropskih lig. Potem je treba iskati tradicijo. Vanj bi, vsaj po tradiciji, lahko vključili še Real, Milan, Juventus, Liverpool ali Bayern. Špansko-angleški finale je dal dodatno težo v latin-

skem svetu, ki je že tradicionalno navezan na nogomet, gospodarska kriza pa je to igro še bolj približala ljudem. Je kot religija, stadion pa cerkev, kamor zahajajo romarji. In na stadione največjih svetovnih klubov romajo z vsega sveta, kakor v Vatikan ali Meko. Cena vstopnice za ogled muzeja in stadiona največjih evropskih klubov v poprečju znaša 15 evrov, nakup dresa se giblje med 60 in 100 evri, otroška zobna ščetka s klubskim grbom stane pet evrov. Ko je zdaj že bivši športni direktor Reala Predrag Mijatović leta 1998 v finalu lige prvakov dosegel zmagoviti gol proti Juventus (1:0), so v nekaj dneh prodali več kot 20 tisoč Realovih dresov z njegovim priimkom. Takrat je originalni dres v trgovini pod tribuno stadiona San-

tiago Bernabeu stal 75 evrov. Izračun o prihodku je preprost.

Finale lige prvakov ponuja blišč, do njega pa je treba priti. Evropska nogometna zveza (UEFA) vsako leto poveča budžet nagrad. Napoved je, da bi samo v letu 2012 med nogometno elito razdelila že rekordnih 800 milijonov evrov. S temi nagradami zadržuje pritisk nogometnih velikanov, ki vsakič, ko se čutijo zapostavljene, zagrozijo z organizacijo lastne lige. Ob takšnih vsotah je zelo malo verjetno, da bi se takšen scenarij sploh zgodil.

In kaj še sploh ostane majhnim? Sistem elitnega tekmovanja se zapira, tisti, ki ne pridejo v ta krog, bodo ostali v množici. Za udeležence petih največjih lig izpad morda ni tako usoden, saj jim do-

*Cena vstopnice za ogled muzeja in stadiona največjih evropskih klubov v poprečju znaša 15 evrov, nakup dresa se giblje med 60 in 100 evri.*



Zmaga v ligi prvakov je Barceloni navrgla dodatnih 110 milijonov evrov zaslužka.

mače tekmovalje prav tako prinese zajeten dohodek. Ampak prepad med veliki in majhnimi je vse večji, četudi so nekateri angleški klubi zašli v krizo predvsem zaradi padca funta. Najbolj je prizadela tiste, ki so se spustili v boj z največjimi, čeprav od velikih dolgov niso imuni niti Chelsea, Arsenal in Liverpool. A za te ni bojazni.

### Slovenija, kje si?

In vsako leto, po takšnem spektaklu, se pojavi vprašanje o položaju Slovenije v mogočni nogometni Evropi. Maribor je na deseto obletnico zgodovinske uvrstitve v ligo prvakov osvojil naslov državnih prvakov. Na ta naslov je čakal kar šest let, vmes prebrodil veliko finančno krizo, zdaj pa se vrnil na vrh slovenskega nogometa. Je najuspešnejši slovenski klub po osamosvojitvi, ima daleč največ gledalcev na posamezni tekmi.

Teh se v Sloveniji v povprečju zbere komaj 1999 na tekmo. Za visoko povprečje skrbi Maribor (3694), tudi tekme Rudarja so bile dobro obiskane. A le ti dve svetli izjemi po obisku ne moreta popraviti mnenja o kakovosti slovenskega klubskega nogometa, ki je v zadnjih letih svoje evropske nastope praviloma končal julija, redki (kakor lani Interblock) pa avgusta. V bistvu tudi njuna obiska v tej sivini nimata prave vrednosti.

Novo priložnost slovenskemu nogometu, predvsem Mariboru, naj bi ponujala preobrazba evropskih tekmovanj, kjer je predsednik UEFA Michel Platini le dosegel spremembe. Te naj bi majhnim omogočile nekaj več možnosti preboja med najboljše, kjer se deli največ denarja. A za majhne je med 32 velikih v ligi prvakov prostih le pet mest. V te »majhne« so vštete denimo Grčija, Srbija, Hrvaška, Češka, Švica in Avstrija. Zato se ponovitev leta 1999, ko je Ljudski vrt dočkal ligo prvakov, zdi skorajda nedosegljiva. Morda pa bi se našel prostor v novoustanovljeni evropski ligi. Tam bo nastopilo 48 moštev, med njimi tudi tisti, ki jim ne bi uspel preboj v ligo prvakov. Če bi Maribor denimo klonil na odločilni, četrti stopnici kvalifikacij za ligo prvakov, potem bi pot nadaljeval v evropski ligi. A do tja bo treba priti, saj Mariborčani evropsko pot začenjajo že v drugem krogu, do četrtega pa bo treba preživeti. ■

Milan Lazarevič



Samostojnost ni kalup, po katerem se ustvarjajo uspehi. Vsak športnik je zgodba zase, za takšne poteze je treba imeti veliko poguma, pravo izbiro ob pravem času, ob vsem pa tudi obilo športne sreče. Ta je v vrhunskem športu zaželen kot voda v Sahari. Samostojnost je kompleksna zadeva za ljudi z močno voljo.

## Cena Tinine samostojnosti

Tina Maze je leto dni samostojna. Osamosvojitve je Črnjanki prinesla rezultatsko uspešnost, prav tako finančno. Z nagradami je prisluzila 117 tisoč evrov. Vendar je pot, na katero se je podala, tvegana. Odvisna od lastnih sredstev in to je pot brez pomoči Smučarske zveze Slovenije. Prva sezona samostojnosti jo je vrnila v svetovni vrh. Na svetovnem prvenstvu je v veleslalomu osvojila srebrno medaljo, v veleslalomskem seštevku svetovnega pokala pa je bila tretja. Ni bila del sistema Smučarske zveze Slovenije, do tekmovalnih rezultatov je prišla z majhno ekipo. V bistvu so trije, ob njej še Andrea Massi in Andreja Perovšek. S temi nagradami je poplačan trud. Več razlogov je, zakaj se je odločila za to potezo. Zvezo že tako pestijo finančne težave. Zamude pri plačevanju trenerjev, zmanjšanje proračuna za alpski del, menjave trenerjev in še kaj bi lahko našteali. Leto dni po objavi odhoda iz objema zveze se na prvi pogled zdi, da se je Tina odločila prav. Mazejeva je po končani letošnji sezoni dejala, da je naposled v smučanju znova uživala. Zdaj je 26-letna Črnjanka kandidatka za olimpijsko kolajno v Vancouvru. Pred njo je sezona, ki bi lahko bila vrhunec njene kariere. A vse se začne in konča pri denarju. Teh 117 tisoč evrov, kar jih je dobila od Mednarodne smučarske zveze (FIS), je veliko, toda iz te vsote bo morala v olimpijski sezoni sama kriti stroške priprav, potovanja in plače obema članoma ekipe. Od domače zveze ne bo dobila niti ficka, lahko pa bo računala na kakšno pomoč koga izmed trenerjev. To je največ, kar lahko dobi. Zdaj Tina išče pokrovitelje, ki

bi ji namenili še kakšen evro, olajšali priprave na sezono, od katere pričakuje veliko. Celo v Mariboru je bila videna, ko je šla k potencialnim sponzorjem. Koliko je bila uspešna, je zaenkrat skrivnost, bo pa gotovo pred začetkom sezone povedala, kakšna je »pokritost«. Je to cena samostojnosti? Morda. Raje bi videli Tino, ki nima skrbi z zbiranjem denarja in se nemoteno pripravlja za tekmovanja. Sicer ni prva v smučarskem svetu, ki se je podala na to pot, toda izhaja iz majhne Slovenije, kjer mgoli vrhunskih športnikov, vsi pa bi hoteli biti v svetovnem vrhu. Če bi bila Avstrijka ali Švicarka, bi se sponzorji topli za reklamo na dresu ali kapi. V Sloveniji je drugače, saj vsak hvali svojo panogo in pri potencialnih sponzorjih meni, da je upravičen velikih sponzorskih vložkov. Tone Vogrinc je pred tedni v Mladini dejal: »Že nekaj let opozarjam, da bo treba ambicije slovenske športne javnosti bistveno znižati. Država z dvema milijonoma prebivalcev ne more vzdrževati več kot 60 različnih športnih panog, pri čemer bi seveda logično vsaka od panog želela biti v svetovnem vrhu. Tega preprosto ne zmoremo, niti po potencialu med prebivalstvom, še manj pa po finančni plati. Ta potencial je bil že pred krizo premajhen. Res je bila Slovenija zadnja leta izjemno uspešna v nekaterih športnih panogah, žal večkrat v manj pomembnih, a ti uspehi se ne bodo mogli nadaljevati.«

Ni edini, ki opozarja, da bi slovenski šport lahko izgubil stik z vrhom. V to je prepričan vse več strokovnjakov in pokroviteljev. Jesen naj bi prinesla izjemno teža-

ven gmotni položaj slovenskega športa. Mnogi bodo jeseni začeli z nižjimi proračuni, izgube v nekaterih klubih in tudi zvezah so velike, dolgovi se večajo. Podjetje Gorenje, eden izmed večjih pokroviteljev slovenskega športa, ki te dni slavi slovenske rokometne prvake, se ubada z odpuščanjem delavcev, klub bo moral poseči po restriktivnih ukrepih. Če ob vseh vrhunskih športnikih dodamo še ultramaratonce in različne pustolovce, ki prav tako na velik zvon obešajo lastne uspehe, potem denarja res za vse ni dovolj. Kvečjemu šport lahko doživi kolaps. V tem krogu se je znašla tudi Tina. Rabila bo pomoč, saj ni enostavno razmišljati o olimpijski medalji in hkrati zbirati denar. Je moteče, za koga celo boleče. Tina je sicer prva, z lastnim primerom bi drugim lahko pokazala pot. Na Tinino pot sta se letos podala še nadarjena Ilka Štuhec in skakalec Jernej Damjan. Kako bosta uspešna, bo pokazal rezultat ob koncu naslednje sezone. Samostojnost ni kalup, po katerem se ustvarjajo uspehi. Vsak športnik je zgodba zase, za takšne poteze je treba imeti veliko poguma, pravo izbiro ob pravem času, ob vsem pa tudi obilo športne sreče. Ta je v vrhunskem športu zaželen kot voda v Sahari. Samostojnost je kompleksna zadeva za ljudi z močno voljo, saj se velikokrat zgodi, da ob kakšnem neuspehu morala pade. Tina je zdaj že blizu svetovnemu vrhu, kar ji daje novo moč. Je v zrelih letih, ko vleče zrele poteze. Njena športna pot ne bo trajala večno in v teh nekaj letih bo treba poskrbeti za existenco. Sreča spremlja pogumne, pravijo, naj bo tudi sreča njena zaveznica. ■

# Je univerzitetni šport sam sebi namen?

Obseg gibanja in športnega udejstvovanja med študenti upadata v državah po vsem svetu. Glavni krivec za to je vedno bolj razširjen sedeči način življenja. Redno gibanje in športno udejstvovanje mladim preprečujejo mnogi dejavniki: pomanjkanje časa in motivacije, premajhna podpora, občutek zadrege ali nesposobnosti, pomanjkanje varnih prostorov za gibanje in šport in prepogosto nepoznavanje koristi gibanja in športa.

DAŠA PURGAJ

Spremembami študijskih programov šport v univerzitetnem prostoru izgublja na pomenu. »V letu 2002 je bilo 99 študijskih programov, ki so imeli športno vzgojo, letos le še 44, in pričakovati je, da jih bo v letu 2012 samo še 11. Športna vzgoja bi morala biti obvezen predmet v prvem letniku vseh univerzitetnih in visokošolskih študijskih programov, ostali letniki pa kot izbirni program. Potrebno bi bilo ustanoviti katedre za šport, komisije za šport in zveze športnih društev,« je opozoril Silvo Lipošek, predavatelj športne didaktike na Univerzi v Mariboru. Kljub temu raziskave kažejo, da so najbolj športno aktivni študentje Univerze v Mariboru; kar 45 odstotkov, sledijo študentje Univerze v Ljubljani in najmanj, komaj 5 odstotkov, so športno aktivni na Univerzi na Primorskem.

## Spori, a dejavnosti ostajajo

Šport na Univerzi v Mariboru se skrajno najnižji točki približuje z reorganizacijo visokega šolstva in uvedbo bolonjskih študijskih programov, ki predvidevajo spremembe na tem področju. Športna vzgoja tako ne bo več del obveznih študijskih vsebin. Študentje bodo prikrajšani za del "splošne izobrazbe", ki jo predstavlja šport kot del sodobne družbe, menijo strokovnjaki. Šport bo prav tako izločen iz systemskega financiranja. Univerzitetna športna zveza je v zvezi z nastalo situacijo v preteklem letu enostransko odstopila od Sporazuma o sodelovanju na področju obštudijskih interesnih športnih dejavnosti. Kljub takratnim zdraham šport sedaj poteka nemoteno. Študentski svet Univerze v Mariboru je v letošnjem študijskem letu ustanovil odbor za šport, ki je pripravil vsebinsko prenovo športnih aktivnosti in razširitev le-teh, ter koordinatorje za šport, ki so zadolženi

za obveščanje in promocijo športa na posameznih fakultetah. Univerza v Mariboru namerava ustanoviti svojo športno zvezo, ki bo organizirala športne prireditve, obštudijsko športno dejavnost v okviru UM in vsesplošno delovala v interesu študentov.

Univerzitetni šport je vseeno del izobraževalnega programa in način preživljanja prostega časa študentov, profesorjev in vseh ostalih delavcev univerz. Šport je po mnenju profesorja Petra Sitarja iz

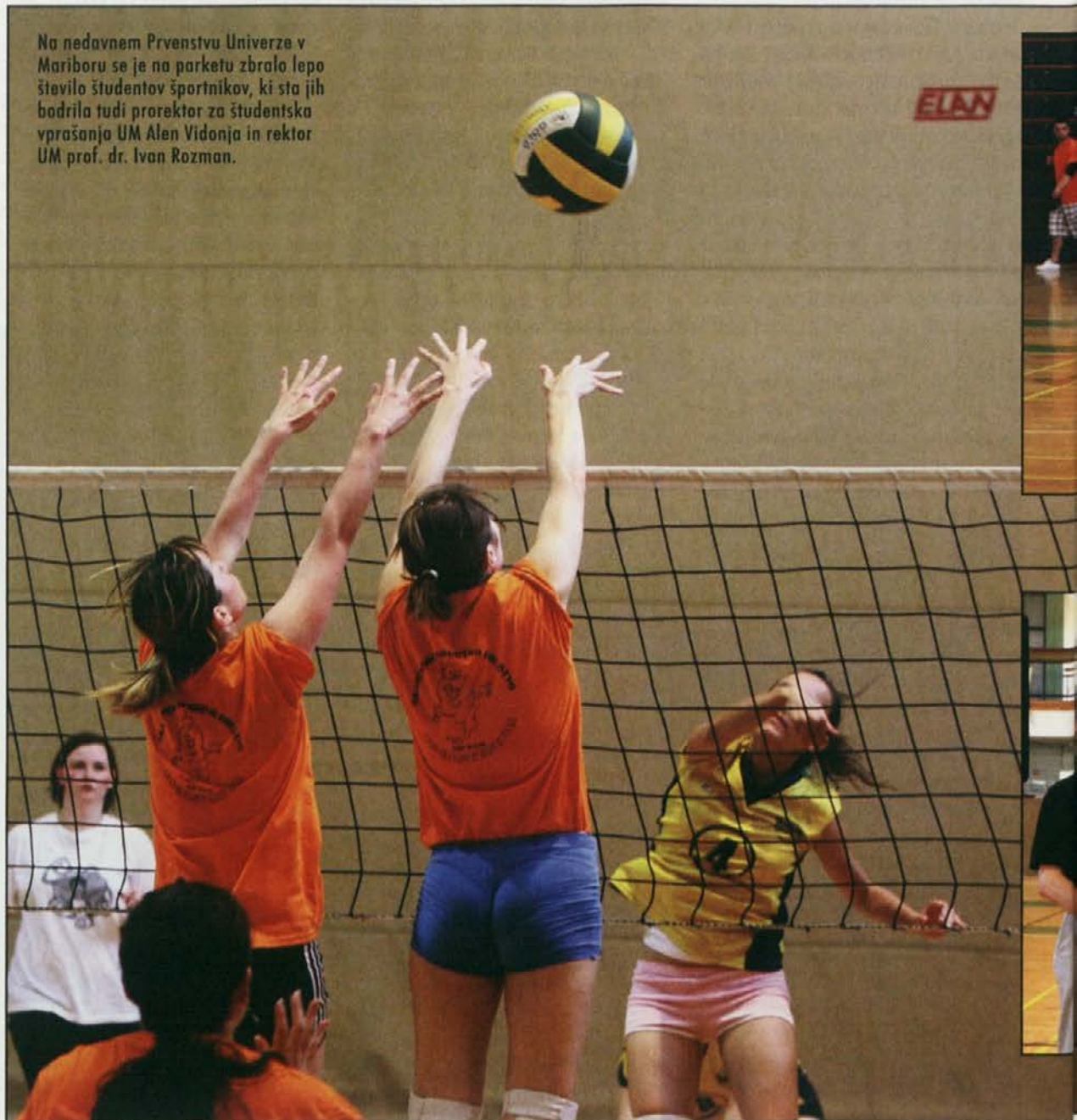
Univerze v Mariboru lahko tudi tisti, ki je odlično sredstvo za povezovanje študentov in profesorjev doma in v tujini. Lahko pa nastopa tudi kot promocijska funkcija posamezne univerze.

## Univerzijada res za študente?

Ob projektu univerzijade, ki ga SUSA pelje brez sodelovanja z Univerzo v Mariboru, pa se pojavljajo nove dileme. Prorektorica za področje študijskih zadev, prof. dr.

Mejra Festič, zato opozarja, da je v povezavi z univerzijado smiselno graditi samo objekte, ki bi se morali graditi za študente v vsakem primeru. Nadalje pravi, da univerzijada lahko prispeva k ustreznemu razvoju univerzitetnega športa v smislu obštudijske dejavnosti, ki jo je treba krepiti in postaviti univerzitetni šport na ustrezno mesto, kot je to praksa na uglednih univerzah v tujini. »Na UM imamo namreč težave z ustanavljanjem »študentskega« univerzitetnega

Na nedavnem Prvenstvu Univerze v Mariboru se je na parketu zbralo lepo število študentov športnikov, ki sta jih bodrila tudi prorektor za študentska vprašanja UM Alen Vidonja in rektor UM prof. dr. Ivan Rozman.





športnega društva oziroma zveze (za rekreacijo oziroma občudij-sko dejavnost študentov), ki bi jo morali voditi študentje in ne tisti, ki so študirali pred 20 leti«, pravi Festicheva. Drugi segment univerzitetnega športa pa bi bil tekmovalni šport, ki bi se tržno financiral, medtem ko je financiranje občudij-ske dejavnosti zagotovljeno z javnimi sredstvi. Bolje bi bilo torej finančna sredstva nameniti za razvoj univerzitetnega športa oziroma univerzijado zato izrabit. A se v zvezi s tem postavlja še nekaj vprašanj. Kaj je univerzijada? Kdo so tekmovalci na univerzijadi in koga ti sploh predstavljajo? Dejstvo je, kot piše Silvo Kristan v Dnevniku z dne 14.02.2009, da se zaradi univerzijade študentska športna kultura niti najmanj ne bo dvignila, če bo odnos univerze in države do univerzitetne športne

kulture ostal nespremenjen. Kdor trdi, da se bo zaradi gradnje smučarskih skakalnic dvignila študentska športna kultura, je skregan s pametjo.

### Kako naprej?

Problem in pozicioniranje športa na EU in slovenskih univerzah pa izhaja iz dejstva, da Bolonjska deklaracija o samem športu na univerzah ne govori, zato je potrebno za ureditev področja športa na univerzah smiselno upoštevati druge sprejete dokumente in priporočila Komisije Evropske skupnosti (temeljna je Bela knjiga o športu iz leta 2007). Bela knjiga poudarja družbeno odgovornost članic EU za »spodbujanje javnega zdravja s telesno aktivnostjo« in »spodbujanje vloge športa na področju izobraževanja in usposabljanja«, poudarja Silvo Lipšek.

Univerzam se predlaga, da za do-sego tega cilja čim prej uvedejo naslednje oblike športnih vsebin (programov): redno športno vadbo v študijskih programih v prvih letnikih fakultet, izbirni predmet z ECTS točkami, pestro občudij-sko športno-rekreativno vadbo, pestro športno vadbo v centrih za univerzitetni šport, tekmovalni študentski šport znotraj posameznih univerz in med samimi univerzami ter na mednarodni ravni, redno organizirano ter vodeno športno vadbo za zaposlene na univerzi. Šport na slovenskih univerzah je potrebno statusno in sistemsko urediti v Zakonu o visokem šolstvu in statutih univerz. Oblikovalci »nove uredbe o financiranju športa na univerzi« naj upoštevajo specifično financiranja športa in preglednost, tako da se onemogoči poraba namenskih sredstev za šport v druge namene. Vsaka od slovenskih univerz pripravi investicijski projekt (načrt) izgradnje športne infrastrukture, ki je nujno potrebna za do-sego cilja »športne odličnosti«. Upoštevajo naj se merila iz NPŠ. Študentski svet Univerze v Mariboru je s posvetom »Šport v Univerzitetnem prostoru«, ki je potekal aprila letos, dokazal, da se zaveda, da je šport na univerzitetni ravni potrebno celostno obravnavati kot pomemben, predvsem pa potreben segment v organizacijski strukturi univerzitetnega prostora.

Kristijan Jejić



Se vam zdi, da je Slovenija nestrpna dežela? Ste se kdaj vprašali, kakšno je mnenje drugih o deželi na sončni strani Alp?

## Dežela nestrpnih

Brez skrbi, ne bom dolgovozil o psevdonacističnih izpadih lokalne navijaške skupine. Ne mislim komentirati ljudi, ki so si pred dnevi odrezali prste. Ker so pač navijači in to sodi zraven. Nenazadnje ni njihova krivda, da so pred njih postavili ograjo. Lemingi tudi umrejo, ker pred njih postavijo prepad ... Mnogo bolj me skrbi strpnost večinskega prebivalstva. Strpnost, ki gradi na izjavi: »Mene ne motijo, dokler ...« Res zanimivo. Slednje izjave pogosto slišim. Nazadnje sem jih moral poslušati celo od kolegov medicincev. Žalostno. V neki diskusiji so ugotovili, da ni naša krivda, da so Romi neizobraženi in živijo od socialne podpore, saj bi morali oni sprejeti naš način življenja. Ker je naš način življenja volja večine. Ker Romi niso normalni v slovenski družbi. Ja, vse to so se domislili naši bodoči zdravniki. Na tem mestu ne vem, ali je primerno komentirati, da je izraz »normalen« zrasel na zelniku kolega, ki menjuje punce kot spodnje perilo. A on je normalen. Še zanimivejša se je zdelala ideja, da nas bodo Romi uničili kot narod. Hja, seveda nas bodo, če imajo oni vsaj pet otrok, povprečni Slovenci pa 1,4 otroka na družino. Romski otroci povzročajo dodatne napetosti, ker so živahni, kot se za otroke spodobi. No, ne spodobi se za otroke priseljenec v Sloveniji. Oni morajo biti pridni, urejeni in ubogljivi. Če niso, so pač »sodrga« v očeh nekaterih. In vse to, ker niso »nor-

malni«. Ne hodijo v cerkev, niso zaposleni v trgovini, ne govorijo mariborsko in ne hodijo na Hrvaško na morje. Ne izpolnjujejo tistega kriterija »dokler«.

Na še en zanimiv način slovenskega razumevanja strpnosti me je opozorila kolegica iz Srbije. Govorila je o enakih možnostih. Da lahko pri nas vsak dela vse. Tako je vsaj mislila do svojega prvega obiska v Sloveniji. Rekla je, da ni mogla verjeti, kako narodnostno določena je pri nas zaposlitvena struktura. Opazila je namreč, da večino nižje plačanih in fizično napornih delovnih mest zasedajo bivši Jugoslovani. Nikar se ne slepimo, da je temu razlog slabša izobrazbena struktura. Resnično dvomim, da imajo Belgijci slabše šole, a vseeno niso smeli prevzeti Uniona. Ker je šlo za nacionalni interes. Interes pač, ki je privedel do magnata v Laškem in njegove hobotnice. No, nas je vsaj Slovenec opet najstil, tujci pa še kar samo pometajo ceste.

Žal nam v prihodnje ne kaže nič bolje. Vsaj po izkušnjah z mariborskimi študenti in njihovo organizacijo. Zanimiv je namreč podatek, da so kolegu, ki je želel dogajanje na mariborskem Štuku vsebinsko preoblikovati po vzoru ljubljanskega K4, sporočili, da mariborska organizacija pač ne bo tolerirala »roza« in drugih »nenormalnih« zabav pod svojim okriljem. S takšno držo bomo študentje vsaj zagotovili, da Slovenija ostane »Država normalnih«.



# »Vsi smo eden drugemu luč«

Tone Kuntner, igralec in pesnik, se je rodil na Tratah v Slovenskih goricah. Ob njegovi 66-letnici rojstva je izšla dvojezična (slovenska in angleška) zbirka njegovih pesmi *Moj svet*, kar je bila odlična priložnost za pogovor z umetnikom, ki je za svojo gledališko držo kot tudi za pesništvo prejel mnoge nagrade. A ves pretekli čas je izražal svojo občutljivost, drugačno videnje življenja, sveta in navsezadnje nestrinjanje z odnosom do naše domovine.

SIMONA KOPINŠEK

Gospod Kuntner, vaš pesniški zapis in podpis nosi čez dvajset pesniških zbirk, če seštejemo vse izvirnike in izbore. Ste že našli vse razloge za to notranje zasledovanje, če tako imenujem ustvarjanje?

Ne vem. To je morda psihološko vprašanje. Je neka skrivnostna sila v človeku, ki ga sili k izpovedi. Skozi literaturo ali katerokoli drugo umetnost. Saj je to izpovedovanje pravzaprav nesmiselno početje. Ni profižno, ne spleča se ...

Vsaj za večino ne.

Ni drugega kot to, da si s tem nekako pomagam živeti. Ne delam si iluzij, da bi s pisanjem reševal svet. Svet je tak kot je, krvav, precej »svinjski«, pa tudi čudežno lep. In tako je tudi življenje. Včasih neznosno, včasih prelepo. Je pekel in je nebo. No, in če živimo tukaj, si nekako pač moramo pomagati živeti iz izpovedjo. V literaturi in v drugih umetnostih, kot

sem dejal, je isto. Če ne morem rešiti sveta, pa s pisanjem zagotovo rešujem sebe.

Ampak veste, kako lahko ena sama pesem zadene srce. In potemtako je sposobna povzročiti spremembo. Torej, s tem lahko spreminjate svet.

Mogoče. Meni vsekakor pomaga živeti. Vem, da če preberem dobro pesem kakšnega avtorja, Prešerna ali Gradnika, Kosovela, sem prav hvaležen zanj. Hvaležen sem za misel ali vzgib, ki tudi mene v tistem trenutku rešuje. In mogoče tako tudi kakšen moj verz pride do koga. Se ga dotakne, ga nagovori, mogoče celo spremeni. In mu pomaga na nek način živeti.

Ves čas negujete zvestobo milosti in lepote Slovenskih goric.

Res je milost, da nam je dano živeti v »nebesih pod Triglavom«, kakor to deželo imenuje Ivan Cankar. Če lahko s tem povzamem Slovenske gorice in Slovenijo nasploh. To je milost. Samo tega bi se morali vsi bolj zavedati.

A živite bivanjski kontrast, če upoštevava dejstvo, da živite v Ljubljani in Slovenskih goricah.

Najbolj občutljiva leta sem preživel na Tratah v Slovenskih goricah. In to je ostalo v meni. Ta ilovica, to blato je odšlo z mano najprej v Maribor, potem v Ljubljano. In to nosim tudi po svetu. Tega se ne moreš znebiti. Je pa ta Slovenija tako idealno majhna, zdaj z vsemi prometnicami, da je skoraj vseeno, če si doma v Ljubljani ali v Slovenskih goricah. Z mano pač ta zemlja in ta svet hodita. In iz tega se izpovedujem. Drugače ne znam. Ob takih razmišljanjih se zmeraj spomnim Kosmača, ki je novinarjem, ko se je po dolgih letih življenja v Londonu vrnil v domovino, na vprašanje, če bo zdaj vendarle napisal kakšen roman o tem velikem svetu, odgovoril: »Ne. Vse, kar imam povedati o življenju, vse najdem v svoji dolini.« Tako nekako čutim jaz v svojem odnosu do tega sveta, ki ga nosim s

sabo. Saj imaš v življenju vedno kaj povedati. In pravzaprav nič novega. Novo je iskreno! In tega ni treba iskati v Londonu ali v New Yorku ali drugje. Vse je tukaj. Vse je tako rekoč v nas.

Torej smo se rodili v prostor, ki ga naj raziskujemo. Povejte mi kaj o tej pesniški zbirki *Moj svet*. Sestavlja jo sedem ciklusov, *Lesnika, Vsakdanji kruh, Moja hiša, Moje bregače, Mati Slovenija, Jablana v parku in Tropine*, ki jih je v angleščino prevedel Andrej Rijavec, Bronislav Fajon je odlično realiziral grafično obliko zbirke. Vendar izbor ni ne vem kako zelo obsežen.

To je izbor iz izbora. Torej je to boljša knjiga, ker ima manj pesmi. Enainpetdeset. Je skrčena. Manj pesmi kot je, boljša je lahko knjiga. A s prevodi je dovolj obsežna.

Vem, da ste zelo spontani. Vem tudi, da ste zelo kritični do družbe, do odnosa Slovencev in Slovenk do domovine. Kaj pa do sebe?

Nimam se ravno posebno rad, bi rekel. Ta odnos se tudi spreminja. No, ko imam kakšen literarni večer, na primer, sproti izbiram, kaj bom bral. Enkrat se mi zdi ta pesem primernejša, drugič druga. Odvisno od tega, kaj bi rad v tistem trenutku povedal.

Zdaj vas bom takole novinarsko obdelovala bolj kirurško. Mi lahko opišete, kolikor se da, stanje ustvarjalnega rojevanja. Torej, vašega vsakokratnega rojevanja, ko ustvarjate, in sočasno rojevanja pesmi.

Pravo besedo ste izrekli. Rojevanje. S pesmijo je tako kot s človeškim rojevanjem. Z rojevanjem življenja. Vsako življenje je novo. Edinstveno. Na zunaj in na znotraj. In če se pesem ali pa kakšna druga umetniška stvar rodi iz tebe, je tebi podobna. Najboljša je takrat, kadar ti je precej podobna. Poglejmo otroka. Ko se rodi, ima takšne oči kot starši. Takšne poteze. Ima takšne gibe, kot jih imajo starši.

To je čudež, ki ga ne moreš razložiti. Ima isto barvo las, isto barvo glasu ... Če mi je pesem, moja izpovedna pesem, podobna po barvah, v tistih nedopovedljivih stvareh, potem se mi je posrečilo roditi ta pravo stvar.

Vaše pesmi so zelo preproste. To je najtežje in najlažje sočasno. Preprostost nikamor in k nikomur ne pride sama po sebi.

K temu je treba težiti. Življenje je preprosto in hkrati zelo komplicirano. Ampak, kako priti do resnice? Po najbolj preprosti poti. Brez izmišljij. Preprosto - roditi! In to se seveda zgodi iz nekega posebnega vzdušja, v nekem skrivnostnem trenutku. Nič se ne da izsiliti. Potrpežljivo, občutljivo in milostno je treba čakati, da donosiš, da stvar dozori. Jabolka ne moreš izsiliti, da bo dozorelo v nekaj dneh. Če bo sploh kdaj dozorelo. Morda bo prej še zeleno odpadlo, zgnilo ... To so zelo občutljive, a zelo preproste in skrivnostne reči.

Vsa minula desetletja ste se dajali ljudem. Na odru, v pesmih. To so desetletja dajanja, sprejemanja, ljubezni, tudi trpljenja in odrekanja.

Ničesar ne bi spreminjal. Kar sem počel, sem poskušal početi iskreno. Zmeraj sem poskušal biti pošten do sebe, poskušal izpovedovati sebe. Tudi v teatru. Kolikor mi je bila dana možnost. Bilo uspešno, če sem tudi sebi olajšal dušo. In to se mi zdi bistvena stvar. V vsaki umetnosti je to mogoče. V teatru je več preverjanja, soočenja. V literaturi si sam svoj gospod. V teatru pa si odvisen od teksta, od režiserja, še od vsega drugega. Moraš najti svojo podobo. Vendar moraš skozi trnje - do zvezd. Predvsem skozi trnje. Koliko blizu zvezdam, pa je drugo vprašanje. Nič ni brez trnja. Srečal sem veliko ustvarjalnih ljudi, ki mislijo, da so genialni in delajo »z levo roko«. Nič ni z levo roko. Drugi morajo imeti občutek, da je bilo narejeno z levo roko. Prava ustvarjalnost gre skozi žrmle, skozi ogenj. Brez ognja ni nič.

## PODLUPO

### Našel sem

Našel sem tisto samotno vas, našel sem tisto hišo na samem,

Le gospodarja nisem več našel. Nisem pripotoval pravi čas.

Rekli so mi, da je odšel, kar nenadoma, brez slovesa ...

Nosil sem srčne pozdrave zanj, ki jih je prekravila tujina,

pozdrave od vnukov, od hčere, od sina ...

In jih še nosim.

In se razraščajo v mojih prsih kakor trnovje, koprivje, plevel

in ni nikogar, na svetu nikogar, ki bi mi jih lahko odvezel.

Nič ni brez muke. »Kar je velikega, rodi trpljenje«, mislim, da je tako rekel Cene Vipotnik.

**Konec koncev imajo vsi umetniki, s svojim delom in imenom krepko zapisani na straneh umetnosti in življenja, veliko rano. Se vam zdi, da z vsako zapisano pesmijo, z neprizanesljivim samoizpraševanjem celite svojo?**

To se dogaja z vsako pesmijo znova. Vse po vrsti do rojstva. Rojstvo pa je boleče. A na koncu je odrešitev. Sprostitev. In sreča. Vse te barve in odnosi in ciklusi se dogajajo pri vsaki posamezni pesmi. Kako in zakaj, pa je vprašanje za psihologe in druge strokovnjake, ki se ukvarjajo s človeško dušo in duševnostjo. Morda tudi za psihiatre.

**Pa mislite, da lahko o umetniškem delu govori nekdo, ki ne ustvarja?**

Kompetentno, mislim, da ne. O psihiatrih govorim tako ... malo ironično. Za nekoga umetniki niso normalni ljudje, ali pa so vsaj precej čudni, saj se ukvarjajo z nenehnim vrтанjem vase. Na neki ameriški norišnici piše »Večina je zunaj.« Kar je pravzaprav res. Tudi veliko nevarnih je zunaj. Enkrat sem imel nastop v psihiatrični ustanovi v Polju, kjer so imeli poezijo kot terapijo. Tam sem bral. Sem posebej izbiral pesmi, da ne bi preveč ranile...

**So jokali ...**

Tudi. In reagirali presenetljivo močno. Ena varovanka je vzela vazo in jo razbila. Želim reči, ko sem to opravil, ko sem odhajal po drevoredu proti teatru, sem si rekel: »Kdo je zdaj normalen? Jaz, ki lahko grem ven, ki sem zmožen živeti ta neobčutljivi svet ali oni, ki ne morejo?« In sem po tistem drevoredu odšel tako rekoč v drugo psihiatrijo, v teater. Pa se približno podobno obnašamo v teatru. Samo da so tisti v psihiatričnih ustanovah občutljivi recimo sto odstotkov, mi pa petdeset. »Normalni« pa recimo deset. In najlažje živijo »normalni«. Nič ne razmišljajo, so neobčutljivi. Takih je največ. Bolj si senzibilen, težje je živeti. In ni umetnika brez prave senzibilnosti. Ko sva prej govorila o ranjenosti, mislim, da ga ni človeka, ki ne bi nosil v sebi kakšne rane. Ga ni. Umetnikom je pač dano, da se izpovedujejo. Da si rane celijo. Poskušajo jih celiti z izpovedovanjem. Mnogim ljudem to ni dano. Ampak nosijo rano. Tiho. Vsak

jo nosi. Vsak na svoj način.

**Tudi v poeziji ste vselej povedali, kar ste mislili. Kar vas je motilo, očaralo. Tudi o in v domovini. Niste izbirali.**

Kar mi je ležalo na duši. Nikoli se nisem spraševal, ali se o čem piše ali ne. V poeziji je dovoljeno vse, kar pride od srca in kar se dotakne srca. Ob slovenski osamosvojitvi sem napisal precej pesmi o domovini, o Materi Sloveniji. Nekaj teh pesmi je tudi v tej knjigi. Mene se je ta zgodovinski trenutek dotaknil. In čudim se, da se drugih ni tako dotaknil. Mi smo namreč leta 1991 doživeli zvezdni trenutek svoje zgodovine. Koliko se jih v tej deželi tega zaveda? Dvomilijonski narod je dobil svojo državo, in to tako, da smo izsilili velike. Priborili smo si jo. Prisanjali smo si jo. Bili smo zraven. Nam je bilo dano, da smo bili zraven, da smo lahko sodelovali. To je tako, kot družina, ki si zgradi hišo. Od tistih, ki se v to hišo vselijo, pa je odvisno, kakšna bo ta hiša, če bo trajna in če bo dom. Te zavesti bi moralo biti v Sloveniji

več. Da smo doživeli zvezdni trenutek svoje zgodovine! To ne pomeni, da so prejšnje faze kaj manj vredne. Ampak to je bil vrhunec, katerega se moramo zavedati, se ga veseliti in gojiti. Kajti: ni življenja brez radosti do življenja!

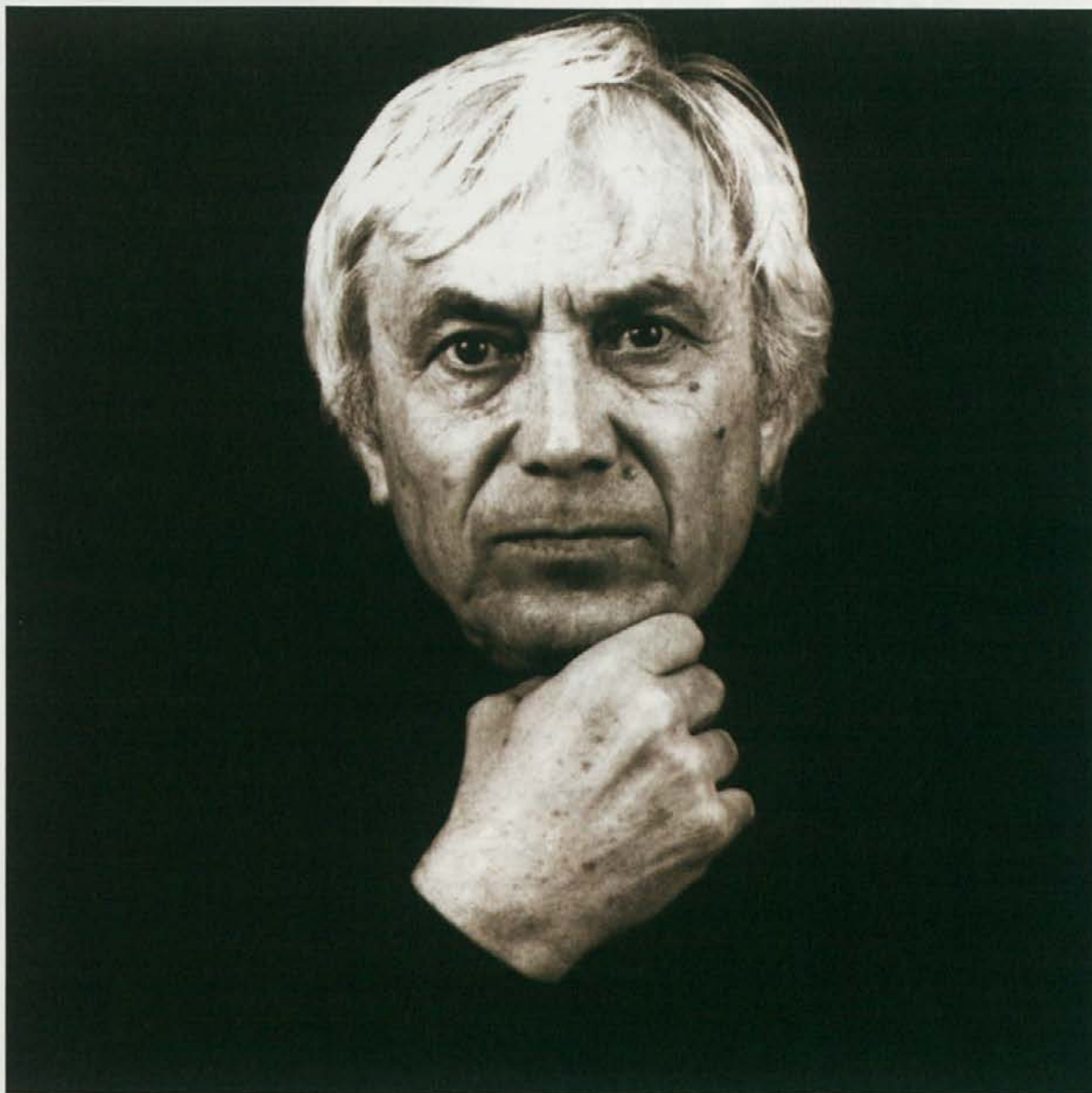
**Verjetno je to tesno povezano s samozavedanjem. Ko si zaveden svoje odgovornosti v družbi, se lahko pridružiš kolektivno.**

Vem samo, da se je treba bolj zavedati. Prvič, da nam je dano živeti v »nebesih pod Triglavom«. To je dano samo dvema milijonom ljudi, od šestih milijard na celem svetu. In drugič, da imajo ta nebesa svojo lastno samostojno državno upravo. Ko sem bil prvič v Argentini leta 1990, pred plebiscitom, sem tamkajšnjim otrokom v šoli Franceta Barrantiča nekaj pripovedoval. Izstopil je fant in me pozdravil z besedami: »Pozdravljamo vas, ki prihajate iz nebes pod Triglavom.« To mi reče en tak fant v Buenos Airesu, petnajst tisoč kilometrov od nebes pod

Triglavom. Utihnil sem in nisem vedel, kaj naj odgovorim. Potem sem rekel: »Res je. Prihajam iz nebes pod Triglavom.« Oni, ki jih nimajo, se zavedajo teh nebes. Mi, ki živimo v nebesih, pa se tega ne zavedamo.

**A ni vedno tako?**

Vedno je tako. To je vedno tako. Verjamem, da se ne zavedaš, če v nebesih živiš. Dobro pa je, da se kdaj pa kdaj spomniš, da smo pravzaprav izvoljen narod. Izvoljeni glede na prelepo domovino in na jezik, ki ga govorimo. Mili arhaični jezik, znan po dvojini, pravi Ervin Fritz. Dvojina je lepa. V njej pišemo pesmi o ljubezni. Cankar pravi o našem jeziku, da zveni, kakor velikonočno potrkavanje. Cankar se je tega zavedal. In to je treba kar naprej pripovedovati. V šoli, ljudem, da bodo spoznali, da je smiselno živeti in delati za svojo domovino, državo Slovenijo, ki v tem mescu, mimogrede, praznuje svojo polnoletnost. Žal pa mnogi njeni državljani, kot kaže, nikoli ne bodo dozoreli v polnoletnost. ■





V maju so nekatere kulturne institucije obhajale okrogle obletnice in jubileje. Ali so s praznovanji osmislile svoj današnji pomen, vlogo in mesto?

## Za danes

Ob najstarejšem slavljencu med slavljenci Radiu študent (RŠ) naj omenim vsaj še dve pomembni kulturni inšanci, brez katerih bi bila naša kulturna scena opazno revnejša in prikrajšana za marsikaj: Druga godba je s petindvajsetim festivalom po vrsti obeležila četrto stoletja srečevanja z glasbami sveta, ljubljanski klub K4 pa je z okroglimi dvajsetimi leti uradno odprtih vrat v kletne prostore na Kersnikovi 4 še enkrat utemeljil svoj pomen za mestno, urbano in klubsko kulturo.

Najburnejše je seveda praznovanje RŠ. Devetega maja je z velikim koncertom na Prešernovem trgu sredi Ljubljane, s popoldansko kantavtorsko »zasedbo« filozofske fakultete in nočnim koncertnim rajanjem na Metelkovi in v Rogu ter s poplavo dogodkov pred in po tem jubilejnem datumu, upihnil štirideset svečk. Upihnil jih je z zvestimi poslušalci in mimoidočimi ter z generacijami sodelavk in sodelavcev, ki jih veže dolga veriga bogate tradicije. Vse generacije, od prvih s konca šestdesetih let do današnjih v 21. stoletju, družijo skupna značilnost, da gojijo do te »moje« radijske postaje zelo topla in naklonjena čustva. Kako ne bi, če pa je večina preživela svoja najboljša leta prav v njenih studiih in pisarnah in na njej izoblikovala svoj pogled na svet in nasploh osebnost ter z njo tudi preživela svoje ideale

in idole. Vsak ima svojo zgodbo. Oživiljanje spominov je ob takšnih jubilejnih trenutkih nekaj povsem normalnega, hkrati pa nevarnost, da se preteklost zamegli, priredi, pozabi. Dokumentarec Večni študent v produkciji TV Slovenija in pod avtorsko taktirko Siniše Gačiča se je osredotočil na najodmevnejša »zlata« leta RŠ – na hipijevska, progresivna in burna študentska sedemdeseta ter novovalovska, (post)punkovska, alternativna osemdeseta leta – in jih povezal z današnjim časom. Poosamosvojitvenemu obdobju in desetletju med drugo polovico devetdesetih in prvo polovico tega desetletja, ki ga zaradi notranjih razprtij in trenj imenujem mračni srednji vek RŠ, je posvečeno premalo, skoraj nič pozornosti. Nasploh temu času posvečamo premalo zgodovinske pozornosti, zato tudi težje kritično spremljamo in razumemo aktualno dogajanje na tej strani Alp. Upošteva je štiridesetletne izkušnje RŠ in aktualno podivjano kapitalistično maličenje medijev, pa je dr. Jožeta Vogrinca napeljalo, da je na uvodnem predavanju Radijske Univerze v sklopu prireditev RŠ predstavil idejo – zahtevo o delitvi medijev na komercialne in informativne. To pa je bil presežek rojstnega dne, ko smo se slušatelji zavedali, da je za boljši danes potrebna predvsem kritična in zavzeta akcija, ne pa obujanje »partizanskih« spominov. ■

### Grace/Wastelands

(Parlophone, 2009)



PETER DOHERTY

Londonski vagabund, odvisnik in boem se je po kulturnem razpadu Libertines pogostokrat pojavil naokrog z akustično kitaro in po simpatičnih Babyshambles je le stopil naprej kot solist. Tudi tokrat odmeva ulice in kulture Londona, vendar najpristneje doslej! Doherty je mož ulice in kot njen pesnik nam z vročim rokenrol šansonom živeto in vzneseno pripoveduje zgodbe ter zleze pod kožo. Neuničljiv!

### Two Suns

(Echo/Parlophone, 2009)



BAT FOR LASHES

Natasha Khan alias Bat For Lashes sodi med zadnja odkritja, ki jih je v svet biznisa poslala cenjena glasbena elita. Thom Yorke jo je opazil med prvimi in z novim albumom je opravičila njegovo naklonjenost. Lepota in eksotičnost mlade dive se preliva skozi pravljico in mavrično pop glasbo, ki nas odpelje v svet tribalnega. Bolj kot primerjave s Kate Bush in Bjork me muči, kaj si misli Enya.

### To Be Continued ...

(On Parole Productions/RSQ, 2009)



CORKSCREW

Aprilski številki RSQ magazina prilepljen prvi uradni album Corkscrew je šele začetek letošnjih aktivnosti te kamniške skupine. Kompaktno in do konca stlačena plošča je konceptualno potovanje s številnimi gosti, ki zahteva skoncentriranega in spočitega poslušalca. Napor križ kraž agresivnosti in subtilnosti po dobri uri izgubi ostrino. V nadaljevanje z manj pretencioznosti in več samokritičnosti!

### Against The Gravity

(EJ Rec/RSQ, 2009)



ELVIS JACKSON

Basist reanimiranih Faith No More Bill Gould je brnil Elvis Jackson, da jih je katapultiralo v višjo sfero. Poslovili so se od šaljih, nagačjih in norčavih poskočnic, predstavili v zrelejšo brzino in dozorelo udarili s križancem punka, skaja in reggaeja, ki je pretanjen z občutkom za surovost in tudi polikanost. Elvis Jackson z razlogom pojejo v angleščini. Gravitirajo stran od slovenske zemlje.

# Pravljičnih sedemnajst

Slogan »Pričnite poletje na Lentu!« že počasi kliče vse zveste obiskovalce Festivala Lent, da ga tudi letos naj ne zamudijo. Živahno dogajanje, ki se bo odvijalo že sedemnajsto leto zapored, bo trajalo med 26. junijem in 11. julijem. Tudi letos so pripravili tako dnevni kot večerni program, kjer se bo zvrstilo veliko nastopajočih, tako domačih kot tudi tujih.

MONIKA HORVAT

## Temelj za EPK

Ko govorimo o Festivalu Lent, govorimo o največjem tovrstnem festivalu v Sloveniji in tudi v Evropi. Lansko leto je festival obiskalo okrog 600.000 ljudi, ki so se udeležili pestrega dnevnega in nočnega dogajanja. Festival poseben pečat vtisne celotnemu mestu Maribor, saj prinese živahnost, novo samozavest in vzpodbuja tudi socialni kapital. Marsikateri mlad in tudi starejši človek je tukaj prvič slišal za jazz, opero ali prvič videl balet. Festival predstavlja tudi zelo pomemben temelj za prihajajoč program Evropska prestolnica kulture leta 2012, kjer je kandidirala Mestna občina Maribor. Na ta način ga mogoče Mariborčani niso prepoznavali, prepoznala pa ga je izbirna komisija za Evropsko prestolnico kulture in dejala, da mu morajo dati še poseben pomen, zato moramo biti ponosni, da se tako velik dogodek odvija ravno v Mariboru.

## Duh festivala

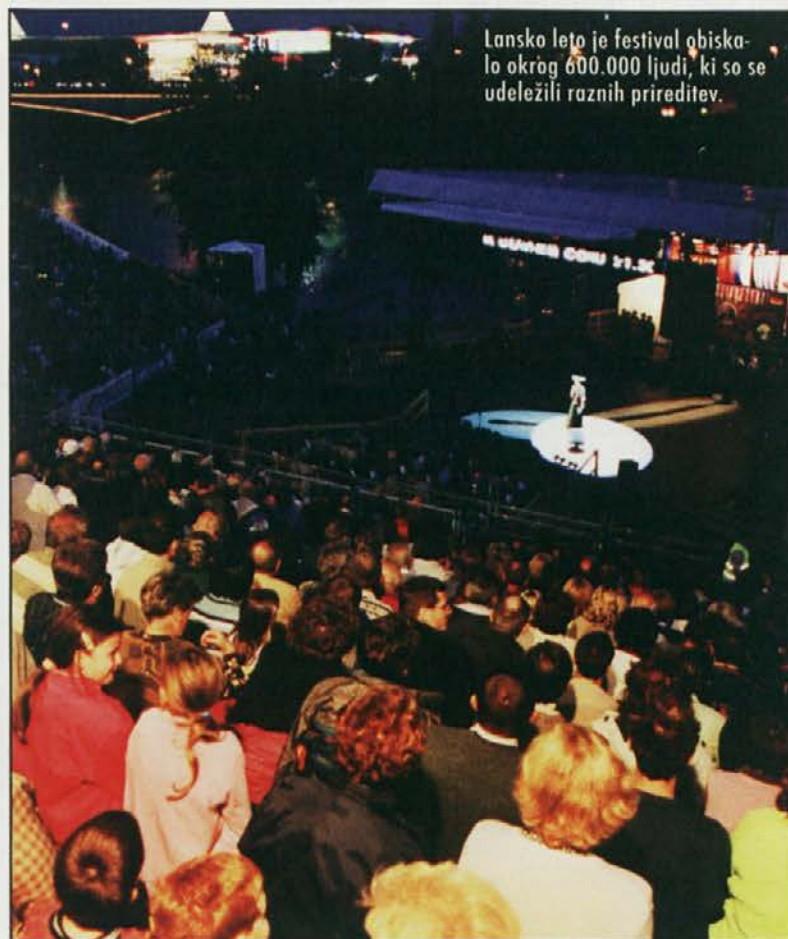
Po mnenju direktorja Narodnega doma Vladimirja Rukavine nosi Festival Lent prav poseben duh družinskega dogodka, saj je namenjen vsem ljudem. Na tem dogodku se družijo starejša in mlada populacija in ravno zaradi tega posebnega duha se ne dogaja, da bi prihajalo do pretefov ali česa podobnega. Kljub finančni krizi si tudi letos obetajo dober obisk ali pa celo še večji, saj se zavedajo, da marsikdo letos ne bo šel na dopust. Takšna oblika sprostitve in zabave, kot je Festival Lent, je vedno dobrodošla, še posebno v poletnih mesecih, tako da so organizatorji prepričani, da bo Mariborčanov in vseh ostalih, ki bodo prihajali na enodnevne izlete, kvečjemu več, ne manj, saj jim ponujajo tudi razne ugodnosti. Med njimi je tudi tako imenovani komplet programska knjižica, ki za ceno 22 evrov vsebuje programsko

knjižico, kupončke s popustom in popotni list po Lentu. S temi kupončki lahko obiščete vse prireditve, razen nekaterih, kjer je potrebno doplačilo. Posebne ugodnosti pa so seveda pripravili tudi za študente, ki dobijo ta komplet po še nižji ceni.

## O programu

Festival se bo odvijal na že tradicionalnih prizoriščih. Novost je le to, da se bo stand-up komedija preselila iz Naskovega dvorca na dvorišče gostilne Zlati lev, ki se nahaja na Vodnikovem trgu. Za vse obi-

skovalce so tudi letos pripravili zelo razgiban program, kjer niso pozabili tudi na najmlajše, ki bodo lahko sodelovali na raznih delavnicah in si ogledali predstave. Obiskovalci bodo tako lahko prisluhnili izvajalcem, kot so: ¡Cubanismo!, Solomon Burke, Đorđe Balašević, Josipa Lisac, Vlado Kreslin, Mali Bogovi, Beltinška banda, Magnifico & Turbolentza & Sestre, Keziah Jones (Nig, Fra), Murat & Jose; 6pack Čukur in drugi. Odvijal se bo tudi že 21. mednarodni folklorni festival Folkart, festival Jazzlent in festival uličnega gledališča. Na svoj ra-



Lansko leto je festival obiskalo okrog 600.000 ljudi, ki so se udeležili raznih prireditev.

*Kljub finančni krizi si tudi letos obetajo dober obisk ali pa celo še večji, saj se zavedajo, da marsikdo letos ne bo šel na dopust.*

čun pa bodo prišli tudi ljubitelji komedije, ki si bodo med drugim lahko ogledali predstavi 5žensk.com in ONA + ON, ter stand-up komedijantov, med katerimi bodo tudi Miki Bubulj, Željko Pervan, Lucija Čirovič, Sara Horžen in drugi. Obiskovalci bodo poleg tega imeli možnost prisluhniti tudi romski glasbi in si ogledati njihov ples, tako da lahko rečemo, da na festivalu multikulturalnosti ne manjka.

## Skrbne priprave

Priprave na Festival Lent tečejo skozi vse leto. Kroji ga 25 zaposlenih v Narodnem domu, v času prireditve pa za odlično izvedbo skrbi okrog 400 ljudi. Organizacija take prireditve terja tudi velik finančni zalogaj, saj mu namenijo okrog 2,5 milijona evrov. V prejšnjih letih so kar 80 odstotkov stroškov krili sponzorji. Žal finančna kriza letos ni prizanesla nikomur in tako so prejeli dosti manj sponzorskih sredstev. Sedaj se zanašajo bolj na pomoč Mestne občine Maribor, ki ta festival vsekakor podpira, tudi zaradi pomembnosti dogodka za Evropsko prestolnico kulture.

## Lepša prihodnost festivala

Festival Lent bo letos potekal že sedemnajsto leto zapored. Ob tej pravljični številki Rukavina pravi, da mu je sedem vedno predstavljala srečno številko in morda bo letos prelomno leto. Če bo dogodek dobil večji pomen, se jim ne bo več treba bati za vsak evro in morda bodo v naslednjem letu lahko obiskovalci Festival Lent spremljali pod pokritim prizoriščem. Sedemnajst mu predstavlja tudi izhodišče za lepšo prihodnost, saj že vsi stremijo k letu 2012, ko bo festival praznoval okroglo 20. obletnico. Želja, ki se poraja ob taki obletnici, je, da bi festival potekal čez celo poletje. Prireditve sicer ne bi potekale vsak dan, ampak po sklopih, posebej pestro pa bi bilo ob vikendih, ko bi se vedno nekaj dogajalo. To so želje organizatorjev in tudi obiskovalcev, ki so velikokrat izrazili željo, da bi naj festival trajal dlje časa in tako bomo imeli možnost, da bomo poletje pričeli in tudi zaključili na Lentu. ■

**JEAN-MARIE GUSTAVE LE CLEZIO - Pomlad in drugi letni časi**

Mimo Nobelovega nagrajenca za literaturo ne moremo, pa četudi njegova knjiga že kakšen mesec polni police slovenskih knjigarn. Gre za kozmopolitskega pisatelja Jean-Marie Gustave Le Clezija, ki je bil rojen na Mavriciju in je večino svojega življenja posvetil popotovanjem in že skoraj nomadskemu načinu življenja. Ko so mu leta 2008 podelili nagrado, je bil marsikdo presenečen, kajti imel je dokaj močne konkurente, na primer Philipha Rotha ali Claudia Magrisa.

Knjiga z naslovom Pomlad in drugi letni časi stoji, tako kot njen avtor, na razpotju med celino in črno celino, med vzhodom in zahodom in nenačrtovane med preteklostjo in sedanostjo. Že oris nam pove, da gre za novega humanista, kulturnika in svetovnega človeka, popotnika, ki mu medkulturno sodelovanje vzhoda in zahoda pomeni vsaj toliko kot Orhanu Pamuku, še enemu Nobelovemu nagrajencu za literaturo, ki je v Sloveniji že izrazito poznan.

Zgodbo sestavlja pet zgodb ali bolje rečeno pet žensk, ki jih povezuje ljubezen. Pet ljubezenskih zgodb ali pet zgodb o ljubezni. Avtor nam tako neposredno predstavi čustvo ljubezni, ki ga odločno odkrije, ob tem pa nam že na začetku pojasni, da ga ne misli zakriti. Ljubezen časti in povečuje, saj jo opisuje tako čisto in intenzivno, da bi lahko bralec

na trenutke pomislil, da bere trivialen, s čustvi prenasičen roman, ki ga je moč dobiti v bolj založeni trafiki. Ampak bere nobelovca. Nobelovca, avtorja umetnosti, ki je tako umetniška, da si lahko privoščijo senco šunda. To pomeni, da se Clezio s svojim slogom, ki neverjetno spominja na francoski novi roman, včasih približa meji dobrega okusa, s čimer se posmehuje trivialnosti, in dokazuje, da je »samo« umetnik. V skladu s tem so junaki zgodb pretežno mladostniki, ki začnejo spoznavati svet ljubezni in vsega, kar ti prinese. Od erotičnih izkušenj do tegob in razočaranj. Seveda so protagonistke bistveno močnejše figure, kar dokazuje njihovo trdnost in odločnost pri odločitvah, ki zadevajo romantične dogodke. Prikaže jih namreč kot le ljubezni željne, fatalne, dominantne in odločne. Kaj nam to pove o moških? So v ljubezni resnično tako vodljivi? Se moramo sploh vprašati, zakaj. Prostor, v katerega so zgodbe postavljene, je zaznamovan s socialno bedo, kletmi, osivelimi četrtmi, ki včasih kar žarijo od podobnosti z okoljem kakšnega realističnega romana. Pri tem je kajpada vzpon junakov toliko bolj očitna, saj se dvigajo iz bede. Ob »dvigovanju« si nabirajo erotične ljubezenske izkušnje, ampak kaj, ko le-ti zmeraj padejo nazaj v brezno socialne bede. Kakor koli, to je le okvir, zgodba, fabula, v katero je vpeto mnogo več. Med drugim je iz zgodb mogoče začutiti antikapi-

talistično prepričanje in spoštovanje človeka kot takega, sebe. Je ljubezen prisposoda vrednot, ki jih človeštvo v poplavi odtujenih prikazni izgublja kot po tekočem traku? Je ljubezen danes še sploh mogoča? Clezio je realen. Ljubezen nam še ni pobegnila, le boriti se je potrebno za njo. Primerno, če že ne nujno za poletno branje, ampak ne zaradi morebitne lahкости, ki jo velikokrat pripisuje »poletnim« romanom, ampak zaradi tega, ker jo je napisal Nobelov nagrajenec za literaturo, ker se ukvarja s čustvom ljubezni in ker večino časa v njej tako močno pripeka sonce in nas obdaja poletna vročina, da lahko čutimo pridih Afrike.

**ELIF SHAFK - Boljša palača**

Elif Shafak je slovenskim bralcem že znana, najverjetneje zaradi romana z naslovom Pankrt iz Istanbula, ki je v slovenščini izšel pred kakšnim dobrim letom in se je vtisnil v spomin med drugim zaradi neposredne obsojbe armenskega genocida, ki ga uradno nikoli ni bilo. Turška avtorica, nomadka, doktorica družbenih ved, ki pravi, da živi med Istanbulom in Arizono, se tokrat predstavlja z romanom, kjer vlogo glavnega protagonista zavzame kar stanovanjska hiša z imenom Bonbon. Tudi v tem delu, ki je napisano tako, da neverjetno spominja na znamenite zgodbe z naslovom Tisoč in ena noč, se avtorica ukvarja z navidezno nevidnimi in samoumevno nespremenljivimi

delitvami, kot so prestopi med vzhodom in zahodom ali med moškim in žensko. Slednje se lepo sklada z njenim položajem, saj je velika aktivistka, publicistka in borka za pravice ljudi. Če se vrnemo k romanu, moramo poudariti, da stanovanjska hiša Bonbon lahko predstavlja presek časa, kajti z njeno pomočjo spoznamo podobo okolja in s tem njegove prebivalce nekoč in danes. Hiša bo tako nudila okvir, kamor bo avtor lahko postavil svoje junake. Tako spoznamo socialno razgiban in že skoraj grotesken prikaz družbenega statusa današnje Turčije. Predstavi nam univerzitetnega profesorja, frizerja, skrivnostno madam, ljubico nekega pomembnega in tako naprej. Zanimivo je, da avtorica s tem prikaže barvito celostno podobo današnje in nekdanje Turčije in s tem opozori na težavo medčloveških odnosov, ki jih narekuje družbeni položaj. Kot zmeraj je tudi v to delo avtorica vnesla velik del ironičnosti, ki včasih že meji na sarkazem. Odlično branje, kjer nas Elif Shafak, turška intelektuala, s pomočjo privlačne zgodbe opozori, da lahko samo sami spremenimo težaven medčloveški odnos, ki jo skrbi, da ga enkrat več ne bo. Ponovno torej turški eksotičen in barvit prikaz pogleda na sodobno družbo in njen že skoraj brezizhoden položaj.

**COLUM McCANN - Zoli**

Unikatni prikaz zgodovine Romov dvajsetega stoletja je bil na slovenskem tržišču že skoraj nujen, na kar je odgovoril Colum McCann. V romanu skozi več pripovedovalcev oriše krajšo romsko zgodovino v vzhodni Evropi in prikaže njihov težaven položaj v svetu, pri čemer pa se med drugim dotakne tudi manj prijetnih tem, kot je na primer holokavst. Pisatelja so Romi privlačili že od nekdaj, saj kot sam pravi, je njihov položaj dokaj neznan in potlačen. Zato ni nič čudnega, da je roman napisan z veliko mero empatije, ampak brez sentimentalnosti, kar ga ohrani na stopnički objektivnega. Roman seveda ni le zgodovinski prikaz dogodkov, ampak je tudi slogovno močan in poln optimizma. Kot zanimivost še lahko navedemo podatek, da je ime naslovne junakinje avtorja navdihnilo, ko je prebral knjigo Isabel Fonesca, z naslovom Pokoplji me pokončno. V njej je našel življenjsko zgodbo slovaško-romske pesnice Papszke, ki ga je tako prevzela in navdušila, da je po njej kar povzel ime in se odločil, da bo napisal roman. ■

Elif Shafak



# Sporočilo za javnost

V Študentskem svetu Univerze na Primorskem se odzivamo na navedbe vodje kabineta rektorja Univerze na Primorskem, g. Leona Horvatiča, ki v odgovoru na članek dnevnika Finance z naslovom »Odmev: Na koprski fakulteti do naziva z znanjem«, navaja vrsto neresničnih dejstev, ki ne odražajo stanja, ki sta ga ugotovili Skupina za nadzor in njeno Delovno telo.

Še več, vrsta trditve g. Horvatiča je namreč v popolnem nasprotju z ugotovitvami ekspertnih skupin, ki sta na primeru domnevnih nepravilnosti na Fakulteti za management Univerze na Primorskem delali več mesecev. Prepričani smo, da je to nespoštljivo do članov ekspertnih skupin, ki so svojim zadolžitvam namenili veliko časa ter svoje delo opravili vestno in odgovorno, nenazadnje pa je člane imeno-

val sam rektor UP, prof. dr. Rado Bohinc. Tako slednji, kakor tudi najvišje akademsko telo univerze, Senat UP, pa sta se z omenjenima poročiloma seznanila in ju sprejela.

Sprašujemo se, ali vodstvo univerze meni, da poročili nista več merodajni? Namreč Dokončno poročilo Delovnega telesa skupine za nadzor nad UP FM je na podlagi odločbe Informacijskega pooblaščenca RS javno dostopen dokument in prepričani smo, da dvoumno ali neresnično poročanje povzroča le dodatno škodo študentom Univerze na Primorskem.

G. Horvatič v izjavi za javnost omenja tudi možnost spreminjanja nazivov s pomočjo kreditnih točk in bolonjske zakonodaje. Naj spomnimo, da je ena temeljnih prvin bolonjskega

procesa nova struktura diplomskih stopenj. V skoraj vseh dokumentih, povezanih z bolonjskim procesom, je izrazito poudarjena potreba po celovitosti študijskih ciklov (diplomskih stopenj) in oblikovanju smiselnega nabora kompetenc, ki zagotavljajo zaposljivost diplomantov. Prirejanje nekaj izpitov k že pridobljeni kvalifikaciji je očiten primer zanemarjanja potrebe po celovitosti študija in zagotavljanju smiselnega nabora kompetenc. Zato g. Horvatiča vabimo, da se v bodoče, preden v imenu Univerze na Primorskem izrazi stališče o možnosti »izbire nazivov«, poduči o pomenu bolonjske prenovne študijev in o odgovornosti univerz pri tem procesu.

Razumemo željo vodstva Univerze, da preko g. Horvatiča, s pomočjo zavajajočih navedb po-

skuša zmanjšati madež na ugledu Univerze, ki je nastal z dejanji, ki ne sodijo v akademsko okolje, vendar jih pozivamo, naj tega ne počnejo na škodo študentov in Univerze, kajti s tem, ko ščitijo posameznike, ki so ta dejanja zagrešili ne pripomorejo k dvigu ugleda, kakovosti in odličnosti Univerze na Primorskem, temveč ravno obratno. Kakovostna javna Univerza ne more temeljiti na lažeh, nespособnosti, nestrokovnosti in prikrivanju dokazanih dejstev. Najbolje je to ubesedit prof. dr. Dušan Radonjič, ko je zapisal da; „/.../bo to pomenilo bankrot akademske morale brez primerne v zgodovini slovenske univerze.«

Študentski svet  
Univerze na Primorskem  
E-mail:  
stud.svet.upr@gmail.com

## Video predavanja: Lučka Kajfež Bogataj, Pavel Gantar, Milan Brglez, Gregor Tomc, ...

**Prijava**

Prijava / Registracija

**Vsebina**

- Politika
- Družba
- Nove vsebine
- Kultura
- Komentar
- Intervju
- Poletje na odru
- Informator
- Multimedija

**Mesečni časopis**

**KATEDRA**

**Družabno družboslovje: dr. Lučka Kajfež Bogataj**

★★★★★

Prispeval/a: Ales Kustec  
14. April 2009



Komentarji (1) | Pogledov: 286

Preberite več...

<< Začni < Nazaj 1 2 3 4 5 6 7 8 Naprej > Konec >>

Rezultati 1 - 5 od 38

**Naročnina**

Ime in priimek

Ulica

Poštna št. in pošta

E-pošta

Naročam se na mesečni časopis **Katedra**

Tiskana izdaja:

pol leta (11 €)

leto (20 €)

Elektronska izdaja:

pol leta (7 €)

leto (12 €)

Pošlji

Katedra-on.net, Brand new! | Oglasevanje | Informacije: info@katedra-on.net | Izdelava: WD

# www.katedra-on.net



P 6710/4, 2009



120900890,6

COBISS

**Z·R**  
**PIREDITVE**info@regio.si  
07 49 02 400**priprava in organizacija**  
zabavnih,  
poslovnih dogodkov,  
družabnih srečanj,  
konferenc,  
koncertov  
festivalov različnih zvrsti;

07/49-02-400

info@regio.si

www.regio.si

**Kavarna & klub Zvezda**  
Polet med Zvezde!**Brežice**  
Černelčeva 3  
8250 Brežice**Krško**  
CKŽ 36  
8270 KrškoStrežemo izvrstno kavao  
**Privoščite si najboljšo!****ŽURWAHER****Servis in storitve za mlade:**Turistični aranžmaji, vse vrste fotokopiranja,  
tiskanje, prodaja študentskih bonov, brezplačni dostop do  
interneta, nakup vstopnic za koncerte, mladinske izkaznice**Agencije PUNKT:****Krško** CKŽ 37, Krško, 07/49-05-480**Brežice** Černelčeva 3, Brežice, 07/49-66-116

www.punkt-on.net

**SKUPINA Z·R·REGIO**

www.regio.si